

SOCIALNA PEDAGOGIKA

julij 2022 letnik 26 številka 01-02

SOCIALNA PEDAGOGIKA

---

julij 2022 letnik 26 številka 01-02

Revija **Socialna pedagogika** izdaja Združenje za socialno pedagogiko.

Socialna pedagogika is a professional journal published by Association for social pedagogy.

ISSN 1408-2942

naslov uredništva / *address of the editors:* Združenje za socialno pedagogiko
Uredništvo revije Socialna pedagogika
Kardeljeva ploščad 16 (*pri Pedagoški fakulteti*)
TEL: (01) 589 22 00; FAX: (01) 589 22 33
E-POŠTA: revija@zzsp.org
SPLET: www.revija.zzsp.org

glavna urednica / chief editor: Andreja Grobelšek
odgovorna urednica / co-editor: Mija M. Klemenčič Rozman

uredniški odbor / *editorial board:* Margot Lieberkind (*Danska, Denmark*)
Marta Mattingly (*ZDA, USA*)
Friedhelm Peters (*Nemčija, Germany*)
Andreas Walther (*Nemčija, Germany*)
Stephan Sting (*Avstrija, Austria*)
Jacek Pyżalski (*Poljska, Poland*)
Walter Lorenz (*Italija, Italy*)
Ali Rahimi (*Iran, Iran*)
Josipa Bašić (*Hrvaška, Croatia*)
Antonija Žižak (*Hrvaška, Croatia*)
Vesna Zunić Pavlović (*Srbija, Serbia*)
Darja Zorc (*Slovenija, Slovenia*)
Jana Rapuš Pavel (*Slovenija, Slovenia*)
Olga Poljšak Škraban (*Slovenija, Slovenia*)
Špela Razpotnik (*Slovenija, Slovenia*)
Mitja Krajncan (*Slovenija, Slovenia*)

lektorirala / proof reader: Simona Kepic
prevodi / translations: Zadruga Soglasnik
tehnični pregled / technical review: Ana Colja
oblikovanje in prelom / DTP: Iz principa
fotografija na naslovnici / cover photo: Shutterstock
tisk / print: Tiskarna Grafex

Naročnina na revijo za leto 2022 je 25 € za pravne osebe.

Naročnina na revijo je za člane združenja vključena v članarino.

Članke v reviji abstrahirata in indeksirata *Family Studies Database*
in *Sociological Abstracts*.

Izdajanje revije v letu 2022 finančno podpira Agencija za raziskovalno dejavnost
Republike Slovenije.

VSEBINA / CONTENTS

<i>Mija M. Klemenčič Rozman in Žan Lep</i> Uvodnik: Spremembe študentskega življenja v obdobju epidemije covida-19 <i>Editorial: Changes in Student Life During the Covid-19 Epidemic</i>	1
<i>Špela Razpotnik in Darja Zorc Maver</i> Poglobljanje materialne neenakosti med študentkami in študenti v času epidemije in razmisleki o družbeni vlogi socialne pedagogike <i>Deepening of Economic Inequality among Students during the Epidemic and Reflection on the Social Role of Social Pedagogy</i>	15
<i>Jana Rapuš Pavel, Nina Amon Podobnikar, Olga Poljšak Škraban in Mija M. Klemenčič Rozman</i> Spremembe socialnih opor študentk in študentov v obdobju epidemije in njihova povezanost z duševnimi stiskami <i>Changes in Students' Social Support During the Epidemic and Their Connection with Mental Distress</i>	47
<i>Jana Rapuš Pavel</i> Preživljanje prostega časa študentk in študentov v času epidemije covida-19 <i>Students' Free Time during the Covid-19 Epidemic</i>	75
<i>Tomaž Vec in Anja Gruden</i> Duševne stiske študentk in študentov med pandemijo <i>Mental Distress in Students during the Pandemic</i>	97

Nataša Zrim Martinjak

Zadovoljstvo študentov in študentk Univerze v Ljubljani
s študijem na daljavo med epidemijo covid-19

*University of Ljubljana Students' Satisfaction with
Distance Learning during the Covid-19 Epidemic*

127

Nataša Zrim Martinjak

Pozitivni in negativni vidiki študija na daljavo med
epidemijo covid-19 – glas študentov in študentk

*Positive and Negative Aspects of Distance Learning During
the Covid-19 Epidemic – Student Voices*

149

Navodila sodelavkam in sodelavcem revije Socialna pedagogika

Instructions for Socialna Pedagogika Associates

171

UVODNIK: SPREMEMBE ŠTUDENTSKEGA ŽIVLJENJA V OBDOBJU EPIDEMIJE COVIDA-19

1

EDITORIAL: CHANGES IN STUDENT LIFE
DURING THE COVID-19 EPIDEMIC

Mija M. Klemenčič Rozman, *dr. soc. ped.*

*Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana
mija.klemencic@pef.uni-lj.si*

Žan Lep, *mag. psih.*

*Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
lepz@ff.uni-lj.si*

Obdobje, ki ga je zaznamovala epidemija covid-19, je prineslo spremembe v življenja vseh družbenih skupin. Kot vse družbene krize je dodatno obremenilo predvsem tiste skupine, ki so zaradi svojega družbenega položaja že tako ranljivejše, izrazito pa tiste, pri katerih se ranljivosti že v običajnem času kopičijo in medsebojno krepijo. To se je pokazalo pravzaprav že v t. i. prvem valu epidemije. Za primer vzemimo skupino otrok in mladostnikov, ki so zaradi socialno-ekonomske odvisnosti ter razvojnih značilnosti v posebnem položaju. Kot ilustracijo navajamo ugotovitve raziskave »HBSC – Z zdravjem povezano vedenje v šolskem obdobju« (NIJZ, 2021), ki jo je po prvem valu opravil NIJZ na vzorcu 3052 mladih, starih 14 in 18 let oz. v 9. razredu osnovne in 4. letniku srednje

šole. Pokazalo se je, da je bil delež mladih, ki so prihajali iz manj premožnih družin, približno še enkrat večji kot delež mladih iz bolj premožnih družin pri domala vseh ocenah merjenih parametrov poslabšanja dobrobiti v zvezi z doživljanjem pandemije, slabšanja duševnega zdravja, naraščanja tveganih vedenj ter upadanja denarnega blagostanja družine. Če si podrobneje pogledamo podatek o družinskem finančnem in socialnem položaju, se je ta med sodelujočimi mladimi v splošnem poslabšal pri 46 % vprašanih. Če pa si ta podatek pogledamo posebej za mlade iz manj premožnih družin, je to prisotno pri 76 %, medtem ko je pri mladih iz bolj premožnih družin prišlo do tega poslabšanja pri 39 %. Slednji niso imeli podpore pri šolskih obveznostih v 18 %, medtem ko je to doživelo kar 32 % mladih iz manj premožnih družin, prav tako se je 38 % mladih iz manj premožnih družin počutilo osamljene, medtem ko je delež takšnih med mladimi iz bolj premožnih družin znašal 17 %.

Ti rezultati poudarjajo pomen razumevanja intersekcionalnosti in kažejo možnost napake, ki bi jo zagrešili, če bi posploševali in umevali socialne kategorije kot homogene, s tem pa zgrešili tiste skupine, ki se nahajajo v preseku različnih socialnih kategorij. To smo opazili zaposleni na Oddelku za socialno pedagogiko Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani pri različnih segmentih svojega dela, najprej pri pedagoškem delu. Ko smo se s študentkami in študenti pri delu na daljavo pogovarjali o tem, kako so bili, kako so doživljali takratno stanje, smo dobili različne odgovore. Nekateri so si želeli priti na fakulteto in biti prisotni pri študiju v živo, nekaterim je bilo zelo dobro, ker so bili lahko doma in so imeli več časa za druge vidike življenja. Nekateri so bili v izraziti stiski, ker so izgubili svoje začasno bivališče (sobo v študentskem domu ali v najemu pri zasebnikih) in/ali možnost (študentskega) dela, z obojim pa so izgubili tudi velik del avtonomije. Srečevali smo se s študenti iz tujine, ki so ostali pravzaprav »ujeti« v naši državi in v stiski zaradi skrbi, kaj se dogaja z njihovimi družinami in prijatelji doma. Množica raznolikosti življenjskih situacij in zgodb nas je v skupnih diskusijah vlekla v spraševanje, kako se vse opaženo izrisuje v širši študentski populaciji. Seveda se je v tem deloma zrcalila tudi naša potreba, da bi se lažje orientirali znotraj novonastalih razmer, saj ne smemo pozabiti, da smo bili tudi izvajalci pedagoškega dela

soočeni z nenadnimi spremembami, katerim smo se morali prilagoditi tako v poklicnem kot zasebnem življenju.

Kaj so prinesle nenadne spremembe, ni bilo vprašanje zgolj za nas, temveč je bilo aktualno tudi na širši družbeni ravni (pregled v Lep, 2020). Spremenjene so bile predstave o javnem in zasebnem življenju. Spremenjeno je bilo šolsko delo (glej npr. Rupnik Vec idr., 2020; Schwartz idr., 2021), kar je bilo še najbolj razpoznavno pri rabi IKT-opreme (otroci in mladi so bili za razliko od običajnega vsakdana primorani sedeti za računalniki več ur in uporabljati pametne telefone, kar je bil pred epidemijo nepredstavljen imperativ). Bolezen je s seboj prinesla tudi strah in stigmo (Bhanot idr., 2021; Ramaci idr., 2020), intenzivirali sta se retorika sovražnega govora ter ksenofobija ipd. (Zwanka in Buff, 2020). Ker so postali nekateri vidiki življenja čez noč diametralno nasprotni in o njihovem gibanju ter razsežnostih kot človeštvo nismo vedeli veliko, je pandemija v hipu postala zanimiva tudi z raziskovalnega vidika v svetovnem merilu.

Poleg reflektiranja pedagoškega dela ter vpogleda v raziskovanje na tem področju smo se z učinki epidemije srečevali tudi skozi stike s prakso, na področjih, kjer smo posamezni članice in člani intenzivneje povezani. Pomemben del informacij so prinašale tudi izkušnje naših študentk in študentov na študijski praksi. Poleg tega pa je bilo eden od vpogledov v psihosocialne stiske in s tem povezanih motivov za raziskovanje tega področja tudi delovanje takrat šest let delujoče Psihosocialne svetovalnice za študentke, študente in zaposlene UL, ki smo jo delujoči v njej zaradi potreb v času epidemije ob podpori rektorja širili po obsegu delovanja na celotno UL in se tudi številčno okrepili. V svetovalnici smo srečevali situacije negotovosti študentk in študentov, osamljenost, skrb, ki so jo prevzeli za (stare) starše in sorojence, ki so zboleli ali se soočali s povečanimi duševnimi stiskami, zdrse v nefunkcionalne družinske odnose zaradi vrnitve domov, spremembe v partnerstvu, ki niso bile skladne z razvojno fazo partnerstva (prezgodnje selitve v skupno gospodinjstvo, nezmožnost srečevanj zaradi prepovedi prehodov med občinami ...), in ne nazadnje izrazite finančne stiske (npr. odpovedovanje obrokom zaradi pomanjkanja denarja, izoliranost in izgorelost zaradi nujnosti, da si zagotovijo ekonomsko

preživetje). Še zadnji, a najbrž odločilen poriv za pričetek raziskave pa je bila vzpostavitev projekta Srčna UL, ki ga je kot solidarnostni odgovor univerze študentom med epidemijo vzpostavila Komisija za socialno ekonomska vprašanja študentov UL (takrat) pod vodstvom dr. Darje Zorc Maver. Na osnovi vseh predstavljenih motivov smo se lotili raziskave o spremembah študentskega življenja, ki jo predstavljamo v tej tematski številki Socialne pedagogike. Izvedli smo jo članice in član oddelka za socialno pedagogiko, ki smo tudi avtorice in avtor prispevkov v nadaljevanju, pri analizi podatkov pa je sodeloval soavtor tega prispevka.

V času od izbruha epidemije so bile pri študentski populaciji tako v Sloveniji kot v svetu opravljene številne raziskave, ki pa se med seboj močno razlikujejo po obsegu in tematikah, ki se jih dotikajo. Sistematična predstavitev in sinteza študij o doživljanju in posledicah epidemije za študente bi močno presegala namen tega prispevka in zahtevala samostojno objavo (glej npr. Cielo idr., 2021; Pokhrel in Chhetri, 2021). V nadaljevanju bralstvo zato seznanjamo le z nekaterimi od slovenskih in mednarodnih študij, ki so vključevale slovenske študente in lahko služijo kot ponazoritev močne aktivacije raziskovalne skupnosti.

V začetku leta 2021 je pod okriljem NIJZ potekala vseslovenska študija o zaznavah epidemije med študenti, ki se je med drugim ukvarjala z zdravjem in iskanjem pomoči, zaznavo ukrepov, šolanjem na daljavo, spremembami v vedenju, iskanju socialne opore in duševnim zdravjem (Gabrovec idr., 2021). Avtorji te in drugih študij, ki so vključevale slovenske študente, ugotavljajo, da je epidemija negativno vplivala na duševno zdravje mladih in povečala njihovo anksioznost ter depresivnost, še posebej tistih, ki so bili bolj izpostavljeni okužbi ali so poročali o slabšem zdravju (Ochnik idr., 2021a; 2021b). Čeprav so slovenski mladi v primerjavi z nekaterimi vrstniki iz tujine vsaj sprva poročali o večjem zadovoljstvu z življenjem (Rogowska idr., 2021) in manj negativnih posledicah epidemije (Lanz idr., 2021), je upad zadovoljstva opazen tudi pri njih, med mladimi pa tudi v Sloveniji obstajajo velike razlike – nekateri mladi so v času prvega vala poročali o izrazito negativnih posledicah epidemije, nekateri pa so jo celo zaznavali kot priložnost za rast (Lep in Zupančič, 2020).

Tudi k zaznavi in uspešnosti učenja na daljavo pomembno prispevajo posameznikove lastnosti in razmere, v katerih se je

izobraževal – pozitiven pristop in samoregulacija sta pomembno prispevala k zadovoljstvu z izobraževanjem na daljavo (Juriševič idr., 2021), socialna opora ob učenju pa je prispevala tudi k višjemu blagostanju učencev (Pečjak idr., 2021). Vseeno pa je imelo razmeroma veliko slovenskih študentov (med tretjino in polovico) težave pri iskanju ustreznih informacij in ocenjevanju njihove verodostojnosti (Vrdelja idr., 2021). Kljub temu da jih je manj skrbelo za lastno zdravje, jih je bolj skrbelo zdravje njihovih bližnjih. Poleg tega so jih obremenjevale še težave, povezane s študijem, in poslabšano ekonomsko stanje v prihodnosti, ki bi lahko vplivalo na njihove zaposlitvene možnosti (Lep in Zupančič, 2020). Verjetno je to povezano tudi z negativnim vplivom pandemije na finančno stanje mladih. Mladi, ki jih je epidemija (finančno) močnejše prizadela, so poročali o slabšem finančnem blagostanju in bolj negativni zaznavi prihodnosti (Lanz idr., 2021; Li idr., 2021), pri čemer imajo njihove psihološke lastnosti, kot sta zmožnost prenašanja negotovosti in osebnostna čvrstost, le omejeno možnost blaženja negativnih učinkov (Lanz idr., 2021; Ranta idr., 2021). Tudi izsledki mednarodnih raziskav podpirajo že omenjena opažanja, da so tako zaznave kot posledice epidemije za različne skupine mladih različne (Aristovnik idr., 2020). Več pozornosti je zato treba nameniti mladim, ki prihajajo iz neugodnih okolij, marginaliziranih skupin ali so zanje značilni kateri od dejavnikov tveganja (npr. neurejene bivanjske razmere, neugodno finančno stanje).

Ob predstavljenih raziskavah smo se raziskovanja na populaciji študentov UL lotili tudi sami, saj smo želeli dobiti refleksijo pedagoškega dela na UL, ugotoviti, kaj se je dogajalo v času epidemije in kako občutljivi smo bili za različne skupine študentov. Zanimala sta nas vidika psihosocialnega in socialno-ekonomskega položaja, obenem pa smo želeli spremembe študentskega življenja osvetliti še z vidika socialnih opor, preživljanja prostega časa ter različnih vidikov izvedbe študija na daljavo. S tem namenom smo izvedli kvantitativno presečno deskriptivno raziskavo. Področne ugotovitve raziskave so predstavljene v člankih te številke revije v nadaljevanju. V vsakem od njih so izpostavljena raziskovalna vprašanja posameznega področja ter vse pripadajoče metodološke specifične, zato v tem članku predstavljamo raziskavo zgolj na pregledni ravni.

Za namen pridobivanja podatkov smo oblikovali vprašalnik »Položaj študentov in študentk UL v razmerah covid-19«, ki je

vseboval 46 vprašanj ter 221 spremenljivk in je obsegal pet področij: a) demografski podatki (spol, letnik, način študija, fakulteta vpisa, regija, iz katere prihaja, ter okolje prebivališča), b) stanovanjsko in materialno področje, c) medosebni odnosi, interesi in prosti čas, d) soočanje s stiskami in e) študijsko področje. V zaključnem delu je ponujal še odprto vprašanje: »Ali bi želeli še kaj dodati v povezavi z vsebino ankete in doživljanjem svojega položaja v razmerah epidemije?« ter vprašanje, če želijo anketirani sodelovati v poglobljenem intervjuju. Svoj kontakt je kot pripravljenost za sodelovanje v poglobljenem intervjuju zapisalo 79 oseb, od teh se je šest oseb odzvalo na vabilo na intervjuje, ki so bili februarja 2022 tudi realizirani. Rezultatov opravljenih intervjujev v pričujoči številki ne prikazujemo. Vprašalnik smo oblikovali sami, izjemoma po predlogi drugih vprašanj (v tem primeru so v posameznih člankih navedene uporabljene predloge), in ga objavili s pomočjo spletnega orodja za anketiranje 1ka.si. Prošnjo za izpolnjevanje vprašalnika je rektorat razposlal na vse članice UL, za kar se posebej zahvaljujemo. Vsaka članica je vprašalnik sama pošiljala na e-naslove svojih študentk in študentov.

Vzorčili smo namensko, in sicer so predvideni vzorec predstavljali vsi vpisani na študij UL ob zaključku letnega semestra v študijskem letu 2020/21. Zbiranje podatkov je potekalo od 2. 6. 2021 do 8. 9. 2021. Vseh odzivov je bilo 2288, večinoma junija 2021, od tega okrog 3/4 vnosov oz. klikov na anketo v dneh okrog 20. junija 2021. Po pregledu podatkov (odstranjeni zgolj klik na nagovor, zgolj klik na anketo, prazne ali delno prazne ankete) je uresničen vzorec obsegal 1424 oseb iz vseh regij Slovenije. Od vseh, ki so odgovorili na vprašanje o regiji, iz katere prihajajo ($n = 1421$), so največji delež predstavljali študentke in študentje iz osrednjeslovenske regije (37,6 %), Gorenjske (11,5 %) in Savinjske (9 %). Fakultete in akademije, članice UL, so bile različno zastopane. To pripisujemo več dejavnikom, med njimi razlikam v številu študentov, načinih in prisotnosti obveščanja o možnosti sodelovanja in razlikam v splošni motivaciji za sodelovanje v tovrstnih raziskavah. Največ respondentov je bilo vpisanih na družboslovne fakultete – skoraj polovica na Filozofsko fakulteto UL (47,9 %), 12,3 % na Fakulteto za kemijo in kemijsko tehnologijo UL, 11,3 % na Pedagoško fakulteto

UL ter 10,8 % na Pravno fakulteto UL. Ostale fakultete so bile v vzorcu manj zastopane, omejitev vzorca z vidika posplošljivosti rezultatov pa je tudi ta, da ni vključeval študentov, ki so na mednarodni izmenjavi pri nas in bi se lahko s posledicami epidemije soočali na drugačne načine.

Uresničen vzorec je tako zajemal 1094 žensk (76,8 %), 300 moških (21,1 %) ter 30 oseb, ki se spolno identificirajo drugače ali na vprašanje niso želele odgovoriti (te smo zaradi velikih razlik v velikostih skupin in nereprezentativnosti v nekaterih od analiz, v katerih smo preverjali razlike med spoloma, izločili). Največ udeležencev je bilo vpisanih v prvi (27,9 %), 22,2 % v drugi, 16,9 % v tretji ter 3,5 % v četrti letnik diplomskega študija. Slaba petina (19,2 %) je bilo študentov druge stopnje, 9,6 % vpisanih v dodatno leto ter 0,8 % takšnih brez statusa. Natanko polovica udeležencev je prihajala iz mestnega, druga polovica pa iz podeželskega okolja. V vzorcu so prevladovali študenti družboslovnih in humanističnih smeri (76,6 %), kot jih razvršča ARRS, 23,4 % udeležencev pa je bilo vpisanih na katero od naravoslovno-tehniških smeri ali na programe s področja biotehnikе in medicine.

Analize smo zaradi primerljivosti med izsledki različnih študij opravili centralizirano. S tem smo na eni strani zagotovili konsistentnost delitev na podvzorce (npr. glede na letnik ali smer študija) in vsaj deloma nadzorovali pristranskost pri obdelavi rezultatov (npr. harking, p-hacking). Izbor analitičnih pristopov, ki so podrobneje predstavljeni v vsakem od prispevkov, je temeljil na merski ravni uporabljenih spremenljivk ter preverjanju predpostavk za rabo parametričnih metod.

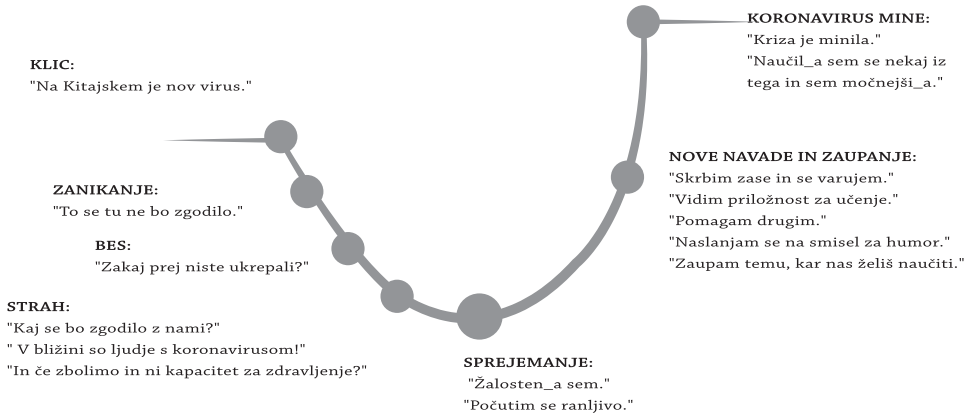
Rezultati analiz s pripadajočimi ugotovitvami so v nadaljevanju zajeti v več prispevkih. V prvem članku »Poglabljanje materialne neenakosti med študentkami in študenti v času epidemije in razmisleki o družbeni vlogi socialne pedagogike« se avtorici dr. Špela Razpotnik in dr. Darja Zorc Maver lotevata vprašanj neenakosti med študentkami in študenti, pri katerih je epidemija delovala kot katalizator, ki je te neenakosti in stiske, povezane z njimi, še zaostрила in poglobila. Kako so se ob tem spreminjali viri socialnih opor in zadovoljstvo z njimi ter s tem povezane duševne stiske, raziščejo dr. Jana Rapuš Pavel, Nina Amon Podobnikar, dr. Olga

Poljšak Škraban in dr. Mija M. Klemenčič Rozman v prispevku »Spremembe socialnih opor študentk in študentov v obdobju epidemije in njihova povezanost z duševnimi stiskami«. Spremembe v aktivnostih in kakovosti preživljanja prostega časa ter povezanosti s samooceno finančnih zmožnosti se loteva dr. Jana Rapuš Pavel v prispevku »Preživljanje prostega časa študentk in študentov v času epidemije covid-19«. V članku »Duševne stiske študentov in študentk med pandemijo« dr. Tomaž Vec in Anja Gruden odstirata ozadja teh stisk v povezavi s pojavnimi oblikami, načini soočanja in podpornimi dejavniki. V zadnjih dveh člankih se dr. Nataša Zrim Martinjak osredinja na področje študija v času epidemije. Članek »Zadovoljstvo študentov in študentk Univerze v Ljubljani s študijem na daljavo med epidemijo covid-19« osvetli povezanost med zadovoljstvom s študijem na daljavo in dejavniki, ki so oblikovali študijski in življenjski položaj študentov med epidemijo, oris epidemije s perspektive študentov, predstavljen v članku »Pozitivni in negativni vidiki študija na daljavo med epidemijo covid-19 – glas študentov in študentk«, pa sklene tokratno številko.

Od obdobja, ko smo pridobivali podatke za raziskavo, do objave pričujoče številke revije je preteklo leto dni. V tem času smo se znašli v novih valovih epidemije. Ti so prinesli nekatere ponovitve doživetega, dodali pa so tudi nove razsežnosti kompleksnosti situacije (denimo nove različice virusa). Morda ni preveč absurdno trditi, da gre za znano neznanu. Avtorica Jeriho (2020) zagovarja stališče, da bolj kot bomo prepoznavali znane dele tega neznanega, blažje bo soočanje s čustvenimi posledicami epidemije. Ob tem ponuja razlagalno shemo, ki po svoji strukturi sovпада s krivuljo žalovanja (Slika 1). Z njo opominja, da kot pri žalovanju tudi pri spoprijemanju z epidemijo ljudje prehajamo skozi različne faze z različnim tempom, da se lahko (večkrat) vrnemo v predhodne faze, da pa tudi lahko obstanemo v posamezni fazi. Četudi na prvi pogled shema deluje kot razlagalni pripomoček na ravni razumevanja delovanja posameznika, jo je moč uporabiti tudi za pojasnjevanje spoprijemanja posameznih skupin, skupnosti in družb z epidemijo. Te prehajajo skozi faze z različnim tempom, se različno (pogosto in intenzivno) vračajo na predhodne faze ali obstanejo v njih. Ta dinamika je sopogojena z dogajanjem na družbeni ravni.

SLIKA 1

Faze spoprijemanja s krizo epidemije

Povzeto po Jeriho, P. (16. 3. 2020). Guía para superar el impacto emocional del coronavirus.

https://elpais.com//elpais/2020/03/16/laboratorio_de_felicidad/1584365848_234280.html

Značilnost vsake družbene ali osebne krize je pogosto želja, da hitro mine in da jo lahko pozabimo. Še posebej to velja za obdobja, ko se situacije umirjajo in obljubljaajo prehod nazaj v poznano vsakdanjost (kakor je to denimo v času pisanja tega prispevka). Vendar pa omejenjena avtorica vabi k razmisleku v nasprotno smer. Pravi, da »so vse spremembe, ne glede na to, kako težke so, vedno priložnost za nadaljnje učenje in napredek kot posamezniki in kot družba. Pojavili se bodo drugi, novi problemi, kar pomeni, da smo živi.« (Jericho, 2020) Seveda to ne pomeni, da moramo živeti v situaciji nenehnih kriz, temveč utemeljuje, da a) vsaka kriza mine ter b) da se bodo pojavile nove, a imamo tudi nekaj novih izkušenj iz preteklih kriz.

Če se vrnemo neposredno na ugotovitve svoje raziskave, predstavljeni rezultati lahko služijo kot izhodišča za ravnanje (socialne pedagogike) v prihodnjih krizah. Izrazito opozarjajo na delitve, ki obstajajo znotraj študentske populacije (in seveda tudi znotraj drugih populacij) in so bile prisotne že pred epidemijo, v času epidemije pa so se okrepile. Med omenjena izhodišča vsekakor sodi zmanjševanje razlik med študenti in oblikovanje izobraževalnega okolja, ki bo odpornejše na vsakokratne negativne vplive iz okolja;

okolje, ki bo vključevalno glede na različne življenjske okoliščine in izhodiščne položaje posameznih skupin. Brez pretiravanja lahko trdimo, da to ne velja le za visokošolski prostor, temveč za celoten vzgojno-izobraževalni kontekst. Še zlasti je kritičen razmislek o oblikovanju in krepitvi vključevalnih pristopov pomemben zato, ker na vrata trka nova kriza. Upamo, da bo tudi predstavljena raziskava pozvala k razmisleku, kaj smo se iz krize epidemije naučili kot posamezniki, družba, stroka in človeštvo.

LITERATURA

- Aristovnik, A., Keržič, D., Ravšelj, D., Tomaževič, N. in Umek, L. (2020). Impacts of the COVID-19 pandemic on life of higher education students: A global perspective. *Sustainability*, 12(20), članek 8438. <https://doi.org/10.3390/su12208438>
- Bhanot, D., Singh, T., Verma, S. K. in Sharad, S. (2021). Stigma and discrimination during COVID-19 pandemic. *Frontiers in Public Health*, 8, članek 577018. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2020.577018>.
- Cielo, F., Ulberg, R. in Di Giacomo, D. (2021). Psychological Impact of the COVID-19 Outbreak on Mental Health Outcomes Among Youth: A Rapid Narrative Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(11), 6067. <https://doi.org/10.3390/ijerph18116067>
- Gabrovec, B., Selak, Š., Crnkovič, N., Cesar, K. in Šorgo, A. (2021). *Raziskava o doživljanju epidemije COVID-19 med študenti* [poročilo o opravljeni raziskavi]. Nacionalni inštitut za javno zdravje. https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/uploaded/splosno_porocilo_o_opravljeni_raziskavi_-_raziskava_o_dozivljanju_epidemije_covid-19_med_studenti.pdf
- Jericho, P. (16. 3. 2020). *Guía para superar el impacto emocional del coronavirus*. https://elpais.com//elpais/2020/03/16/laboratorio_de_felicidad/1584365848_234280.html
- Jurišević, M., Lavrih, L., Lišič, A., Podlogar, N. in Žerak, U. (2021). Higher education students' experience of emergency remote teaching during the Covid-19 pandemic in relation

- to self-regulation and positivity. *Center for Educational Policy Studies Journal*, 11 (posebna številka), 241–262. <https://doi.org/10.26529/cepsj.1147>
- Lanz, M., Sorgente, A., Vosylis, R., Fonseca, G., Lep, Ž., Li, L., Zupančič, M., Crespo, C., Relvas, A. P. in Serido, J. (2021). A cross-national study of COVID-19 impact and future possibilities among emerging adults: The mediating role of intolerance of uncertainty. *Emerging Adulthood*, 9(5), 550–565. <https://doi.org/10.1177%2F21676968211046071>
- Lep, Ž. (2020). Psihologija in COVID-19: namesto zaključka pogled naprej. V: Ž. Lep in K. Hacin Beyazoglu (ur.), *Psihologija pandemije: posamezniki in družba v času koronske krize* (str. 219–249). Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Lep, Ž. in Zupančič, M. (2020). Zdaj pa še korona: skrbi mladih na prehodu v odraslost v času tveganj, povezanih z epidemijo COVID-19. V: Ž. Lep in K. Hacin Beyazoglu (ur.), *Psihologija pandemije: posamezniki in družba v času koronske krize* (str. 67–78). Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Li, L., Serido, J., Fonseca, G., Lanz, M., Lep, Ž., Sorgente, A., Vosylis, R., Zupančič, M., Crespo, C. in Relvas, A. P. (2021, maj). Emerging adults' current and future financial well-being in a post-pandemic economy: A multinational comparison [predstavitev na konferenci]. ACCI 2021 Annual Conference.
- NIJZ (18. 6. 2021). *Mladostniki iz manj premožnih družin v času covid-19 bolj ogroženi – namenimo jim večjo pozornost*. <https://www.nijz.si/sl/mladostniki-iz-manj-premoznih-druzin-v-casu-covid-19-bolj-ogrozeni-namenimo-jim-vecjo-pozornost>
- Ochnik, D., Rogowska, A. M., Kuśnierz, C., Jakubiak, M., Schütz, A., Held, M. J., Arzenšek, A., Benatov, J., Berger, R., Korchagina, E. V., Pavlova, I., Blažková, I., Aslan, I., Çınar, O. in Cuero-Acosta, Y. A. (2021a). Mental health prevalence and predictors among university students in nine countries during the COVID-19 pandemic: a cross-national study. *Scientific reports*, 11(1), članek 18644. <https://doi.org/10.1038/s41598-021-97697-3>
- Ochnik, D., Rogowska, A. M., Kuśnierz, C., Jakubiak, M., Schütz, A., Held, M. J., Arzenšek, A., Benatov, J., Berger, R., Korchagina, E. V., Pavlova, I., Blažková, I., Konečná, Z., Aslan, I., Çınar,

- O., Cuero-Acosta, Y. A. in Wierzbik-Strońska, M. (2021b). A comparison of depression and anxiety among university students in nine countries during the COVID-19 pandemic. *Journal of Clinical Medicine*, 10(13), članek 2882. <https://doi.org/10.3390/jcm10132882>
- Pečjak, S., Pirc, T., Podlesek, A. in Peklaj, C. (2021). Some predictors of perceived support and proximity in students during COVID-19 distance learning. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 14(1), 51–62. <https://www.iejee.com/index.php/IEJEE/article/view/1627>
- Pokhrel, S. in Chhetri, R. (2021). A literature review on impact of COVID-19 pandemic on teaching and learning. *Higher Education for the Future*, 8(1), 133–141. <https://doi.org/10.1177/2347631120983481>
- Ramaci, T., Barattucci, M., Ledda, C. in Rapisarda, V. (2020). Social stigma during COVID-19 and its impact on HCWs outcomes. *Sustainability*, 12(9), članek 3834. <https://doi.org/10.3390/su12093834>
- Ranta, M., Li, L., Serido, J., Lanz, M., Sorgente, A., Lep, Ž., Zupančič, M., Vosylis, R. in Fonseca, G. (2021, november). Emerging adults' financial well-being and resilience during the COVID-19 pandemic: An international study. V A. Lebaron-Black (predsedujoča), *Financial Wellbeing in Emerging Adulthood* [simpozij]. 10th SSEA Conference on emerging adulthood.
- Rogowska, A. M., Ochnik, D., Kuśnierz, C., Jakubiak, M., Schütz, A., Held, M. J., Arzenšek, A., Benatov, J., Berger, R., Korchagina, E. V., Pavlova, I., Blažková, I., Konečná, Z., Aslan, I., Çınar, O. in Cuero-Acosta, Y. A. (2021). Satisfaction with life among university students from nine countries: Cross-national study during the first wave of COVID-19 pandemic. *BMC public health*, 21(1), 2262. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-12288-1>
- Rupnik Vec, T., Preskar, S., Slivar, B., Zupanc Grom, R., Deutsch, T., Ivanuš Grmek, M., Mithans, M., Kregar, S., Holcar Brunauer, A., Preskar, S., Bevc, V., Logaj, V. in Musek Lešnik, K. (2020). *Analiza izobraževanja na daljavo v času epidemije Covid-19 v Sloveniji* [delno poročilo]. Zavod RS za šolstvo.

- Schwartz, K. D., Exner-Cortens, D., McMorris, C. A., Makarenko, E., Arnold, P., Van Bavel, M., Williams, S. in Canfield, R. (2021). COVID-19 and Student Well-Being: Stress and Mental Health during Return-to-School. *Canadian Journal of School Psychology*, 36(2), 166–185. <https://doi.org/10.1177/08295735211001653>
- Vrdelja, M., Vrbovšek, S., Klopčič, V., Dadaczynski, K. in Okan, O. (2021). Facing the Growing COVID-19 infodemic: Digital health literacy and information-seeking behaviour of university students in Slovenia. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(16), članek 8507. <https://doi.org/10.3390/ijerph18168507>
- Zwanka, R. J. in Buff, C. (2021). COVID-19 generation: A conceptual framework of the consumer behavioral shifts to be caused by the COVID-19 pandemic. *Journal of International Consumer Marketing*, 33(1), 58–67. <https://doi.org/10.1080/08961530.2020.1771646>

POGLABLJANJE MATERIALNE NEENAKOSTI MED ŠTUDENTKAMI IN ŠTUDENTI V ČASU EPIDEMIJE IN RAZMISLEKI O DRUŽBENI VLOGI SOCIALNE PEDAGOGIKE

15

DEEPENING OF ECONOMIC INEQUALITY AMONG
STUDENTS DURING THE EPIDEMIC AND REFLECTION
ON THE SOCIAL ROLE OF SOCIAL PEDAGOGY

Špela Razpotnik, *dr. soc. ped.*

*Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana
spela.razpotnik@pef.uni-lj.si*

Darja Zorc Maver, *dr. soc. ped.*

*Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana
darja.zorc-maver@pef.uni-lj.si*

POVZETEK

Članek sledi predpostavkam, da so se v obdobju epidemije, zapiranja javnega življenja in posledic, ki jih le-to prinaša posameznikom in skupnostim, poglobile in zaostrole neenakosti na različnih področjih, četudi so bile prisotne že pred epidemijo.

Avtorici zanima, kako se je domnevni razkorak, ki je bil prisoten že prej, pri študentski populaciji poglobil v obdobju

prekinjenega izobraževanja. Razkorak lahko opazujemo na različnih področjih. V članku naju najbolj zanima razkorak v smislu ekonomske neenakosti, ki predstavlja podlago za številne druge neenakosti (npr. na področju učnih dosežkov, dosežene izobrazbe, mogočih vizij prihodnosti). Dotakneva se tudi povezave materialnega položaja z vidika psihosocialnega blagostanja študentk in študentov z občutkom obvladovanja življenja med epidemijo ter zmožnosti za osmišljanje študija in širše – prihodnosti. V članku proučujeva, kako je pandemija stopnjevala prejšnje neenakosti, posledica česar je ponovno poglobljanje odvisnosti študentov in študentk od staršev in domačega okolja.

Rezultati raziskave so potrdili domneve, da se je izobraževanje, tudi visokošolsko, izkazalo za razmeroma tog sistem, ki – posebej v obdobjih, ko zavladajo izredne razmere in v njih prednjači javnozdravstveni diskurz – ne omogoča razvoja še kako potrebnih prožnih pristopov. Rezultati še posebej pokažejo, da se visokošolski prostor ne uspeva v zadostni meri zoperstaviti pastem neenakosti, ki jo obdobje epidemije kot tudi sicer obstoječ problem le še pogloblja. Na podlagi tega je v sklepnem delu odprt razmislek, kako naj socialnopedagoška stroka po epidemiji, ko javnozdravstveni diskurz ni več edini merodajni, vzpostavlja svoj družbenokritični diskurz ter z njim sooblikuje nove poglede, ki bodo podpirali razvoj množstva odzivov za podporo tudi najranljivejšim.

KLJUČNE BESEDE: *prekinjeno izobraževanje, pandemija, visokošolski prostor, življenjski poteki, neenakost, socialno-ekonomski status, individualizem, socialna pedagogika.*

ABSTRACT

The article follows the assumption that during the epidemic and the closure of public life with all its consequences for individuals and communities, inequalities have deepened and become more pronounced in various areas, despite their presence before the epidemic.

The authors are interested in how the alleged pre-existing gap within the student population deepened in the period of disrupted education. The gap can be observed in different areas. The article principally addresses the gap in terms of economic inequality, which forms the basis for a number of other inequalities (e.g. in the field of learning achievements, level of education achieved, possible visions of the future). In addition, the authors touch upon the link between economic status from the viewpoint of the psychosocial well-being of students and the sense of control over one's life during the epidemic, and the capacity to give meaning to their studies and the future. The article sheds light on how the pandemic intensified pre-existing inequalities, which result again in increased dependence of students on parents and the home environment.

Research results confirmed the assumption that education, including higher education, proved to be a relatively rigid system which, especially during crisis situations with public health being at the forefront of the discourse, does not allow for the development of much-needed flexible approaches. In particular, the results show that higher education is not sufficiently successful in counteracting the pitfalls of (already present) inequality which the epidemic has further deepened. On this basis, the conclusion includes a reflection on how, following the epidemic when the public-health discourse is no longer the authoritative one, the socio-pedagogical profession should establish its own socially critical discourse and thus co-create new perspectives that will support the development of a multitude of responses to support the most vulnerable.

KEYWORDS: *disrupted education, pandemic, higher education, life courses, inequality, social economic status, individualism, social pedagogy.*

UVOD

»Katastrofalno poslabšanje, predvsem kar se tiče zaprtja študentskih domov in denarnega dodatka 2 x 150 €, ki je zadostoval za eno najemnico privat sobe v L.J. Sramota za državo. Tudi psihično počutje je na dnu, razkrhali so se odnosi, zmanjšala se je motivacija za učenje, ker ni nobene perspektive več. Tudi ob uspešnem zaključku študija ni primernih delovnih mest. Zaposlitev bom sigurno iskala v tujini in upam, da se še dolgo časa ne bom vrnila nazaj v Slovenijo.« (izjava iz nabora odprtih odgovorov na koncu anketnega vprašalnika)

Ukrepi, ki so jih vlade med pandemijo po vsem svetu sprejele z namenom omejevanja širjenja virusa, so rezultirale v zaprtju mnogih institucij, izobraževalnih ali delovnih prostorov, s tem pa povzročile občutno zmanjšanje socialnih interakcij. Na temo odzivov šolskega prostora na epidemijo so bile opravljene tudi nekatere domače raziskave. Skubic Ermenc, Kalin in Mažgon (2021) so se v svoji raziskavi ukvarjale z vidikom vodenja šol in iskale dobre prakse, izpostavljene s strani ravnateljev. Le-ti na splošno menijo, da so se šole odzvale hitro in omogočile nadaljevanje šolanja brez prekinitve (kar je v nasprotju z nekaterimi drugimi vidiki, omenjenimi kasneje v tem članku), ugotavljajo pa, da so se pristopi, ki so jih vodstva podvzela, zelo razlikovali med seboj in da je reševanje izzivov v tem času od njih zahtevalo veliko mero improvizacije, če so želeli biti uspešni in učinkoviti. Černe in Antić (2021) se ukvarjata z razmerjem med odločevalci v pandemiji in stroko ter na podlagi pogovorov s strokovnjaki ugotavljata, da so bile poteze, ki jih je kot ukrepe izvajala vlada, neusklajene s stroko. Predstavljamo si lahko, da so iz tega izšle mnoge praktične posledice za šolajoče, ki še do danes zagotovo niso v polni meri neprepoznane, kaj šele odpravljene.

Članek avtorjev Darmody idr. (2020) reflektira posledice globalne pandemije na življenje mladih ljudi iz različnih družbenih skupin, pri čemer se posebej osredotoča na področje izobraževanja. Najočitnejše in največkrat omenjene posledice zaprtja institucij so ravno učni zaostanki, takoj za njimi pa se v študijah pojavlja dejavnik širjenja razkoraka v znanju (prav tam). Raziskava avtorice Cook idr. (2021) s področja Avstralije ob tem pokaže, da je raven

družinske podpore, ki so jo študenti imeli na voljo, ključna za to, kakšno izkušnjo epidemije so imeli. Povezati družinsko ozadje z izkušnjo epidemije je tudi osrednji namen pričujočega članka.

Številne razpoložljive analize (npr. Volkmer in Werner, 2020; Kortmann in Schulze, 2020) kažejo, kako družbene strukture prispevajo k neenakosti in nepravilnosti. Pandemija deluje kot katalizator, ki neenakosti dela bolj vidne. V socialni neenakosti (vključno z rasizmom in drugimi oblikami družbene diskriminacije ter izključenosti) se torej odražajo posledice pandemije (Geier, 2020). Pandemija je s svojim hitrim širjenjem po svetu povzročila trpljenje in strah, spremenila obstoječe družbene strukture, razkrila že prej tleče probleme, povezane s procesi globalizacije, ter pomagala pri proizvajanju »zmagovalcev in poražencev brez primere«, piše Schmidbauer (2020, str. 16). Vodila je v krepitev družbene in globalne neenakosti, prikrajšane potisnila še globlje, brezupne pa oropala upanja na priložnosti. Raziskave s področja pandemije v povezavi z visokim šolstvom razkrivajo pomen pripisovanja posebne skrbi ravno socialnim dimenzijam visokega šolstva (doslej v diskurzih o visokem šolstvu pretežno spregledanim), kar bi lahko pomagalo pri podpiranju najbolj ranljivega dela študentske populacije.

Na podlagi rezultatov ankete bova preverili, ali se teze o poglobljanju neenakosti v obdobju pandemije odražajo tudi na našem vzorcu študentk in študentov. Zanima naju, ali obstajajo znaki za polarizacijo na tem področju in ali upravičeno lahko govorimo o delitvi na t. i. »zmagovalce« in »poražence« tudi na visokošolskem področju, pri čemer prvo opisuje skupino, ki naj bi iz razmer med epidemijo potegnila zase najboljše, drugo pa skupino, pri kateri so se med epidemijo in z njenimi posledicami že prej obstoječe težave le še bolj poglobile ter zapletle. Dotaknili se bova (v teoretičnem delu) tudi tega, kako je pandemija zaostрила še druga že prej pereča področja, npr. uporabo elektronskih naprav in čas, porabljen za zaslone, kar bova povezali predvsem s problematiko individualizma.

Ugotovitve bova strnili v razmislek, kako se lahko socialna pedagogika odziva na zaznano zaostrovanje razlik oziroma poglobljanje neenakosti in kako naj razmišlja o stopnjevanosti sprememb v trenutnem družbenem kontekstu.

PANDEMIJA IN POGLABLJANJE NEENAKOSTI

»Imam srečo, da imam dobro družinsko okolje in finančno podporo, brez tega ne vem, kako bi. Kljub temu se vseeno opazijo posledice oddaljenosti in izolacije, predvsem pri odnosih s sošolci, ki jih praktično ni.« (izjava iz nabora odprtih odgovorov na koncu anketnega vprašalnika)

Ena izmed nevrtačičnih točk sodobnega časa, ki najbolj prizadeva ravno mlade, je individualizem. Obenem je to tema, ki se zaostri v obdobju pandemije. O individualizmu, ki se še posebej razbohoti v obdobju zapiranja javnega življenja, govori na primer antropolog Dan Podjed (2021), ki v odlomku z naslovom *Ko izgine družba, je v ospredju posameznik* napiše: »Človek dobesečno potrebuje bližino, stik, dotik. In to moramo pač spet vrniti družbi, sicer se bomo dokončno atomizirali, družba se bo razblinila in potem se bo res mogoče uresničila ta napoved baronice Margaret Thatcher, dolgoletne predsednice vlade Združenega kraljestva, iz 80-ih let prejšnjega stoletja: Družba ne obstaja, obstajajo posamezniki, moški, ženske, družine. Družbe pa ni«. S tem poveže širšo temo neoliberalizma z individualizmom in oboje naveže na obdobje zadnje krize, torej pandemije. Podjed pristavi k temu še vidik uporabe zaslonov, ki so z individualizmom in spreminjanjem protokolov ter kulture medsebojnega komuniciranja izrecno povezani. Gre za to, da sodobna tehnologija komunikacijo na videz lajša in optimizira, po drugi strani pa jo tako intenzivno krni, da ni več celovita, kot je bila prej, ter ne nosi več potenciala, ki naj bi ga nosila. Podjed navaja raziskave, opravljene v ZDA, meni pa, da pri nas ni nič drugače, in sicer naj bi v času pred pandemijo »pred zasloni preždeli približno devet ur dnevno, med lockdowni pa odrasli kar trinajst ur dnevno. Kar pomeni, da nam je ostalo še tri ure budnega časa, ko smo odklopljeni, ko smo samo ljudje.« K temu še pristavi: »Menim, da v tem času nastaja novi človek, 'kovidski človek', ki bo definitivno živel drugače.« (prav tam)

To spremembo ena od anketiranih takole ubesedi: *»Če povzamem svoje doživljanje še s svojimi besedami: imam veliko srečo glede svojih bivanjskih možnosti in finančne situacije, saj sem lahko delala od doma med epidemijo, za kar se počutim zelo hvaležno. Kljub temu pa sem opazila, da sem bila letos zelo anksiozna v primerjavi s prejšnjimi leti.*

Izgubila sem stike z nekaj prijatelji, z drugimi smo se videvali redkeje. Za študij mi je povsem zmanjkalo motivacije. Prvič sem doživela nespečnost za daljše obdobje in panični napad.» (izjava iz nabora odprtih odgovorov na koncu anketnega vprašalnika)

Epidemija je z zapiranjem javnega življenja povzročila poglabljanje razkoraka med različnimi družbenimi skupinami na več nivojih. Dreesen idr. (2020) ter Ford idr. (2021) ugotavljajo, da je pandemija učinkovala direktno in indirektno na področje izobraževanja mladih ter njihovo splošno blagostanje. Obširne mednarodne raziskave so doslej večkrat dokazovale, da je socioekonomski status družine eden izmed najpomembnejših prediktorjev kasnejšega izobraževalnega uspeha mladih ljudi (npr. Bernstein, 1961; Dilnot, 2016). O vsem tem je seveda potrebno razmišljati v tesni interakciji s sistemom, ki lahko širši populaciji omogoča ali onemogoča napredovanje v izobraževalnem sistemu. V obsežnih raziskavah, v katere je bilo vključenih več evropskih držav, je bilo ugotovljeno, da imajo različne države tudi raznolike režime tranzicije in blaginje, ki mladim na zelo različne načine uokvirjajo možnosti napredovanja, izobraževanja ter vstopanja na trg dela tudi z vidika njihovega socialno-ekonomskega ozadja (Walther, 2006). Tu je predvsem potrebno poudariti, da nekateri režimi veliko več odgovornosti prenašajo na posameznike in/ali njihove družine (Razpotnik, 2011) kot drugi, ki imajo različne trajektorije zamišljene na veliko bolj univerzalno podprti osnovi.

Socialno-ekonomski status je torej že pred pandemijo veljal za enega od glavnih napovedovalcev izobraževalnih izidov učenk in učencev (Bernstein, 1961, Dilnot, 2016, Klundt, 2020). Poleg tega mnoge raziskave (Bagger idr., 2020) izpostavljajo, da družine in posamezniki z več ranljivostmi v obdobjih, kjer je podpora nedostopna oz. je njena dostopnost ovirana, težje vzpostavljajo že tako nestabilno ravnotežje in so tako posebej ranljive z vidika dodatnega kopičenja stisk in težav.

Poglejmo posledice pandemije na šolajoče se nekoliko podrobneje. Raziskava, izvedena s strani OECD v 59 državah, je ugotovila, da je med šolanjem na daljavo le polovica učerih lahko dostopala do vsebin učnih načrtov. Ugotavljajo tudi, da je bilo veliko prizadevanj s strani stroke usmerjenih v kontinuiteto ožjega vidika

(poučevanja ter učenja), manj prizadevanj pa je bilo posvečenih socialno-emocionalnim vidikom razvoja otrok in mladostnikov oz. njihovi splošni dobrobiti (Darmody idr., 2020). Pomembna sprememba za mlade, posebej za tiste iz deprivilegiranih družinskih okolij, so bile spremembe v dinamiki in atmosferi družinskega življenja (prav tam). Ob tem je potrebno izpostaviti še, da so se v času zaprtja javnega življenja in šolanja na daljavo na prepletu šole in družine prav tako dogajale pomembne spremembe, pri čemer je najbolj izrazita in v oči vpijoča ravno ta, da že prej izključeni starši (npr. priseljenci ali tisti z nižjim socialno-ekonomskim statusom) niso mogli nikogar nasloviti, ko so se znašli pred izzivi, za vzpostavitev novih komunikacijskih kanalov pa so potrebni viri, čas ter izkušnje. Ranljivejše družine so imele na področju povezovanja z viri moči v času izolacije vsekakor slabše izhodišče. Tudi že prej vzpostavljene komunikacije so se prekinile ali oslabile. Marsikomu so gole tehnično komunikacijske ovire preprečevale dostop do virov, na to pa so se seveda nalepili še številni subjektivni in odnosni vidiki dostopnosti podpore.

Ko je zaprtje dlje trajajoče in se ponavlja, je toliko več verjetnosti, da bodo posledice dolgotrajnejše, tako tiste, vezane na študijske rezultate, kot dolgoročneje posledice, kot so prezgodnja opustitev študija in poglobljanje razlik. Vse te prekinitve namreč delujejo tako, da mlade ljudi, posebej še tiste, ki so že tako ranljivi iz tega ali onega razloga, še bolj odklopijo od poteka študija ter odtujijo od prej ustaljenih načinov in postopkov učenja.

Raziskave, ki so pod drobnogled vzele poglede staršev na posledice epidemije, so ugotovile, da so tisti, ki živijo v bolj prikrajšanih okolij, toliko bolj zaskrbljeni za učinke, ki jih zaprtje javnega življenja ima na njihove otroke ali mladostnike (Alamdar-Niemann in Schomers, 2020). Če slednje soočimo še z dejstvom, da se ravno za to skupino med pandemijo tudi dostopnost strokovnih služb in oblik podpore skrči in oteži dostop, je slika poglobljanja neenakosti med družinami z boljšimi izhodišči in temi, s slabšimi, očitna.

Nekateri avtorji poleg tega opozarjajo, da se je obvladovanje krize v družinah odvijalo pretežno na plečih žensk, ki so skrbele tako za vsakodnevno organizacijo družinskega življenja kot tudi

za izobraževanje otrok, kar odpira pot trendu re-tradicionalizacije spolnih vlog (Kortmann in Schulze, 2020).

V nadaljevanju razdelava, kako se je prepuščenost družinskim virom, ki na splošno velja za katalizator poglobljanja neenakosti v družbi, v obdobju pandemije poglobila. V pričujoči situaciji analize posledic epidemije se zdi, da je prepuščenost sebi in družinskim virom nehote postala toliko bolj usodna, saj so se dostopi do mnogih institucionalnih virov pomoči zožili, otežili ali celo bolj ali manj začasno prekinili. Različne čakalne vrste, ne le znotraj zdravstva, ampak tudi v drugih sistemih, so se podaljšale, nekatere prej ustaljene institucionalne trajektorije pa so se povsem zabrisale. Oblikovala se je torej nova, kompleksnejša slika tranzicij v odraslost, ki temelji na starih neenakostih, vendar je močno zaznamovana tudi s strani novih, nedavnih kriz in posledic, ki so jih te pustile. To ilustrira naslednja izjava: »*Grozljiv strah pred tem, da s svojo šolo ne bom dobila nobene službe.*« (izjava iz nabora odprtih odgovorov na koncu anketnega vprašalnika)

Na splošno je pandemija mladim predstavljala velik izziv, saj je v njihova življenja vnesla še več negotovosti, poglobila individualizem, osamljenost in razkrojila že tako redke dobrine, kot so prostori, kjer mladi lahko gradijo pripadnost in prakticirajo participacijo ter sodelovanje in tudi praktično preizkušajo svoje veščine življenja v družbi.

Darmody idr. (2020) ugotavljajo tudi, da je lista učinkov posledic pandemije široka in raznolika. Mnogi raziskovalci si zastavljajo vprašanje, kaj taka prekinjena izobraževalna pot in s tem povzročene izgube pomenijo za izobraževalne izide in življenjske priložnosti mladih v širšem smislu. Ko gre za raziskovanje šolajočih se na stopnji osnovne in srednje šole, se kot ključni dejavnik poglobljanja neenakosti omenja družinsko oz. domače okolje šolajočih se in različna opremljenost tega okolja z viri, ki so potrebni za uspešno soočanje s šolanjem na domu ter drugimi spremembami, ki jih ustaveitev javnega življenja prinaša. Tudi na visokošolskem področju opremljenost primarnega okolja še igra vlogo, čeprav je ta lahko manj usodna kot na zgodnejših stopnjah izobraževanja. Raziskava Eurostudent, v katero je zajetih 21 držav, med njimi tudi Slovenija, raziskuje socialne dimenzije izobraževanja in njihov

vpliv na izbor, trajanje in zaključek študija ter na različne finančne, socialne in druge prepreke, s katerimi se študenti soočajo med študijem. Študija je za različne države pokazala, da imajo študenti iz bolj izobraženih družin boljše možnosti tako za vstop kot tudi za dokončanje študija (Evropska komisija, 2020, Eurydice, 2020, Hauthschildt idr., 2015). Študenti iz družin z višjim socialno-ekonomskim statusom čutijo večjo pripadnost študiju kot tisti, ki izhajajo iz družin z nižjim socialno-ekonomskim statusom (prav tam).

V obdobju zaprtja javnega življenja in študija na daljavo se vplivi primarnega okolja spet okrepijo, stopijo v ospredje, manj je drugih mehanizmov, ki bi morebitni negativni vpliv družinskega okolja lahko kompenzirale. Številni študentke in študenti so se primorani vrniti v okolje staršev, ki so ga prej že zapustili, tako da se na poti osamosvajanja zgodi zdrs v bolj odvisno fazo, ki naj bi bila že zaključena. Cook idr. (2021) poudarijo vidik udeležencev raziskave, izvedene na študentski populaciji, ki opozarjajo, da je vračanje v dom staršev zanje pomenilo spremembe v smeri infantilizacije in povečevanja nadzora. To je v skladu z razlago yoyoizacije tranzicij (Walther, 2006), ki nas opozarja, da se v sodobnosti prehodi v odraslost slikajo kot reverzibilni, podaljšani in z negotovimi izidi. Zdi se, da obdobja, kot je tudi kriza, povzročena s pandemijo, tovrstne negotove izide utrjujejo in prispevajo k potrebi po vračanju v pretekle faze, za katere je značilna večja odvisnost mladih od odraslih.

Zgoraj povedano lepo ilustrira spodnja izjava ene izmed anketiranih študentk:

»Želim poudariti to, da nekateri ne živimo v spodbudnem okolju. Večji del lockdowna sem preživela s starši, ki to okolje ustvarjajo. Soočala sem se z vsakodnevno bolečino. Še danes se. Ta čas je na meni pustil veliko večje posledice, kot bi si želela. Vsakodneven boj, bolečina. Moti me, da fakulteta od nas zahteva (ali vsaj nekateri izvajalci predmetov) 100-odstotni nastop pri predmetu. Dejstvo je, da sama nisem edina v tem. Z nasiljem v družini se sooča kar velik delež ljudi. Malo sočutja, tudi kar se tiče obveznosti.« (izjava iz nabora odprtih odgovorov na koncu anketnega vprašalnika)

V nadaljevanju predstaviva vidik togosti izobraževalnega konteksta, ki onemogoča prožne pristope. Izpostaviva, da je prevlada

javnozdravstvenega diskurza v obdobju pandemije še posebej uničujoča z vidika potrebne prožnosti odzivanja v sistemu.

Šolski prostor je osredotočen predvsem na storilnost, torej končne izdelke, kvantificirano uspešnost ter nemoteče vedenje. Znani nemški raziskovalec mladine Hurrelmann (2021) poudarja, da se morajo naloge šole v sodobnem času spremeniti. Šola naj ne bi le izobraževala in kvalificirala, ampak tudi pripravljala na socialno, gospodarsko življenje, uporabo medijev in družbeno participacijo. To pomeni prehod od šole z močnim poudarkom na predmetih in gradivih k procesno usmerjeni šoli, ki izhaja iz razvojnih potreb učencev ter upošteva duh časa. Tog izobraževalni okvir oz. naravnost otežuje morebitne prožne odzive, ki so posebej potrebni in dragoceni v kriznih situacijah. Višje stopnje izobraževanja pri tem seveda niso nobena izjema, prej bi lahko rekli, da so s svojo osredotočenostjo zgolj na storilnostni del izobraževanja toliko bolj necelostno usmerjene in zato morda tudi slepe za druge plati razvoja in počutja učečih. Naša in sorodne raziskave postavljajo pod vprašaj ustreznost primata zgolj storilnostne usmerjenosti visokošolskega prostora, saj se tako v strokovni kot tudi laični javnosti vse bolj odpira tema socioekonomskih ter psihosocialnih stisk tudi med študentsko populacijo. Zdi se, da je ravno obdobje pandemije pogovor o tej temi, torej študentski populaciji v povezavi z materialnimi in psihosocialnimi stiskami, okrepilo in potisnilo v ospredje. Nacionalni inštitut za javno zdravje je opravil raziskavo (Cesar idr., 2021), ki je v javnost prinesla alarmantne podatke v zvezi z duševnimi oz. psihosocialnimi stiskami študentske populacije. Za ilustracijo: pred pandemijo je 31,6 % študentov v primeru duševne stiske poiskalo pomoč, medtem ko je v času pandemije pomoč v primeru duševne stiske poiskalo kar 56 % udeleženih, od tega jo je približno tretjina oseb iskala pogosto. S povečanjem psihosocialnih stisk študentske populacije se povezuje tudi nekaj aktualnih projektov oz. iz socialnopedagoške stroke porojenih odzivov, ki se odzivajo na porast psihosocialnih stisk študentkov (Psihosocialna svetovalnica UL) ter njihovih socialno-ekonomskih stisk (Srčna univerza) – oboje je omenjeno tudi na drugih mestih te iste izdaje revije.

Kako torej konkretno v obdobju pandemije razmišljati o alternativah primatu storilnosti? Avtorji Darmody idr. (2020) ugotavljajo, da bi ravno razbremenitev učiteljev glede striktnega upoštevjanja ukrepov, ki prihajajo od zgoraj navzdol, pospremljeni z birokracijo, administracijo in strahom, omogočila več prostora za alternativne pristope, s katerimi bi lahko v svojih lokalnih mikrokontekstih na svoje avtonomne načine premostili poglobljanje razlik med skupinami oz. poskušali sodelovati pri soustvarjanju odgovorov. Že tako ogroženo področje sprejemanja avtonomnih odločitev učiteljev je bilo med pandemijo zaradi centralno posredovanih ukrepov in dominacije javnozdravstvenega diskurza še bolj načeto (prav tam). Podobno bi seveda lahko trdili za visokošolsko učiteljestvo in visokošolsko področje nasploh. Če je torej učenje in poučevanje videno kot predvsem nabor predpisanih nalog, je prostor nujne prožnosti, npr. uvajanja prožnih pedagoških pristopov, ki naj bi jo učitelji v kriznih trenutkih odigrali, zelo omejen.

Spodnji citat povzame napetost, ki se v obdobju pandemije ustvari med javnozdravstvenim diskurzom, ki postane dominanten, in drugimi, ki so utišani, kar pa ima svojo ceno, ki jo (skupaj z ostalimi skupinami) na svoj način plačujejo tudi študentke in študenti.

»Grozljivo je spremljati dramo, ki se dela zaradi te epidemije. Z vsem spoštovanjem do obolelih, pokojnih in prizadetih zaradi pandemije ter do virusa, a kar je človeški um naredil iz tega, je dehumanizacija, manipulacija in škodljiv vpliv na izkustveno učenje v živo, na ekonomijo in družbeno življenje. Veliko nas je, ki smo zdravi, živimo normalno in si želimo še naprej normalno živeti brez ustrahovanja.« (izjava iz nabora odprtih odgovorov na koncu anketnega vprašalnika)

EMPIRIČNO PREVERJANJE TEZ O PRISOTNOSTI IN POVEČEVANJU MATERIALNE NEENAKOSTI V OBDOBJU PANDEMIJE

»Poskrbljeno je bilo za večino družbenih skupin, študentje pa smo ostali nekje ob strani. Določenega znanja, ki bi ga morali pridobiti ob šolanju na daljavo, ne bomo dobili nikoli in določenih praznin nikoli ne bomo

mogli zapolniti. « (izjava iz nabora odprtih odgovorov na koncu anketnega vprašalnika)

V tem delu izhajava iz vprašanja, koliko na področju visokega šolstva veljajo in vztrajajo podobni mehanizmi determinirajočega pomena materialnega statusa staršev na otroka, kot to lahko trdimo za nižje stopnje šolanja. Zanima naju tudi poglobljanje teh razlik v času epidemije. Na podlagi anketnega vprašalnika sva na najbolj splošni ravni želeli preveriti, ali obstajajo pomembne povezave med materialnimi pogoji bivanja in drugimi okoliščinami življenja študentk med pandemijo.

NAMEN IN RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

Namen empiričnega dela je na podlagi tistih rezultatov ankete, ki se dotikajo materialne podlage študija, poiskati povezave, ki bi pomagale odgovoriti, ali pri našem naboru raziskovanih oseb lahko potrdimo v teoretičnem delu razgrnjene teoretične predpostavke o povezanosti med (družinskim) socialno-ekonomskim statusom študentske populacije ter njihovim položajem med epidemijo. Analizirali sva tudi spremembe, povezane s socialno-ekonomskim statusom, ki so se zgodile v času epidemije. V manjšem delu naju je zanimala tudi povezava med socialno-ekonomskim statusom in prisotnostjo stisk ter socialno-ekonomskim statusom in doživljanjem študija v času epidemije. Sledili sva naslednjim vprašanjem:

- Zanimale so naju povezave, ki se statistično pomembno povezujejo z variablami, vezanimi na socialno-ekonomski status študentke; s čim vse se torej različne skupine glede na socialno-ekonomsko preskrbljenost (ki jo lahko ocenjujemo s pomočjo več variabel) pomembno povezujejo.
- Preverjali sva, ali obstaja statistično pomembna povezava med obliko bivanja med epidemijo in zadovoljstvom s tem bivanjem.
- Preveriti sva želeli tudi, ali obstaja pomembna povezavo med materialnim statusom družine ter pojavnostjo duševnih stisk med epidemijo.

- Nadalje naju je zanimala povezava med morebitnim poslabšanjem materialnega položaja študentk med epidemijo s finančnim statusom njihovih staršev.
- Zanimala naju je tudi povezava poslabšanja materialnega statusa študentk med epidemijo z izgubo dela.
- Preverili sva tudi, s katerimi drugimi variablami iz nabora se povezuje variabla skrbi glede preživetja med epidemijo.
- Nadalje sva preverjali povezavo med izobrazbo staršev (kot pomembnim vidikom SES) z določenimi materialnimi okoliščinami izkušenj med epidemijo (stanovanjske razmere, materialni pogoji ipd.)
- Preverili sva še povezanost variable izobrazbe staršev z drugimi variablami materialnih okoliščin.
- Nazadnje naju je zanimalo še, ali duševne stiske, ki so se pojavljale med epidemijo, onemogočajo oz. zmanjšujejo aktivnost in prisotnost pri študiju.

METODOLOGIJA

V prispevku prikazujeva kvantitativno analizo dela podatkov raziskave z naslovom »Položaj študentov in študentk UL v razmerah covida-19«, ki smo jo izvedli na Oddelku za socialno pedagogiko Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani ob koncu študijskega leta 2020/21. Zasnova in izvedba raziskave sta predstavljeni v tej tematski številki v uvodnem članku z naslovom »Uvodnik: Spremembe študentskega življenja v obdobju epidemije covida-19«. Vzorec raziskave predstavlja 1424 študentk in študentov UL ter je natančneje predstavljen v omenjenem uvodniku. V tem prispevku so uporabljeni deli vprašalnika, ki vsebinsko ustrezajo namenu članka. Uporabili smo različne metode obdelave podatkov, ki so nam omogočali preverjanje pomembnosti povezav med spremenljivkami ter analizo razlik med zastavljenimi podskupinami (pri različnih vprašanjih so bile le-te definirane različno, odvisno od spremenljivk):

- izračunane so bile razlike v povprečjih med primerjalnimi skupinami;
- opravljeni so bili post-hoc testi za ugotavljanje statistične pomembnosti razlik;
- izračunani so bili korelacijski koeficienti (*Kendallov tau koeficient*).

OPIS INSTRUMENTARIJA

Instrumenti, ki sva jih uporabili, so večinoma tista vprašanja iz skupnega anketnega vprašalnika, ki so vezana na socialno-ekonomski status, na podlagi katerih sva analizirali različne vidike materialnega položaja in spreminjanja le-tega med epidemijo. To so:

- zadovoljstvo z bivalnimi pogoji: *Kako bi ocenili svoje bivalne pogoje pred epidemijo in v letošnjem študijskem letu?* (4-stopenjska lestvica zadovoljstva);
- materialni pogoji za študij med epidemijo po področjih: *V letošnjem letu sem imel_a za svoje študijske potrebe večino časa na voljo: svojo sobo, svoj računalnik, dovolj dobro spletno povezavo, svoj osebni avtomobil ...;*
- najvišja dosežena izobrazba starša z višjo izobrazbo: *Označite izobrazbo tistega od svojih staršev/skrbnikov, ki je dosegel višjo izobrazbo!* (navedena lista možnosti);
- zadosten vir prihodkov staršev med epidemijo: *Ali so starši/skrbniki med epidemijo imeli vir prihodkov, ki omogočajo preživetje?* (da, oba; da, eden; ne, oba brez);
- viri preživljanja med epidemijo: *Navedite vire preživljanja med epidemijo!* (na voljo več možnosti: od podpore staršev, štipendije, dela do izposoje denarja ...);
- ocena finančne zmožnosti: *Ocenite, kako finančno pridete skozi mesec!* (odgovor na 4- stopenjski lestvici od zelo težko do zelo lahko);
- ocena skrbi glede preživetja v obdobju pandemije: *Ocenite svoje skrbi glede preživetja v letošnjem študijskem letu!* (5 možnosti na izbiro);

- razlogi za delo med pandemijo: *Razlogi za moje delo v letošnjem študijskem letu* (6 možnosti na izbiro).

Poleg tega sva iz instrumentarija vzeli še vprašanje prisotnosti duševnih stisk med epidemijo:

- prisotnost duševnih stisk med epidemijo: *Ali ste se v letošnjem študijskem letu soočali z duševnimi stiskami?* (možnost dveh odgovorov – da, ne).

Na koncu sva vključili še dve vprašanji, povezani s spremenjenim pristopom k študiju:

- aktivno pristopanje k študiju v času epidemije v primerjavi s prejšnjim obdobjem: *Označite, kako v tem študijskem letu v primerjavi z obdobjem pred epidemijo pristopate k študiju!* (aktivno/poglobljeno; možnosti odgovora: manj, ni sprememb, bolj);
- prisotnost pri študiju med epidemijo: *Pri študiju na daljavo sem v primerjavi z izvedbo na fakulteti pred epidemijo prisoten, prisotna.* (možnosti odgovora: več, enako, manj).

REZULTATI IN ANALIZA

Temeljno povezavo med materialnimi pogoji in pojavnostjo stisk študentk sva ugotavljali in preverjali na različne načine, ki jih bova predstavili in prikazali v nadaljevanju. V prvi vrsti sva spremenljivko materialnih pogojev za študij povezali s spremenljivko pojavnosti duševnih stisk v zadnjem letu (od časa anketiranja). Na podlagi izračuna korelacije med obema spremenljivkama ugotavljava, da so materialni pogoji za študij šibko, a vendar statistično pomembno povezani s pojavnostjo duševnih stisk ($\tau = 0,10$, $p < 0,001$). Nadalje ugotavlja, da so pomembne tudi razlike v materialnih pogojih za študij glede na prisotnost duševnih stisk: ($t(1189) = 3,51$, $p < 0,001$, $d = 0,26$):

- študenti z duševnimi stiskami ($n = 921$): $M = 1,32$, $SD = 0,52$,
- študenti brez duševnih stisk ($n = 270$): $M = 1,20$, $SD = 0,41$.

Zgoraj navedeni sta dve različni, a obe zelo osnovni potrditvi za povezanost pojavnosti duševnih stisk med pandemijo in materialnih pogojev.

Nadalje naju je zanimalo, ali je oblika bivanja (kje študenti bivajo med epidemijo) povezana z drugimi spremenljivkami iz nabora. Potrdili sva statistično pomembno povezavo med obliko bivanja ter zadovoljstvom z bivanjem, ki pa ni presenetljiva. Obstaja statistično pomembna razlika med skupinami z zadovoljstvom z bivanjem med epidemijo, pri čemer največje zadovoljstvo izražajo tisti, ki so bivali v lastnem stanovanju, manjše tisti, ki so bivali v najetem stanovanju ali s starši, najbolj nezadovoljna pa je skupina tistih, ki so med epidemijo bivali v študentskem domu.

Razlike z zadovoljstvom z bivanjem v času epidemije se med načini bivanja med epidemijo pomembno razlikujejo ($F(3,1197) = 6,04; p < 0,001$).

PREGLEDNICA 1

Oblika bivanja v povezavi z zadovoljstvom z bivanjem: povprečja po skupinah (n = 1181)

oblika bivanja	M	SD
s starši	2,91	0,93
študentski dom	2,86	0,91
najeto stanovanje	2,93	0,86
lastno stanovanje	3,37	0,75

Ko sva različne podrobnejše vidike materialnega blagostanja povezovali s pojavnostjo duševnih stisk, sva na pomembno povezavo naleteli še na področju izposojanja denarja – tisti, ki so si izposojali denar, so pogosteje poročali o pojavnosti duševnih stisk. Kot pomembno povezana s pojavnostjo duševnih stisk med pandemijo se je pokazala še lastna ocena finančne zmožnosti, pri čemer študenti s prisotnimi duševnimi stiskami svoj materialni status ocenjujejo kot slabšega od tistih brez duševnih stisk.

Ocena materialnega statusa ter pojavnost duševnih stisk sta torej pomembno povezani, kar potrjuje koeficient: $\tau = 0,22$, $p < 0,001$.

Pomembne so tudi razlike v oceni materialnega statusa glede na prisotnost duševnih stisk ($t(1194) = -8,362$, $p < 0,001$, $d = 0,61$):

- študenti z duševnimi stiskami ($n = 926$): $M = 2,59$, $SD = 0,94$ in
- študenti brez duševnih stisk ($n = 270$): $M = 3,11$, $SD = 0,77$.

Ostala področja, ki kažejo materialni status (podpora staršev, prejemanje štipendije, razne oblike dodatne finančne pomoči, delo med študijem ali prisotnost lastnih prihrankov), se niso izkazala za statistično pomembno povezana s pojavnostjo duševnih stisk med pandemijo.

V nadaljevanju poskuša empirično zajeti še bolj dinamičen vidik pomena materialnega položaja družine študenta in njegovega položaja med epidemijo s fokusom na spremenljivke, ki izražajo spremembe med epidemijo.

Preverili sva, kako močno in pomembno je spremenljivka poslabšanje finančnega stanja med epidemijo povezana s spremenljivkama, ki izkazujejo materialni status staršev.

Izračunani so Kendallovi tau koeficienti. Sprememba od preteklega leta je izračunana kot razlika v oceni finančnega položaja v letu izvedbe anketiranja in pred epidemijo. Višje vrednosti pri izobrazbi pomenijo višjo izobrazbo, pri dohodku staršev pa slabše stanje. Višje finančno stanje študenta v obdobju epidemije je tako pozitivno z dohodkom staršev (verjetneje, da sta imela oba ali vsaj eden vir dohodka).

PREGLEDNICA 2

Povezanost spremembe finančnega stanja med epidemijo s socialno-ekonomskim statusom staršev

	1	2	3	4
finančno stanje letos	—	0,653**	0,187**	-0,286**
sprememba od lani	0,653**	—	0,112**	-0,199**
izobrazba starša	0,187**	0,112**	—	-0,118**
dohodek staršev	-0,286**	-0,199**	-0,118**	—

V nadaljevanju preverjava, ali se poslabšanje materialnega položaja študentke med epidemijo pomembno povezuje z izgubo dela. Izračunali sva Kendalllove tau koeficiente, ki potrjujejo statistično pomembnost povezav med materialnim položajem študentke med epidemijo ter izgubo dela (**PREGLEDNICA 3**).

PREGLEDNICA 3

Povezava med poslabšanjem finančnega stanja študenta z izgubo dela

	fin. stanje letos	sprememba od lani
fin. stanje letos	—	0,653**
sprememba od lani	0,653**	—
ohranil delo	0,098**	0,141**
izgubil	-0,269**	-0,300**
občasno	-0,105**	-0,092**
začel	0,007	0,058*
ne delam	0,208**	0,186**

Opombe: **p < 0,01, *p < 0,05

V nadaljevanju preverjava, s katerimi spremenljivkami je najmočnejše povezano vprašanje skrbi glede preživetja. Podatke pri vprašanju *Skrbi glede preživetja v aktualnem študijskem letu (med epidemijo)* sva rekodirali tako, da sva tistim, ki so poročali o skrbeh, pripisali vrednost -1 , tistim, ki so poročali o skrbeh in njihovi odsotnosti ali ne o enem in ne o drugem, vrednost 0 , tistim, ki so poročali o odsotnosti skrbi, pa vrednost 1 . V nadaljevanju so spet predstavljeni Kendallovi tau koeficienti.

Povezava med skrbjo in izgubo dela, prikazana v **PREGLEDNICI 4**, je statistično pomembna.

PREGLEDNICA 4*Povezava med skrbmi ter izgubo dela*

	(manj) skrbi glede preživetja
ohranil delo	0,093**
izgubil	-0,270**
občasno	-0,090**
začel	0,011
ne delam	0,192**

Opombe: **p < 0,01

V nadaljevanju preverjava povezavo med virom prihodkov staršev in skrbmi študenta med epidemijo. Ugotavlja, da velja: če so starši imeli manj prihodkov (če je vir prihodka imel samo eden ali nobeden od staršev), so imeli študenti več skrbi ($\tau = -0,26$, $p < 0,001$).

PREGLEDNICA 5*Povezanost med skrbjo med pandemijo in viri preživljanja med pandemijo*

	(manj) skrbi glede preživetja
podpora staršev/skrbnikov/drugih sorodnikov	0,233**
štipendija	0,034
razne oblike dodatne finančne pomoči (državne in nevladne)	-0,063*
delo med študijem	-0,150**
lastni prihranki	0,055*
izposoja denarja	-0,197**

Opombe: **p < 0,01, *p < 0,05

Nadalje preverjava povezanost med skrbjo med pandemijo in viri preživetja, ki se je prav tako izkazala za statistično pomembno.

Nadalje sva želeli preveriti povezave med izobrazbo staršev (kot pomembnim vidikom SES) in izbranimi materialnimi okoliščinami izkušenj med epidemijo (stanovanjske razmere, materialni pogoji ...). Razlike v izobrazbi starša glede na stanovanjske okoliščine študentke se niso izkazale kot statistično pomembne ($F(3,1144) = 0,793$, $p = 498$, $f = 0,05$), verjetno lahko to odsotnost pomembnosti povezave pripišemo precejšnjim razlikam v velikosti primerjanih skupin (samo 21 jih je bivalo v študentskem domu, velika večina s starši).

PREGLEDNICA 6

Bivanje med pandemijo ter izobrazba staršev: povprečja po skupinah

	N	M	SD
s starši	895	5,05	1,181
študentski dom	21	4,71	1,231
najeto stanovanje	160	5,11	1,091
lastno stanovanje	72	5,13	1,221

Nekatere druge spremenljivke so statistično pomembno povezane z izobrazbo staršev (**PREGLEDNICA 7**), in sicer zadovoljstvo z

PREGLEDNICA 7

Izobrazba staršev v povezavi z izbranimi spremenljivkami ocene zadovoljstva z bivanjem, skrbmi ali finančnega stanja

	izobrazba starša
zadovoljstvo z bivanjem	0,123**
število oseb	-0,027
ocena finančnega stanja	0,187**
(manj) skrbi glede preživetja	0,155**

Opombe: ** $p < 0,01$

obliko bivanja med epidemijo, lastna ocena finančnega stanja ter manj skrbi glede preživetja. Število oseb, ki skupaj bivajo v stanovanju, ni statistično pomembno povezano z izobrazbo staršev.

Za konec sva preverili še, ali duševne stiske, ki so se pojavljale med epidemijo, onemogočajo oz. zmanjšujejo aktivnost in prisotnost pri študiju. Na podlagi izračuna koeficienta Kendallov tau ugotavljava, da tudi v tem primeru statistična pomembnost obstaja, in sicer med duševnimi stiskami in aktivnostjo ter prisotnostjo pri študiju.

PREGLEDNICA 8

Korelacije med prisotnostjo duševnih stisk med pandemijo in odnosom do študija

	odsotnost duševnih stisk	bolj aktiven pristop	bolj poglobljen pristop	manj prisotnosti
odsotnost duševnih stisk	—	0,168**	0,187**	-0,109**
bolj aktiven pristop	0,168**	—	0,718**	-0,465**
bolj poglobljen pristop	0,187**	0,718**	—	-0,394**
manj prisotnosti	-0,109**	-0,465**	-0,394**	—

Opombe: **p < 0,01

Povezave, ki se nanašajo specifično na spremembe materialnega statusa med pandemijo, so naslednje: višje finančno stanje študenta v obdobju epidemije je pozitivno povezano z dohodkom staršev. Potrdili sva tudi statistično pomembnost povezav med materialnim položajem študenta in izgubo dela med pandemijo. Pokazalo se je še, da so imeli študenti med epidemijo pomembno več skrbi, če so imeli starši nižje prihodke. Nazadnje sva potrdili še statistično pomembno povezavo med duševnimi stiskami in aktivnostjo ter prisotnostjo pri študiju.

Pojavnost duševnih stisk med epidemijo je statistično pomembno povezana z materialnim statusom družine, z vidikom

izposojanja denarja ter s subjektivnim vidikom lastne ocene materialnega statusa.

Povezav med skrbmi in stiskami študentov med epidemijo z različnimi materialnimi okoliščinami družine ali njih samih so dokaj pogoste in jih potrjujejo različne spremenljivke. Ne glede na to, da naš vzorec ni reprezentativen, lahko zaradi mnoštva teh tendenc vendarle potrdiva, da je materialni status študentke in njene družine med samo epidemijo pomemben vir njenih skrbi in stisk, tudi na študijskem področju.

Med rezultati je torej kar nekaj različnih področij, ki nakažejo ali potrjujejo poslabšanje socialno-ekonomskega položaja študentkov med epidemijo in povezavo med duševnimi stiskami, zaznanimi med epidemijo, in različnimi vidiki socialno-ekonomskega statusa študentke oz. študenta.

Dodatno potrditev za sprejem teze o zaostrovanju materialnih neenakosti študentske populacije sva našli v nizu odprtih odgovorov (od katerih so nekateri nanizani v članku kot citati v poševnem tisku), ki so jih lahko študentke podale ob koncu reševanja ankete. Iz njih je bilo opaziti vzorec, ki je izražal bodisi izrazito pozitivne vtise pandemije (na primer: *imela sem več časa za ukvarjanje sama s seboj, jedla sem bolj kakovostno hrano*) pa do izrazito negativnih (na primer: *to je bilo najtežje obdobje v mojem življenju, še enega zaprtja javnega življenja ne bi preživel(a)*). Iz dojemanja pandemije kot priložnosti za osebni razvoj in krepitev zdravega načina življenja pa veje tudi duh individualizma, ki je neke vrste »socialni virus«, ki ga je pandemija izrazito okrepila in mu omogočila, da se še bolj razbohoti, kot je bil razbohoten že prej; diskurz javnega zdravstva pa mu je dodal tudi veliko legitimnost. Ukvarjanje s seboj in zdravim slogom življenja je privilegij zgolj nekaterih (tistih ekonomsko pre-skrbljenih), ne glede na socialno-ekonomski status pa ukvarjanje s seboj sodobne posameznice in posameznike na dolgi rok ropa občutka za skupno, za kolektive, skupnosti in občutenje dejstva vzajemne soodvisnosti ter zaupanja v skupno prihodnost.

SKLEPI: VLOGA SOCIALNE PEDAGOGIKE PRI SOOČANJU S POST-PANDEMIČNIM POGLABLJANJEM NEENAKOSTI

»Za nekoga, ki ima duševne težave, je študij že tako težak, med epidemijo toliko bolj.« (izjava iz nabora odprtih odgovorov na koncu anketnega vprašalnika)

V raziskavi je bilo torej potrjenih nekaj tendenc, ki so v sozvočju tudi z drugimi viri (npr. Hauschildt idr., 2015), in sicer, da so se stiske med pandemijo namnožile in razlike poglobile, s čimer lahko potrdiva svojo osnovno tezo, da je obdobje pandemije povečalo, poglobilo in zaostriło materialne neenakosti, ki so sicer obstajale že prej. Tudi rezultati raziskave Evropske študentske zveze (Doolan idr., 2021) kažejo ovire, s katerimi se študenti soočajo med pandemijo, od tega jih izpostaviva nekaj, ki se nedvomno prekrivajo z ugotovitvami naše raziskave:

- skoraj 60 % študentov je poročalo, da nimajo vedno zanesljive internetne povezave;
- skoraj 70 % jih je poročalo, da nimajo vedno dostopa do študijskega gradiva;
- skoraj 35 % jih pogosto nima mirnega prostora za študij;
- skoraj 40 % študentov, ki so delali med študijem, je izgubilo službo;
- v akademski dejavnosti so se pogosto počutili frustrirane, tesnobne, niso vedeli, kaj pričakovati;
- o nižji ravni splošnega počutja so poročali študenti brez podpore in socialnih omrežij;
- skoraj 10 % jih je navedlo, da nimajo več ljudi, ki bi jim lahko zaupali, da bi jim pomagali pri reševanju težav.

Sklep nadaljujeva z ugotovitvijo avstralske raziskave s podobnim namenom (Cook idr., 2021), ki ugotavlja, da udeleženi študentje pandemije niso zaznali kot nečesa, kar bi popolnoma spremenilo njihove prihodnje trajektorije, so pa zaznali mnoge zamike, zaoznanke, skrbi, da bodo ostali zadaj, ki vodijo v potrebo po tem, da ponovno razmislijo o svojih načrtih. V tem ponovnem razmisleku

se mora ciljni skupini (kar so v našem primeru študenti), pridružiti tudi socialnopedagoška stroka. Skupaj s ciljnimi skupinami, tudi temi, ki jih je v smislu psihosocialnega stanja šele epidemija postavila v ospredje (in študentska populacija je taka skupina), moramo razmišljati o kvalitativno drugačnih razumevanjih sedanjosti, v luči katerih bodo besede »zaostanek«, »razkorak«, »prepad« ponovno premišljene.

Pri razumevanju socialne pedagogike se lahko vrnemo k enemu od njenih začetnikov, Klausu Mollenhauerju (1964, s.19), ki pravi: »Vse, kar lahko rečemo o socialnem delu (nanaša se tudi na socialno pedagogiko, op. a.), je smiselno samo v odnosu do družbenih struktur.« Socialna pedagogika kot znanost in praksa ni identična socialni politiki, saj se ukvarja s kompleksnimi in konkretnimi življenjskimi pogoji njenih vsakokratnih uporabnikov. Sooča se s konkretnimi konflikti in krizami posameznikov, družin in skupin v njihovem življenjskem okolju. Njihova povezanost s strukturinimi problemi družbe, z družbenimi neenakostmi, ranljivostmi, oblikami socialne izključitve in diskriminacije je včasih zelo jasna, v nekaterih primerih pa lahko zelo kompleksna in zakrita.

Na splošno pandemija zastruje številne družbene probleme in se v njihovo bistvo zareže veliko bolj jasno kot prej. Čeprav virus povzroča individualno bolezen, nastale krize ni mogoče rešiti individualno, temveč le družbeno, politično, gospodarsko in socialno. Še posebej, ker je ta kriza pravzaprav le vidik veliko širše krize, in sicer krize neoliberalizma, globalizacije in še širše – okoljske krize. Zdaj postaja veliko bolj jasno, da se posamezni družbeni problemi dejansko nanašajo na širše družbene kontekste. Uporabnik pomoči je nosilec simptomov družbenih pretresov. Na individualni ravni jih ni mogoče ustrezno razumeti in razrešiti. Vsekakor pa se v trenutni krizi, ki jo spremlja zaostrovanje družbenih problemov, individualni pristop k reševanju ne zdi več zadosten. Ob tem se postavlja vprašanje, kako bi se lahko socialna pedagogika bolj vključevala v politiko in se osredotočala na izboljšanje življenjskih razmer, kar vključuje konkretno in praktično delo na področju odpravljanja družbene neenakosti (Lutz idr. 2021).

Vrnitev k staremu načinu življenja in prej običajnemu vsakdanu ni več možna. V tem kontekstu nastajajo naraščajoče negotovosti,

kjer študije opozarjajo na občutke izgube smisla življenja, nezaupanje v lastne vizije, želje in načrte. Življenjski potek je za veliko ljudi postal ogrožen (Cook idr., 2021).

Stroke, kot je tudi socialnopedagoška, smo v tem obdobju soočene z novimi izzivi. Nismo še v polnosti dojeli, kako nas je obdobje pandemije kot družbo spremenilo, kaj šele, da bi lahko informirano in na dokazih sloneč delovali v smeri zmanjševanja na novo poglobljenih neenakosti ter korigiranja nepravilnosti in opozarjanja na spregledane vidike. Gotovo pa je pred nami že sedaj cela vrsta vidikov, na katere smo lahko pozorni in ki temeljijo na podatkih, izkušnjah in zaznanih trendih. Pričujoča raziskava kaže, da je tudi pri študentski populaciji iz našega vzorca zaznati dosti povezav med materialnim statusom družin in obsegom ter težo skrbi in stisk, ki so jih doživljali med pandemijo. Potrdimo lahko predpostavko, da materialni status družine torej ni pomemben prediktor uspeha zgolj pri nižjih izobraževalnih ravneh, ampak ob odsotnosti drugih kompenzacijskih mehanizmov, ki jih družba posameznikom omogoča, to ostaja tudi še na visokošolski ravni. Ker je obdobje pandemije z vidika poglobljanja že prej zaznanih neenakosti posebej ranljivo obdobje, je potrebno o preprečevanju sidranja teh neenakosti razmišljati toliko bolj.

V članku predvsem na podlagi analize obstoječih teoretičnih virov izpostavlja še napetost med javnozdravstvenim diskurzom, ki je med pandemijo postal dominanten, in drugimi diskurzi, ki so se mu morali podrediti. Morda tudi še zdaj, ko so javnozdravstvena tveganja zaradi virusa (trenutno) ukročena, ti drugi diskurzi latentno počivajo, uspavani od dolgotrajnega mučnega uveljavljanja zgolj administrativno vodenih ukrepov od zgoraj navzdol. Darmody idr. (2020) pišejo o tem, kako so bili med epidemijo v večini držav odloki in ukrepi vodeni s strani vladajočih državnih struktur ter prežeti predvsem z diskurzi javnega zdravja. Seveda je bilo to za zaježitev epidemije nujno, a je obenem dušilo in hromilo druge diskurze in potencialne rešitve, ki so morda bili prisotni, tleli kot ideje pod površjem, a v obstoječih razmerah niso imeli priložnosti vznikniti, se udejanjiti. Na področju visokošolskega izobraževanja in različnih področij, na katerih se udejstvuje socialna pedagogika, je to ključnega pomena. Vse te rešitve, ideje in kreativne poskuse

preprečevanja poglobljanja neenakosti je namreč potrebno uresničevati zdaj, ko za to v glavnem ni več javnozdravstvenih omejitev.

V obdobju zapovedane fizične razdalje so se seveda rojevale različne alternativne in kreativne prakse, ki so pokazale obstoj skupnosti in solidarnost ob upoštevanju fizične razdalje (npr. obiski institucij na način petja podoknic ali nastopov na atrijih, uporaba tehnologije za komunikacijo z bližnjimi tudi pri skupinah, ki tehnologije prej morda niso uporabljale). Mnoge od teh praks živijo tudi sedaj, ko z javnozdravstvenega vidika ohranjanje fizične distance ni več potrebno. Opozoriti pa velja, da navidezno udobje, ki ga tehnološke rešitve sodelovanja na daljavo še vedno omogočajo, lahko zahteva svojo ceno pri skupnostih in v družbi nasploh. Gotovo je, da tehnologija ne prispeva pozitivno k celjenju največje rane sodobnega časa, ki je individualizem. Vsakokratno vprašanje za udeležene v interakcijah in procesih tako ostaja, kako uravnnavati obe težnji (po včasih na videz poenostavljenih možnostih sodelovanja na daljavo in na drugi strani nujnosti fizičnega stika) ter med njima iskati ustrezno ravnotežje.

Ob vsem tem si je pomembno zastaviti tudi vprašanje, kako preprečevati dolgotrajnejši študijski ne-angažma, ki se lahko kaže na različne načine, kot je na primer absentizem v vseh svojih razsežnostih, o katerih že v času pred pandemijo piše Zaviršek (2019).

Socialnopedagoška zapuščina leži med drugim v kritični pedagogiki, ki temelji na tem, da je učenje lahko le kolektivno, participatorno, afektivno, problemsko, situirano, dialoško (kritični dialog), demokratično, raziskovalno, interdisciplinarno in aktivistično (Shor, 1992). Vse to je v polnosti izvedljivo zgolj ob fizični prisotnosti in skupnem naseljevanju fizičnih prostorov. Študij na daljavo lahko nudi potrebno dopolnitev, osnovo pa je potrebno zgraditi v živih medosebnih interakcijah. To je pomembno z dveh vidikov: z vidika profesionalnega formiranja bodočih strokovnjakinj in strokovnjakov za delo z ljudmi ter z vidika osebostnega oblikovanja mladih ljudi, ki so v tem trenutku vključeni v študij in ki jih atomizacija in individualizacija osebno prizadevata. Prizadevata jih lahko na način, da jim povzročata nepremostljive duševne stiske ob misli na prihodnost in sebe kot osamljen ter nepovezan

atom v njej, ali pa tako, da mladi atomizacijo normalizirajo in jo sprejmejo kot »novo realnost«, kar lepo ilustrira spodnja izjava:

»Tudi prej ni bilo čutiti povezave s fakulteto ali sošolci. Študij na daljavo omogoča več časa zase, bolj izkoriščen čas in bolj zdrav način življenja.« (izjava iz nabora odprtih odgovorov na koncu anketnega vprašalnika)

Poglobljanje dohodkovne neenakosti, katerega trende obstoječa raziskava na specifični, študentski populaciji nekako potrjuje, je še eden izmed najbolj perečih problemov sodobnega časa. Wilkinson in Pickett (2010) pokažeta, kako je širjenje prepada med materialno dobro stoječimi in materialno ogroženimi, torej notranja materialna neenakost znotraj posameznih držav, ključno povezano s široko paleto dejavnikov blagostanja ljudi v družbi. Povečevanje neenakosti je tako nekaj, kar ne ogroža le materialno slabše stoječih, pač pa ima rušilne posledice za celotno skupnost, saj niža raven zaupanja med ljudmi, izkazuje pa se tudi na mnogih konkretnih pokazateljih, kot so prevalenca duševnih stisk, prevalenca uporabe prepovedanih drog, stopnja umorov, ljudi, ki so zaprti, pa vse do nižjih izobraževalnih dosežkov ter slabšega zdravstvenega stanja – vse to v državah z večjo neenakostjo. Spričo tega je pomembna naloga naše stroke, da o zmanjševanju neenakosti razmišlja in išče pristope, ki bodo tako na mikro- kot na mezo- ter makroravni pomagali ustvarjati bolj egalitarne pogoje življenja. Področje študija in delovanja v širšem izobraževalnem sistemu nudi veliko priložnosti za odpiranje teh tem, tako na teoretični kot tudi na bolj izkustvenih ali akcijskih ravneh.

Socialna pedagogika lahko na področju zmanjševanja neenakosti specifično študentske populacije obudi svojo že siceršnjo usmeritev k podpori raznolikim tranzicijam v odraslost in se na ta način odzove na negotove trajektorije mladih, ki jih je obdobje pandemije še bolj zmedlo in zabrisalo. Mladi poskušajo v odraslo obdobje prehajati na raznolike načine, so iznajdljivi in iščejo nove, tudi kreativne načine. To raznolikost pa je potrebno prepoznati in podpreti tudi na sistemski ravni. Prepoznavanje raznolikih tranzicij in razvijanje podpore za tiste z manj družinske opore je eden glavnih mehanizmov, s katerim se lahko lotevamo v pričujočem članku ključno izpostavljene teme odvisnosti študentske populacije

od materialnega statusa staršev. Vsakršni mehanizmi prepoznavanja ranljivih skupin, ki bi bili sicer prepuščeni odvisnosti zgolj od lastnih družin, so lahko pomemben korak k večanju socialne mobilnosti in posledično povečevanju enakosti.

Naj še poudariva, da skupina študentk in študentov nikakor ni homogena skupina, kar poudarjajo tudi Cook in sodelavci (2021). O tem pričajo njihovi razpršeni, raznoliki odgovori ter pogosto nasprotujoče si interpretacije izzivov sodobnega časa. Med njimi obstajajo mnoge stične in povezovalne teme, vendarle pa so tudi znotraj študentk in študentov prisotne podskupine, ki imajo slabši izhodiščni položaj in se soočajo z več ovirami. Naloga naše stroke je, da opozarja na te vsakokrat na nove zapostavljene skupine, kot so npr. študenti tujci, ter se zavzeta za urejanje njihovega legalnega položaja v smeri zagotavljanja enakih možnosti, posebej še v obdobjih krize oz. njenih posledic, na kar opominja naslednja misel: *»V času epidemije je bil študij še posebej težak – zlasti za tuje študente. Številni profesorji, asistenti in celo kolegi niso razmišljali, s čim imamo opraviti. Finance, dokumenti, tuj jezik in odtujenost od družine. V tem študijskem letu se ni bilo mogoče učinkovito učiti, kaj šele uživati in postaviti plodna tla za dobro prihodnost in nadaljnji napredek.«* (izjava iz nabora odprtih odgovorov na koncu anketnega vprašalnika)

Vendar pa trenutna kriza odpira tudi nove prostore in nove možnosti za socialno pedagogiko, ki kaže drugačen, preobličen pogled na njeno osnovno dejavnost – vsakodnevno delo z socialnimi in individualnimi izzivi. Pravzaprav je poudarek na družbenih problemih vse ostrejši, njihove družbene, ekonomske in politične strukture je lažje prepoznati. Pandemija je nastopila kot katalizator in je omogočila, da to bolj jasno prepoznamo. Socialna pedagogika se mora bolj kot doslej soočiti s temi strukturnimi neenakostmi, kjer ne gre zgolj za prilaganje metod dela, ampak za njihovo preoblikovanje.

Kaj vse torej pomeni socialna pedagogika v »novi normalnosti«? S pandemijo se je utrdila ideja globalnega državljanstva in soodvisnosti, kar je v skladu z že prej prisotnimi trendi zavze-manja za človekove pravice, na oder pa sta stopila tudi globalno učenje ter okoljska ozaveščenost kot novi obzorji, znotraj katerih mora socialna pedagogika razmišljati o sebi. Gre za velike izzive

sodobnosti, spričo katerih se lahko socialna pedagogika naposled oddalji od dihotomije individualno – družbeno.

LITERATURA

- Alamdard-Niemann, M. in Schomers, B. (2020). Die Akzeleration der Marginalisierung – Bildungsungerechtigkeit im Ausnahmezustand. V M. Alamdar-Niemann in B. Schomers (ur.), *Corona, Gesellschaft und Soziale Arbeit: Neue Perspektiven und Pfade* (str. 132–149). Beltz.
- Bagger, A., Roos, H. in Engvall, M. (2020). Directions of intentionalities in special needs education in mathematics. *Educational Studies in Mathematics*, 104(1), 41–63.
- Bernstein, B. (1961). Social structure, language and learning. *Educational Research*, 3 (3), 163–176.
- Cesar, K., Crnkovič, N., Selak, Š., Šorgo, A. in Gabrovec, B. (2021). *Raziskava o doživljanju epidemije COVID-19 med študenti: poročilo o opravljeni raziskavi (med izrednimi študenti)*. Nacionalni inštitut za javno zdravje.
- Cook, J., Threadgold, S., Farrugia, D. in Coffey, J. (2021). Youth, precarious work and the pandemic. *Young*, 29(4), 331–348.
- Černe, K. in Antić, J. (2021). The Relationship Between Education Policy and the Pedagogical Profession During the Coronavirus Epidemic. *Sodobna pedagogika*, 72(138).
- Darmody, M., Smyth, E. in Russell, H. (2020). The implications of the COVID-19 pandemic for policy in relation to children and young people. *ESRI Surv. Stat. Rep. Ser.*, 94.
- Dilnot, C. (2016). How does the choice of A-level subjects vary with students' socio-economic status in English state schools? *British Educational Research Journal*, 42(6), 1081–1106.
- Doolan, K., Barada, V. in Burić, I. in Krolo, K., in Tonković, Z., Scukanec Schmidt, N., Napier, R. in Darmanin, M. (2021). *Student life during the COVID-19 pandemic: Europe-wide insights*. European Students' Union. Pridobljeno s https://www.esu-online.org/wp-content/uploads/2021/04/0010-ESU-SIderalCovid19_WEB.pdf
- Dreesen, T., Akseer, S., Brossard, M., Dewan P., Giraldo, J.-P., Kame, A., Mizunoya, S. in Ortizi, J. S. (2020). *Promising practices for equitable*

- remote learning. Emerging lessons from COVID-19 education responses in 127 countries. Innocenti Research Brief. UNICEF.*
- European Commission, Directorate General for Education, Youth, Sport and Culture (DG EAC) (2020). *Erasmus+ and European Solidarity Corps: Survey on the impact of COVID-19 on learning mobility activities.* Pridobljeno s https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/resources/documents/coronavirus-learning-mobilities-impact-survey-results_en
- Eurydice (2020). *Equity in school education in Europe: Structures, policies and student performance.* Pridobljeno s https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/eurydice-brief-equity-school-education-europe_en
- Ford, K., Cueto, S., Pankhurst, A., Singh, R. in Thang, N. (2021). *COVID-19 could reverse two decades of progress: Emerging policy recommendations to support young people in developing countries.* Young Lives.
- Geier, W. (2020). Für eine nachhaltige Risikokultur. *Blätter für deutsche und internationale Politik* 5, 29–32.
- Hauschildt, K., Gwoś, C., Netz, N. in Mishra, S. (2015). *Social and economic conditions of student life in Europe: Synopsis of Indicators. EUROSTUDENT V 2012–2015.* Pridobljeno s https://www.eurostudent.eu/download_files/documents/EVSynopsisofIndicators.pdf
- Hurrelmann, K. (2021). *Eine neue Generation von Jugendlichen braucht eine neue Generation von Schulen.* Pridobljeno s <https://www.bildung-mv.de/export/sites/bildungsserver/downloads/Lehrer/Bildungspolitik-Neue-Generation-Schuler-Braucht.pdf>
- Klunt, M. (2020). *Krisengerechte Kinder statt kindergerechtem Krisenmanagement? Eine Studie zu Auswirkungen der Corona-Krise auf die Lebensbedingungen junger Menschen.* Pridobljeno s https://www.linksfraktion.de/fileadmin/user_upload/200608_Studie_Corona_Kinderland.pdf.
- Kortmann, B. in Schulze, G. (ur.) (2020). *Jenseits von Corona. Unsere Welt nach der Pandemie – Perspektiven aus der Wissenschaft.* Transcript.
- Lutz, R., Steinhaußen, J. in Kniffki, J. (ur.) (2021). *Corona, Gesellschaft und Soziale Arbeit. Neue Perspektiven und Pfade.* Beltz Juventa.
- Mollenhauer, K. (1964). *Einfuehrung in die Sozialpaedagogik.* Belz.

- Podjed, D. (2021). Ko izgine družba, je v ospredju posameznik. Pridobljeno s <https://e-utrip.si/dr-podjed-dober-dan-kovidski-clovek/>
- Razpotnik, Š. (2011). It is all up to me: Access to education and the discourse of individual responsibility. *Teorija in praksa*, 48(5), 1446–1465.
- Schmidbauer, W. (2020). Corona erleben. V A. Nassehi in P. Felixberger (ur.), *Kursbuch 203, ÜberLeben* (str. 8–21). Murmann.
- Shor, I. (1992). *Empowering Education. Critical Teaching for Social Change*. The University of Chicago Press Books.
- Skubic Ermenc, K., Kalin, J. in Mažgon, J. (2021). How to Run an Empty School: The Experience of Slovenian School Heads During the COVID-19 Pandemic. *SAGE Open*, 11(3). <https://doi.org/10.1177/21582440211032154>
- Volkmer, M. in Werner, K. (ur.) (2020). Die Coronagesellschaft. *Analysen zur Lage und Perspektiven für die Zukunft*. Transcript.
- Walther, A. (2006). Regimes of youth transitions: Choice, flexibility and security in young people's experiences across different European contexts. *YOUNG*, 14(2), 119–139.
- Wilkinson, R. in Pickett, K. (2010). The spirit level: Why equality is better for everyone. Bloomsbury Press.
- Zaviršek, D. (2019). *Skrb kot nasilje*. Založba/* cf.

IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK, PREJET APRILA 2022

SPREMEMBE SOCIALNIH OPOR ŠTUDENTK IN ŠTUDENTOV V OBDOBJU EPIDEMIJE IN NJIHOVA POVEZANOST Z DUŠEVNIMI STISKAMI

47

CHANGES IN STUDENTS' SOCIAL SUPPORT DURING THE
EPIDEMIC AND THEIR CONNECTION WITH MENTAL DISTRESS

Jana Rapuš Pavel, *dr. soc. ped.*

*Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana
jana.rapus@pef.uni-lj.si*

Olga Poljšak Škraban, *dr. soc. ped.*

*Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana
olga.poljsak@pef.uni-lj.si*

Nina Amon Podobnikar, *univ. dipl. soc. ped.*

*Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana
nina.amonpodobnikar@pef.uni-lj.si*

Mija M. Klemenčič Rozman, *dr. soc. ped.*

*Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana
mija.klemencic@pef.uni-lj.si*

POVZETEK

Prispevek predstavlja analizo raziskave z naslovom »Položaj študentov in študentk UL v razmerah covid-19«, ki se v enem delu usmerja v raziskovanje vpliva epidemije na omrežja njihovih socialnih opor. V obdobju epidemije lahko omrežja socialnih opor predstavljajo pomemben varovalni dejavnik pri

spoprijemanju mladih z duševnimi stiskami. V raziskavi smo se osredinile na vire socialnih opor in subjektivno oceno zadovoljstva z njimi ter na povezanost teh dejavnikov z nekaterimi sociodemografskimi značilnostmi in duševnimi stiskami mladih. Pri tem smo posebno pozornost namenile prijateljski socialni mreži. Analiza je pokazala, da družina in prijatelji študentom med epidemijo predstavljajo pomemben vir opore, a je podpora pri prijateljih upadla. Med epidemijo sta se zmanjšala tudi število oseb, ki so mladim v oporo, in zadovoljstvo z viri socialnih opor. Rezultati kažejo, da je večje zadovoljstvo z viri socialnih opor povezano z odsotnostjo duševnih stisk med epidemijo. Ugotavljamo, da je epidemija pomembno zaznamovala socialne odnose mladih, pri čemer so bili še posebej ranljivi tisti, katerih mreže socialnih opor so bile šibke že pred epidemijo. Rezultati naše raziskave nakazujejo trende sprememb socialnih opor v obdobju epidemije. Izsledki ponujajo razmislek, kako bi lahko različni akterji in institucije v podobnih kriznih situacijah podprli omrežja socialnih opor ter na ta način delovali varovalno na področju duševnega zdravlja mladih.

KLJUČNE BESEDE: *epidemija, covid-19, socialne opore, študenti, prijateljstvo, duševne stiske.*

ABSTRACT

The article presents a research analysis entitled Position of Students at the University of Ljubljana during COVID-19 in Slovenia, which in one part focuses on exploring the impact of the epidemic on their social support network. During the epidemic, social support networks can be an important protective factor for tackling mental distress in young people. The research focused on sources of social support and subjective assessment of satisfaction with them, as well as on the links between these factors and some socio-demographic characteristics and mental distress in young people. The authors also paid particular attention to students' social networks of friends. The analysis showed that during the epidemic

family and friends have represented an important source of support, whereas support from friends has declined. In addition, the number of people who are of support to young people during the epidemic and the satisfaction with sources of social support have decreased. Results show that greater satisfaction with sources of social support is associated with absence of mental distress during the epidemic. The authors conclude that the epidemic has significantly affected the social relations of young people, with those whose social support networks were weak before the epidemic being particularly vulnerable. The results of our research indicate trends in changes in social support during the epidemic. The findings prompt a reflection on how different stakeholders and institutions could support social support networks in similar situations of crisis and thus act as a protective tool in the field of mental health of young people.

KEYWORDS: *epidemic, covid-19, social support, students, friendship, mental distress.*

UVOD

»... Če ne bi imela tako dobre podpore svojih najbližjih, vsega tega gotovo ne bi zmogla, zato sem v tem študijskem letu najbolj hvaležna za ljudi, ki me "držijo" pokonci in so vedno tam zame, hkrati pa tudi meni dajo možnost, da sem jaz tam zanje. Med epidemijo sem se naučila, da so človeški stiki najpomembnejši.«¹

Covid-19 je bil 11. marca 2020 s strani Svetovne zdravstvene organizacije razglašen za pandemijo (World Health Organization, 2020), zaradi česar so vlade držav po svetu za omejitve širjenja bolezni uvedle in priporočile karanteno, samoizolacijo in socialno distanciranje. Čeprav so te prakse zmanjšale tveganje za prenos

1 Citat predstavlja enega od odgovorov na zadnje, odprto vprašanje v anketi »Ali bi si želeli še kaj dodati v povezavi z vsebino ankete in doživljanjem svojega položaja v razmerah epidemije?«

okužbe, so na drugi strani sprožile velika tveganja za različne psihosocialne stike in pomanjkanje povezanosti med ljudmi (Pantell in Shields-Zeeman, 2020). V času razmer, povezanih z epidemijo, se je spričo uvajanja zdravstvenih ukrepov tudi za študentke in študente s prehodom študija na daljavo življenje bistveno spremenilo. Zaradi socialnega distanciranja so se sicer zmanjšala tveganja za prenos bolezni, ukrepi pa so prinesli večje tveganje za medosebne odnose in socialno izolacijo študentk ter študentov. Prav v razvojnem obdobju poznega mladostništva oz. prehoda v odraslost imajo socialni odnosi pomembno vlogo, saj ključno prispevajo k razvoju ostalih temeljnih področij razvoja (oblikovanja identitete, raziskovanja osebnih življenjskih možnosti, razvoja psihološke in finančne samostojnosti ter stabilnosti, preoblikovanja odnosov z vrstniki ter prijatelji in partnerstva, pripravi na poklicno delo) (Zupančič in Puklek Levpušček, 2018). Obdobje mladih na prehodu v odraslost je torej že po definiciji precej nestabilno, kar je epidemija le še poglobila, zato so bili med epidemijo mladi v tej starostni skupini še posebej ranljivi.

V raziskovanju omenjenega področja izhajamo tudi iz razumevanja sodobnega družbenega življenja, pri čemer spoznanja kažejo, da se vsakdanje življenje posameznika in njegove medosebne vezi v pozni moderni transformirajo in postajajo šibkejše ter kratkotrajnejše, posamezniki pa so odtujeni in odnosi med njimi površinski ter individualizirani, narejeni po meri posameznika. Danes se povezave med posamezniki rušijo, ti vse bolj sami določajo skupnosti in povezave, v katere vstopajo. Tako vsakdo postaja gradnik svojih socialnih mrež. Družbena moč in veljava posameznika pa je toliko večja, kolikor trdnejša in bolj razvejana je socialna mreža potencialnih solidarnostnih izmenjav, ki mu je na voljo (npr. Ule, 2008).

Omrežja socialnih opor so mladim lahko predstavljala pomemben varovalni dejavnik pred izzvanim stresom zaradi prenosa bolezni in drugimi okoliščinami epidemije. Zmanjšanje socialnih interakcij in pomanjkanje socialnih opor pa je v okoliščinah epidemije lahko tudi neugodno zaznamovalo življenje in duševno zdravje mladih, saj so bili medosebni odnosi v okoliščinah epidemije zaznamovani na različne načine, kot so npr.: s pomanjkanjem socialne opore; socialne opore so mladim v novih okoliščinah lahko postale

pomembnejše kot kadarkoli prej; pokazal se je pomen fizičnih stikov za vzdrževanje socialnih vezi (Ayers idr., 2022). Kot kažejo nekatere raziskave, so se socialne vezi v okoliščinah različnih ukrepov v obdobju epidemije lahko tudi krepile glede na možnosti prostorske bližine; bolj so se krepile že sicer tesnejše vezi mladih in vezi, ki so jim v obdobju epidemije pripisovali večji pomen (prav tam).

V prispevku se osredinjamo na socialne opore študentk in študentov v času epidemije. V literaturi obstaja več različnih opredelitev socialne opore. Socialna opora je večdimenzionalni koncept, pri katerem se je v preteklosti poudarjala predvsem emocionalna razsežnost te opore, novejše opredelitve pa v definiranju poudarjajo tudi proces interakcije in komunikacije med ljudmi (Lahe idr., 2020).

Ena izmed celovitejših in uveljavljenih opredelitev socialne opore je Vauxova (1988), ki jo opredeli kot dinamični proces izmenjav med posameznikom in socialnim omrežjem. Razdeli jo na tri osnovne razsežnosti: na vire socialne opore (socialno omrežje ali del omrežja, na katerega se posameznik obrne po nasvet ali pomoč), na oblike socialne opore (dejanja z namenom nudenja pomoči) ter na posameznikovo subjektivno oceno virov in oblik socialne opore (zadovoljstvo s prejeto socialno oporo in presojanje, ali je bila socialna opora učinkovita). Pozornost v prispevku je namenjena predvsem socialnim virom ter oceni zadovoljstva študentk in študentov s socialno oporo.

Subjektivno oceno virov in oblik opore za mlade v Sloveniji si lahko približamo skozi podatke raziskave Mladina 2020 (Lahe idr., 2020), v kateri je bilo ugotovljeno, da se mladi v Sloveniji po oporo raje kot na institucije obrnejo na neformalno mrežo, tj. na starše, partnerje, prijatelje, pri čemer največji delež socialne opore mladim nudijo starši. K staršem se mladi najpogosteje obračajo po materialno pomoč, sledijo ji pomoč pri reševanju stanovanjske problematike, oskrba v primeru bolezni, zaposlitev, na zadnjem mestu pa je pomoč pri osebnih težavah (prav tam). Podatki omenjene raziskave so še pokazali, da se po čustveno oporo mladi v Sloveniji najraje zatekajo k prijateljem in partnerjem, medtem ko so sodelujoči v raziskavi Mladina 2000 večjo prednost dajali partnerju (Miheljak in Ule, 2000). Spodbuden podatek raziskave Mladina 2020 je tudi, da ima v Sloveniji najmanj 89,4 % mladih nekoga, na

kogar se lahko obrnejo po pomoč. V raziskavi je še ugotovljeno, da pomembno vlogo pri izbiri opore pri mladih igrata tudi spol in starost. S starostjo mladih upada opora na starše pri vseh oblikah pomoči in rahlo narašča opora na sorojence, partnerje in tudi na formalne vire pomoči (Lahe idr., 2020).

Socialna opora je tudi eden izmed najpomembnejših pojasnjevalnih dejavnikov za preprečevanje stresa in posledic stresa, ki se odražajo pri splošnem in duševnem zdravju posameznika. Thoits (1985, v Hlebec in Kogovšek, 2003) v zvezi s tem opozori, da ima socialna opora pri zdravju lahko tudi negativno plat, zlasti kadar znotraj omrežij socialne opore obstaja stresnost zaradi konfliktnosti in nerazumevanja. Gabrovec idr. (2021) navajajo, da se je življenje na področju socialnih stikov študentov s širšo družino ali prijatelji v času epidemije za največ anketiranih poslabšalo (43,2 %), za 33,8 % pa celo zelo poslabšalo. Poleg osebne odpornosti in sposobnosti obvladovanja obremenilnih okoliščin je socialna opora v številnih raziskavah opredeljena kot varovalni dejavnik pred stiskami v stresnih okoliščinah nesreč in pri izbruhih bolezni (Labrague idr., 2021; Turska in Stępień-Lampa, 2021; Xiao idr., 2020; Yu idr., 2020). Omrežja socialne opore v teh okoliščinah posamezniku omogočajo izmenjavo informacij o izkušnjah spoprijemanja z boleznijo, možnostih zdravljenja, stranskih učinkih bolezni itd. Z izmenjavo informacij posamezniki krepijo občutek pripadnosti, skrbi drugih zanje, kar lahko prispeva k nižji stopnji anksioznosti in depresije ter k boljšemu odzivanju na stresne okoliščine (prim. Griffiths idr., 2012; Portugal idr., 2016). Tudi Langan idr. (2017) ugotavljajo, da sta vrstniška in družinska opora ključni vir pomoči posamezniku pri obvladovanju situacij v stresnih okoliščinah nesreč, izrednih kriz in v primeru izbruhov nalezljivih bolezni.

V nadaljevanju navajamo spoznanja nekaterih tujih in domačih raziskav, ki so se v obdobju epidemije usmerjale v raziskovanje položaja študentske populacije in značilnosti socialnih vezi in opor ter duševnega zdravja. Švicarska študija (Elmer idr., 2020), v kateri so avtorji v času epidemije raziskovali spremembe omrežij socialne opore med študenti in študentkami v povezavi s težavami duševnega zdravja, je pokazala tako prednosti kot neugodne posledice spremenjenih socialnih vezi za duševno zdravje mladih. Študentje

so bili v času sprejetih ukrepov v povprečju bolj depresivni, nekoliko bolj anksiozni, bolj pod stresom in so se počutili bolj osamljene kot izven obdobja epidemije. Pozitivni vplivi pa so se v danih okoliščinah pokazali pri zmanjšanju doživljanja tekmovalnosti med študenti in v odsotnosti stresa zaradi hitenja. Posledično so ukrepi v času epidemije študentom v medosebnih odnosih povzročili več skrbi za družino in prijatelje, stiske študentov pa so bile izražene tudi v povezavi z osamljenostjo zaradi zmanjšanja stikov in opore osebne socialne mreže. Gallegoss idr. (2022) so v ameriški raziskavi med študentsko populacijo proučevali, kako sta intimnost in individuacija v družinskih medgeneracijskih odnosih vplivali na soočanje študentov s stresom ter na spremembe v kakovosti odnosov. Rezultati so pokazali, da med epidemijo več družinske medgeneracijske intimnosti predstavlja za posameznika bolj pozitivne spremembe v kakovosti odnosov z družino, s prijatelji in z drugimi ljudmi ter daje študentom več zadovoljstva z življenjem. V slovenski raziskavi so Kerč idr. (2021) v obdobju epidemije analizirali potrebe po psihosocialni pomoči posebej za določene dele populacije, med drugim tudi študentske. Raziskava je pokazala, da je najvišji delež študentov, vključenih v raziskavo, med epidemijo poiskal pomoč pri prijateljih, sosedih in znancih, skoraj toliko pa se jih je obrnilo tudi na družinske člane. Skoraj polovica pa jih je poročala o tem, da se zanesejo sami nase.

Prijateljstva zagotavljajo še posebej pomembno socialno oporo in koristi za duševno zdravje mladih, epidemija pa je mladim zelo omejila interakcijo s prijatelji. Raziskave kažejo, da so prijateljstva med mladimi pomembna za ohranjanje dobrega počutja in prijetnih čustev tudi pozneje v življenju (Miche idr., 2013). Obdobje pozne moderne pa tudi korenito spreminja naravo prijateljstev. Misztal (1996, v Kregelj, 2016) meni, da kot posledico sprememb lahko opazimo povsem nove tipe prijateljstev, ki so zelo specializirani in fragmentirani ter nam dopuščajo raznolikost prijateljev za različne priložnosti. Ugotovitve kanadske študije (Buote idr., 2007), izvedene med študenti, kažejo, da se študenti, ki so obiskovali 1. letnik univerze, novemu šolskemu sistemu in načinu življenja bolje prilagodijo, če v času študija stkejo različna nova poznanstva in prijateljstva. S študijo so ugotovili, da je odprtost do novih poznanstev

pomemben dejavnik pri formiranju prijateljstev, prav tako pa so se študentje, ki so sklenili veliko novih poznanstev, bolje prilagodili življenju na univerzi (prav tam).

Avtorji (Ayers idr., 2022), ki so raziskovali področje prijateljstev in so tudi mlade povprašali o njihovih prijateljstvih med epidemijo, so ugotovili, da so mlajši ljudje za razliko od starejših poročali o več negativnih učinkih epidemije na svoja prijateljstva, vključno z izpostavljenim doživljanjem izolacije in osamljenosti zaradi prekinjenih možnosti prijateljskih stikov. Ugotovili so tudi, da so bili stres, izolacija in zaznavanje občutka krivde povezani z večjim tveganjem za sklepanje novih prijateljstev in za obiskovanje prijateljev. Rezultati omenjene študije še kažejo, da epidemija različno vpliva na prijateljstva med različnimi demografskimi skupinami (prav tam). Nemška kvalitativna študija (Lippke idr., 2021), izvedena med študenti, je med drugim pokazala, da so študentje predvsem prvih letnikov pogrešali poglobljene vezi s svojimi študijskimi kolegi in živ stik s prijatelji, posebej v primeru doživljanja stisk in kriznih situacij zaradi epidemije.

NAMEN DELA

V delu raziskave, ki se nanaša na socialne opore študentk in študentov pred in med epidemijo covid-19, nas je zanimalo, kako se viri socialnih opor in zadovoljstvo z njimi razlikujejo glede na spol, področje in letnik študija ter glede na okolje bivanja. Med vire socialnih opor so bile uvrščene različne osebe, ki lahko nudijo oporo, tako z vidika formalne kot neformalne socialne mreže. Poleg tega nas je zanimalo skupno število oseb, ki so to podporo nudile. Posebno pozornost smo namenile prijateljski socialni mreži. Za vse navedeno nas je zanimala primerjava dveh časovnih obdobj – pred in med epidemijo (v študijskem letu 2020/21) – in njihova povezanost z doživljanjem duševnih stisk. Raziskovalna vprašanja, ki smo si jih zastavile, so bila naslednja:

1. Katere osebe predstavljajo študentkam in študentom vir socialne opore in kako so bili zadovoljni s temi oporami v življenju

- pred in med epidemijo? Koliko oseb jim je nudilo oporo v obeh časovnih obdobjih?
2. Ali so bile med epidemijo zaznane spremembe zadovoljstva s socialnimi oporami in številom teh opor? Ali obstajajo razlike v značilnostih socialnih opor študentk in študentov v obeh časovnih obdobjih glede na spol, področje in letnik študija ter okolje bivanja?
  3. Ali se prijateljski odnosi razlikujejo glede na značilnosti socialnih opor študentk in študentov v obeh časovnih obdobjih glede na spol, področje in letnik študija ter okolje bivanja?
  4. Ali sta zadovoljstvo z viri socialnih opor in število oseb, ki so v oporo v obdobju pred in med epidemijo, povezana s prisotnostjo oz. odsotnostjo duševnih stisk? S podporo katerih oseb je pomembno povezana odsotnost teh stisk?

METODA

V prispevku prikazujemo kvantitativno analizo dela podatkov raziskave z naslovom »Položaj študentov in študentk UL v razmerah covid-19«, ki smo jo izvedli na Oddelku za socialno pedagogiko Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani ob koncu študijskega leta 2020/21. Zasnova in izvedba raziskave je predstavljena v tej tematski številki v uvodnem članku z naslovom »Uvodnik: Spremembe študentskega življenja v obdobju epidemije covid-19«. Vzorec raziskave predstavlja 1424 študentk in študentov UL ter je natančneje predstavljen v omenjenem uvodniku. Rezultati, prikazani v tem prispevku, izhajajo iz pridobljenih podatkov, ki se nanašajo na spremembe socialnih opor v obdobju epidemije in na njihovo povezanost z doživljanjem duševnih stisk.

V analizi smo kot neodvisne spremenljivke upoštevale naslednje demografske kazalnike: spol, področje in letnik študija ter okolje bivanja.

Odvise spremenljivke pa predstavljajo:

- viri socialne opore pred in med epidemijo – v izbiro so bile ponujene kategorije oseb, ki so lahko v oporo v različnih

življenjskih položajih: nihče, partner/ka, starš/i, brat/je, sestra/e, drugi/e sorodniki/ce, prijatelj/i, prijateljica/e, kolegi/ce s fakultete, sosedi/e, znanci/ke, sodelavci?ke, strokovni/e delavci/ke, stiki preko socialnih omrežij (mogoča odgovora da, ne);

- ocena zadovoljstva z oporo teh socialnih virov (lestvica od 1 – od zelo nezadovoljen/a do 4 – zelo zadovoljen/a);
- število oseb, na katere se vprašani lahko vedno zanesejo (odprto vprašanje brez vnaprej ponujenih odgovorov);
- značilnosti sprememb v prijateljstvu v času epidemije – mogoči odgovori²: ni sprememb v prijateljstvu, vsaj eno prijateljstvo se je končalo, vsaj eno prijateljstvo se je okrepilo, eno prijateljstvo je bilo sklenjeno na novo, v času epidemije nisem imel/a nobenih prijateljev/ic (mogoča odgovora da, ne);
- soočanje z duševnimi stiskami v času epidemije (mogoča odgovora da, ne).

REZULTATI

SOCIALNI VIRI IN SPREMEMBE V ZADOVOLJSTVU TER ŠTEVILU SOCIALNIH OPOR MED EPIDEMIJO GLEDE NA IZBRANE SOCIODEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI

V poglavju predstavljamo rezultate, ki se nanašajo na prvi dve raziskovalni vprašanji.

V **PREGLEDNICI 1** predstavljamo odgovore sodelujočih na vprašanje »Na koga se lahko zanesete, da vam je v oporo ne glede na to, v kakšnem položaju se najdete v življenju?« Iz preglednice je razvidno, da se mladi lahko najbolj zanesejo na starše, nato na prijatelje, sledijo sorojenci in nato partnerji. Odstotek slednjih je razumljiv, saj je bilo le nekaj manj kot polovica vprašanih pred epidemijo v

² Uporabili smo prirejeno lestvico iz vira »Thinking about your friendships during the coronavirus outbreak, which of the following have you experienced as a result of the coronavirus outbreak?«

<https://www.statista.com/statistics/1196364/covid-19-impact-on-friendships-in-europe/#statisticContainer>

partnerski zvezi. Do statistično značilnih razlik v iskanju socialne opore pred in med epidemijo prihaja le pri prijateljih, kjer je delež upadel, in pri tistih, ki opore ne iščejo pri nikomer, kjer je delež zrasel. Vendar pa so vse velikosti učinka majhne, kar pomeni, da te spremembe niso izrazite.

PREGLEDNICA 1

Pomembnost razlik pri virih socialne opore pred in med epidemijo

vir socialne opore	delež (%)		χ^2 (df = 1)	V
	pred epidemijo	med epidemijo		
nihče	4,4	6,5	5,71*	0,05*
partner/ka	38,4	41,2	2,06	0,03
starš/i	83,9	81,9	1,64	0,03
brat/je, sestra/e	54,8	54,5	0,03	0,00
drugi/e sorodniki/ce	36,4	35,2	0,40	0,01
prijatelj/i, prijateljica/e	74,3	69,2	7,65**	0,06**
kolegi/ce s fakultete	33,3	32,8	0,07	0,01
sosedi/e, znanci/ke, sodelavci/ke	11,5	11,0	0,15	0,01
strokovni/e delavci/ke	7,7	8,0	0,09	0,01
stiki preko soc. omrežij	11,5	13,9	3,28	0,04

Opombe: n = 1239; *p < 0,05, **p < 0,01.

V nadaljevanju smo sodelujoče povprašali, kako so na splošno zadovoljni s to oporo. Ocena zadovoljstva z viri socialnih opor med epidemijo ($M = 3,22$, $SD = 0,76$) je bila pomembno nižja od ocene zadovoljstva s temi viri pred epidemijo ($M = 3,36$, $SD = 0,65$, $t(1215) = 8,37$, $p < 0,001$, $g = 0,20$), vendar z majhno velikostjo učinka (uporabljen je bil t-test za odvisne vzorce, $n = 1216$, $r = 0,69$).

Na vprašanje o številu oseb, ki so bile mladim v oporo, so ti navedli, da so pred epidemijo oporo prejeli v povprečju od skoraj šestih oseb ($M = 5,74$, $SD = 3,63$), med epidemijo pa od nekaj več kot petih ($M = 5,29$, $SD = 3,56$). Število oseb, ki so študentom nudile oporo, se je tako med epidemijo pomembno znižalo ($t(1112) = 7,78$, $p < 0,001$, $g = 0,13$), pri čemer je bila velikost učinka ponovno majhna (uporabljen je bil t-test za odvisne vzorce, $n = 1113$, $r = 0,857$).

PREGLEDNICA 2

Pomembnost razlik v zadovoljstvu z viri socialnih opor in številom oseb, ki so bile v oporo pred in med epidemijo glede na spol, področje študija in okolje bivanja

		pred epidemijo		med epidemijo		pomembnost razlike	
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>T(df) p</i>	<i>g</i>
ženske	zadovoljstvo	3,38	0,65	3,23	0,77	8,05(953)***	0,21
	število oseb	5,78	3,56	5,28	3,46	7,34(881)***	0,14
moški	zadovoljstvo	3,29	0,65	3,20	0,74	2,73(239)**	0,13
	število oseb	5,64	3,94	5,40	3,97	2,39(213)*	0,06
družb./ human¹	zadovoljstvo	3,35	0,65	3,20	0,77	7,92(923)***	0,21
	število oseb	5,80	3,59	5,30	3,58	7,67(845)***	0,14
narav./ tehnika²	zadovoljstvo	3,39	0,65	3,30	0,73	2,65(266)**	0,13
	število oseb	5,48	3,86	5,22	3,69	2,02(244)*	0,07
mesto	zadovoljstvo	3,39	0,62	3,26	0,73	8,05(953)***	0,19
	število oseb	5,47	3,38	4,96	3,25	7,34(881)***	0,15
podeželje	zadovoljstvo	3,32	0,67	3,19	0,79	2,73(239)**	0,18
	število oseb	6,02	3,86	3,81	3,97	2,39(213)*	0,10

Opombe: Numerus pri posameznih postavkah ni nujno enak skupnemu numerusu zaradi manjkajočih podatkov.

Področje študija: 1 družboslovje in humanistika; 2 naravoslovje in tehnika.

Razlike v zadovoljstvu s socialno oporo pred in med epidemijo smo v nadaljevanju analizirali z vidika nekaterih sociodemografskih značilnosti. Najprej prikazujemo rezultate izračunov znotraj posamezne neodvisne spremenljivke, kjer smo glede na spol, področje študija in okolje bivanja računali razlike s t-preizkusom, glede na letnik študija pa z analizo variance.

PREGLEDNICA 3

Pomembnost razlik v zadovoljstvu z viri socialnih opor in številom oseb, ki so bile v oporo pred in med epidemijo glede na letnik študija

		pred epidemijo		med epidemijo		pomembnost razlike	
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>T(df) p</i>	<i>g</i>
1. letnik	zadovoljstvo	3,36	0,64	3,18	0,75	5,97(337)***	0,26
	število oseb	5,43	3,67	4,95	3,38	4,31(298)***	0,14
2.-4. letnik	zadovoljstvo	3,34	0,64	3,23	0,77	4,17(511)***	0,16
	število oseb	5,84	3,40	5,38	3,51	4,79(478)***	0,13
druga stopnja	zadovoljstvo	3,39	0,68	3,28	0,77	3,71(241)***	0,15
	število oseb	6,02	4,23	5,68	4,02	2,97(220)**	0,08
dodatni letnik	zadovoljstvo	3,35	0,65	3,20	0,73	2,99(123)**	0,22
	število oseb	5,57	3,22	5,03	3,14	3,62(113)***	0,17

Opombe: Numerus pri posameznih postavkah ni nujno enak skupnemu numerusu zaradi manjkajočih podatkov. ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Rezultati kažejo, da sta zadovoljstvo z viri socialnih opor in število oseb, ki predstavljajo oporo, dosledno upadla med epidemijo pri vseh neodvisnih spremenljivkah v primerjavi z obdobjem pred njo. Tako študentke kot študentje vseh področij študija in letnikov so bili med epidemijo manj zadovoljni z oporami in njihovim obsegom v vseh okoljih.

V nadaljevanju smo s t-preizkusom analizirali razlike v zadovoljstvu z viri socialnih opor in v številu oseb, ki so nudile vprašanim

oporo v obeh časovnih obdobjih med spoloma, področji študija in okolju bivanja. Za ugotavljanje razlik med letniki pa smo uporabili ANOVO.

V zadovoljstvu s prejeto oporo se niso pokazale razlike med spoloma, prav tako ne med letniki študija. Dobljene pa so bile razlike v oceni zadovoljstva z viri opor med epidemijo, ki so jo študentke in študentje naravoslovja in tehnike ($M = 3,30$, $SD = 0,73$) ocenili ugodneje v primerjavi s študentkami in študenti družboslovja in humanistike ($M = 3,19$, $SD = 0,77$) ($t(1196) = 1,95$, $p = 0,05$, $d = 0,15$).

Pomembne razlike pa so se pokazale tudi glede na okolje bivanja v obeh časovnih obdobjih. Mladi na podeželju so imeli pred epidemijo pomembno več oseb v oporo ($M = 5,98$, $SD = 3,86$) kakor mladi v mestnem okolju ($M = 5,46$, $SD = 3,37$) ($t = -2,40(1123)$, $p = 0,016$, $d = 0,14$), prav tako v času epidemije, ko je bilo zopet pomembno več oseb v oporo mladim na podeželju ($M = 5,62$, $SD = 3,81$) v primerjavi z mestnim okoljem ($M = 4,96$, $SD = 3,25$) ($t = -3,11(1112)$, $p = 0,002$, $d = 0,19$).

SPREMEMBE PRIJATELJSKIH ODNOSOV V POVEZAVI Z OBSEGOM IN ZADOVOLJSTVOM S SOCIALNIMI OPORAMI MED EPIDEMIJO

Nadaljujemo s predstavitvijo rezultatov, ki se nanašajo na tretje raziskovalno vprašanje. Značilnosti prijateljskih odnosov smo ugotavljali s petimi trditvami, ki so razvidne v **PREGLEDNICI 4**.

Pri vseh trditvah v zvezi s spremembami prijateljskih odnosov glede na zadovoljstvo z viri in številom socialnih opor so bile dobljene pomembne razlike. Ker se število odgovorov pri trditvah razlikuje, jih pri vsaki natančno navajamo.

Vprašani, ki imajo večje število oseb, ki so jim v oporo, in so z njihovo oporo bolj zadovoljni, pogosteje ocenjujejo:

- da epidemija ni vplivala na prijateljske odnose ($n_{DA}^3 = 277$, $n_{NE} = 923$),

³ n_{DA} označuje število pritrdilnih odgovorov, n_{NE} pa število nikalnih odgovorov na posamezno trditev

PREGLEDNICA 4

Razlike v značilnostih prijateljskih odnosov glede na zadovoljstvo z viri in s številom socialnih opor

	DA		NE		pomembnost razlike	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t (df) p</i>	<i>d</i>
Epidemija ni vplivala na moje prijateljske odnose.						
zadovoljstvo	3,42	0,67	3,15	0,78	5,10(1189)***	0,37
število oseb	5,86	3,60	5,07	3,49	3,13(1095)**	0,22
Vsaj eno moje prijateljstvo se je v času epidemije končalo.						
zadovoljstvo	3,08	0,80	3,39	0,67	-7,24(1203)***	0,42
število oseb	4,59	3,09	6,11	3,88	-7,23(1099)***	0,43
Vsaj eno od mojih prijateljstev se je v času epidemije okrepiło.						
zadovoljstvo	3,33	0,71	3,02	0,81	6,83(1201)***	0,41
število oseb	5,82	3,67	4,33	3,10	6,83(1097)***	0,44
V času epidemije sem sklenil/a vsaj eno novo prijateljstvo.						
zadovoljstvo	3,30	0,71	3,13	0,80	3,99(1202)***	0,22
število oseb	5,77	3,73	4,77	3,27	4,76(1099)***	0,29
V času epidemije nisem imel/a nobenih prijateljev/ic.						
zadovoljstvo	2,76	0,96	3,26	0,72	-6,78(1203)***	0,59
število oseb	2,80	2,01	5,51	3,59	-7,47(1099)***	0,93

Opomba: **p < 0,01, ***p < 0,001.

- da se je vsaj eno od prijateljstev v času epidemije okrepilo ($n_{DA} = 755$, $n_{NE} = 448$),
- da so v času epidemije sklenili vsaj eno novo prijateljstvo ($n_{DA} = 607$, $n_{NE} = 597$).

Vprašani, ki imajo manjše število oseb, ki so jim v oporo, in so z njihovo oporo manj zadovoljni, pogosteje ocenjujejo:

- da se je vsaj eno prijateljstvo v času epidemije končalo ($n_{DA} = 673$, $n_{NE} = 532$),
- da med epidemijo niso imeli nobenih prijateljev ($n_{DA} = 114$, $n_{NE} = 1078$).

Razlike v značilnostih prijateljskih odnosov glede na spol, področje in letnik študija ter okolje bivanja smo računali z χ^2 -preizkusom. Rezultati kažejo, da so se razlike glede na spol izkazale le pri trditvi, da se je *vsaj eno od prijateljstev v času epidemije okrepilo*, o čemer poročajo študentke v pomembno višjem odstotku (64,2 %) kot študentje (55,6 %) ($\chi^2(1) = 6,03$, $p = 0,014$, $V = 0,71$, $p = 0,014$). Glede na okolje bivanja pomembnih razlik nismo dobili.

Glede na letnik študija so bile dobljene pomembne razlike pri dveh trditvah. Pri trditvi, da se je *vsaj eno prijateljstvo v času epidemije končalo* ($\chi^2(3) = 8,85$, $p = 0,031$, $V = 0,09$, $p = 0,031$), smo dobile pomembne razlike med 1. letnikom in drugo stopnjo študija (z-test za deleže po stolpcih z Bonferronijevim popravkom). V 1. letniku je kar 61,9 % študentov odgovorilo, da se je vsaj eno prijateljstvo v času epidemije končalo, pri študentih na 2. stopnji pa je bilo pozitivnih odgovorov 50,2 %, kar tudi ni majhen odstotek. Pri ostalih skupinah se je delež pozitivnih odgovorov gibal med 54,2 in 57,8 %.

Kot kaže, pa se prijateljstva v času epidemije niso le zaključevala, temveč tudi začejala. Pri trditvi, da so v *času epidemije sklenili vsaj eno novo prijateljstvo*, so se prav tako pokazale pomembne razlike med letniki ($\chi^2(3) = 78,61$, $p < 0,001$, $V = 0,26$, $p < 0,001$), kjer je z-preizkus za deleže pokazal pomembne razlike med 1. letnikom in vsemi ostalimi skupinami. V 1. letniku je kar 70,1 % študentov odgovorilo pozitivno, da so sklenili vsaj eno novo prijateljstvo, od 2. do 4. letnika jih je pozitivno odgovorilo 44 %, na 2. stopnji 45 %, v dodatnem letniku pa 33,1 %.

Pri dveh trditvah smo dobile pomembno povezavo s področji študija. Študentje (obeh spolov) družboslovja in humanistike pomembno pogosteje (64,6 % pozitivnih odgovorov) poročajo o tem, da se je vsaj *eno od njihovih prijateljev v času epidemije okrepilo* ($\chi^2(1) = 5,47$, $p = 0,019$, $V = 0,07$, $p = 0,019$), v primerjavi s študenti naravoslovja in tehnike (56,7 % pozitivnih odgovorov). Študenti družboslovja in humanistike pomembno pogosteje (79,3 %) poročajo tudi o tem, da *epidemija ni vplivala na njihove prijateljske odnose* v primerjavi s študenti naravoslovja in tehnike (70,1 %) ($\chi^2(1) = 9,83$, $p = 0,002$, $V = 0,09$, $p = 0,002$).

ZADOVOLJSTVO Z VIRI IN OBSEGOM SOCIALNIH OPOR TER POVEZANOST Z DUŠEVNIMI STISKAMI

Za povezanost odsotnosti duševnih stisk z zadovoljstvom z viri socialnih opor ter njihovim številom pred in med epidemijo smo uporabili Kendallov tau izračun. Rezultati so pokazali pomembno, a nizko povezanost odsotnosti duševnih stisk in zadovoljstva z viri socialnih opor pred epidemijo (Kendallov tau = 0,181, $p < 0,001$) in tudi med epidemijo (Kendallov tau = 0,258, $p < 0,001$). Pomembno, a nizko pozitivno povezanost z odsotnostjo duševnih stisk smo dobile tudi med številom oseb, ki so bile v oporo pred epidemijo (Kendallov tau = 0,137, $p < 0,001$) in v obdobju epidemije (Kendallov tau = 0,210, $p < 0,001$). Obe povezanosti sta bili nekoliko višji za obdobje epidemije v primerjavi z obdobjem pred njo.

Podporo oseb, ki so bile pomembno povezane z odsotnostjo duševnih stisk, smo računali s točkovno biseralnim koeficientom, kar je prikazano v **PREGLEDNICI 5**.

Iz preglednice je razvidno, da so dobljene korelacije nizke, vendar je le ena pomembna za čas pred epidemijo (pomembnost sorojenca). Število pomembnih povezav pa je naraslo za obdobje epidemije, kjer smo dobili pomembne korelacije za starše, sorojence in druge sorodnike, prijatelje in kolege s fakultete ter ostale znanke. Pokazala se je pomembna povezanost večine neformalnih socialnih opor z odsotnostjo duševnih stisk. Tako lahko potrdimo predpostavko o pomembnosti socialnih opor za duševno zdravje mladostnikov in mlajših odraslih.

PREGLEDNICA 5*Povezanost virov socialne opore z odsotnostjo stisk pred in med epidemijo*

Na koga se lahko zanesete za oporo?	odsotnost stisk pred epidemijo	odsotnost stisk med epidemijo
nihče	0,026	-0,053
partner/ka	0,015	0,062
starši	0,016	0,126**
brat/sestra	0,087*	0,097*
drugi/e sorodniki/ce	-0,020	0,154**
prijatelj/ica	-0,035	0,101**
kolegi/ce s fakultete	-0,028	0,185**
sosedi/e, znanci/ke, sodelavci/ke	0,006	0,224**
strokovni/e delavci/ke	0,170	0,175
stiki preko socialnih omrežij	0,099	0,058

Opomba: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

IZSLEDKI

V pričujočem prispevku smo analizirale podatke o socialnih oporah študentk in študentov pred in med epidemijo covid-19, pri čemer smo posebno pozornost namenile mreži prijateljev, zanimalo pa nas je tudi, kako so zaznane socialne opore povezane z doživljanjem duševnih stisk mladih. V nadaljevanju smo strnile ključne ugotovitve in jih v diskusiji povezovali z izsledki sorodnih domačih in tujih raziskav.

Glede virov socialnih opor so rezultati naše raziskave pokazali, da ostajajo starši v najvišjem odstotku (okoli 80 % pozitivnih odgovorov) tisti, na katere se lahko mladi zanesejo v različnih težavnih položajih v življenju. Sledijo prijatelji (okoli 70 %) in sorodniki (okoli

50 %). Med epidemijo so mladi zaznavali starše in sorojence kot enako pomembne, pri prijateljih pa je prišlo do značilnega upada. Sodelujoči so imeli med epidemijo manj virov socialne opore (zlasti prijateljev) kot pred epidemijo. K temu podatku je domnevno prispevalo tudi dejstvo, da so se morali v času epidemije študenti večinoma vrniti domov, saj je šolanje potekalo na daljavo, študentski domovi pa so se zaprli. Ugotovitev, da je epidemija posebej vplivala na upad opor pri prijateljih, med drugim nakazuje, da so dane okoliščine mladim omejile živ stik s prijatelji in odprtost do novih poznanstev, kar Buote idr. (2007) v študiji izpostavljajo kot pomemben dejavnik pri prilagajanju življenju študentov na univerzi.

Naši rezultati se skladajo s predhodnimi ugotovitvami raziskave Mladina 2020 (Lahe idr., 2020), v kateri je bilo ugotovljeno, da največji delež socialne opore mladim v Sloveniji nudijo prav starši. V raziskavi (Kerč idr., 2021), kjer so v času epidemije analizirali potrebe po psihosocialni pomoči za celotno prebivalstvo in posebej za določene dele populacije, med drugim tudi študentske (n = 606), pa so ugotovili nekoliko drugačna razmerja. Najvišji delež študentov, vključenih v to raziskavo, je med epidemijo poiskal podporo pri prijateljih, sosedih in znancih (65,2 %), skoraj toliko pa se jih je obrnilo tudi na družinske člane (59,9 %). Ugotavljamo, da družine in prijatelji tudi v času epidemije za študente in študentke ostajajo najpomembnejši viri socialne opore, še posebej, ko se znajdejo v težavnem položaju.

Nekoliko drugačne rezultate v razmerju opor kaže tudi mednarodna študija (Aristovnik idr., 2020), v kateri so proučevali vpliv kriznih okoliščin epidemije na življenje študentov. V študijo je bilo vključenih 30383 študentov iz 62 držav po svetu. Študenti so poročali, da bi se v kriznih okoliščinah epidemije najprej obrnili na naslednje skupine: na ožje družinske člane (45 %), na sosa-novalce (29 %), manj pa na bolj oddaljene družinske člane (6 %) in na tesne prijatelje (5 %) itd. Omenjena študija (prav tam) je še pokazala, da se študenti prve stopnje v primerjavi s študenti druge stopnje pogosteje obračajo na tesne prijatelje in družabna omrežja za spletno komunikacijo.

Podobno kot v sorodnih slovenskih raziskavah, ki so potekale v času epidemije (npr. Gabrovec idr., 2021; Kerč idr., 2021), tudi v

naši raziskavi izstopa znaten porast tistih (s 4,4 % na 6,5 %), ki med epidemijo niso imeli nikogar za oporo. Naši rezultati kažejo tudi, da sta zadovoljstvo z viri socialnih opor in število oseb, ki mladim predstavljajo oporo, v primerjavi z obdobjem pred njo dosledno upadla med epidemijo. V rezultatih se je pokazalo, da to velja za študentke in študente vseh področij študija in letnikov ter iz vseh okolij. Navedeni rezultati raziskave potrjujejo naše pričakovanje, da je epidemija pomembno zaznamovala socialne odnose mladih in s tem pomembno vplivala na njihovo življenje.

Ozadja, ki bi lahko botrovala položaju mladih, da so se znašli brez vsakršne opore, so lahko zelo različna, individualno in kontekstualno pogojena. Eden od razlogov je morda lahko tudi poslabšanje odnosov v družini in posledično zaznavanje, da v družini ni opore, na katero bi lahko računali mladi. V tem kontekstu Gabrovec idr. (2021) v študiji navajajo, da se je življenje na področju socialnih stikov študentov s širšo družino ali s prijatelji v času epidemije za največ anketiranih poslabšalo (43,2 %), za 33,8 % pa celo zelo poslabšalo. Upad zadovoljstva z viri socialnih opor lahko navežemo tudi na ugotovitve sorodnih študij, ki pri proučevanju socialne opore študentov poročajo o ojačanem občutku osamljenosti, ki so jo ti doživljali med epidemijo (npr. Baumkirher, 2020; Gomboc idr., 2020; Labrague, 2021; Rauschenberg idr., 2020; Salo idr., 2020). Slovenska raziskava, izvedena v okviru Mladinskega sveta (Baumkirher, 2020), navaja, da se je v obdobju samoizolacije in odsotnosti običajnih stikov z ljudmi za del mladih okrepil občutek osamljenosti. Na vprašanje, ali so se v primeru stiske lahko obrnili na koga od bližnjih, je 15 % mladih žensk in 7 % moških odgovorilo, da ne in da so se večino časa čutili prepuščene same sebi. Ta rezultat je še višji od dobljenega odstotka v naši raziskavi, da mladi nimajo nikogar, na katerega bi se lahko zanesli. Omenjena raziskava (prav tam) še kaže, da je največjo težavo za mlade v času epidemije predstavljala odsotnost stikov z ljudmi – bodisi s konkretnimi osebami iz njihovega življenja (prijatelji, sorodniki, partnerji) bodisi odsotnost socialnih stikov nasploh (prav tam).

Pri podrobnejšem pregledu razlik med posameznimi skupinami študentov glede zadovoljstva s prejeto oporo se v naši raziskavi niso pokazale razlike med spoloma, prav tako tudi ne med

letniki študija. Dobljene pa so bile razlike v zadovoljstvu z viri opor med epidemijo, ki so jo študentke in študentje naravoslovja in tehnike ocenili ugodneje v primerjavi s študentkami in študenti družboslovja in humanistike. Pomembne razlike glede virov opore so se pokazale tudi glede na okolje bivanja. Mladi so imeli na podežlju pred in med epidemijo pomembno več oseb v oporo kakor v mestnem okolju. Ugotavljamo, da se je v obdobju epidemije bivanje na podežlju pokazalo kot varovalni dejavnik pri dostopanju do virov socialnih opor v primerjavi z bivanjem v mestnem okolju.

Okoliščine epidemije so ustvarile izzive tudi za prijateljske odnose; v teh okoliščinah je bilo še posebej mladim težko sklepati nova prijateljstva in tudi vzdrževati obstoječa (Bieltz, 2020; Ayers idr. 2022). Rezultati naše raziskave kažejo spremembe v prijateljstvih v času epidemije in njihovo povezanost z zadovoljstvom s socialno oporo nasploh in tudi s številom opor. Prijateljstva so se med epidemijo zaključevala, a tudi na novo vzpostavljala, kar velja zlasti za študente prvih letnikov študija v primerjavi z drugimi skupinami študentov. Hkrati pa je bil odstotek sprememb opažen, ne pa tudi statistično pomemben pri študentih ostalih letnikov študija. Mladi, ki so bili s socialno oporo med epidemijo bolj zadovoljni in so navedli večje število oseb, ki so jim bile v oporo, pomembno pogosteje ocenjujejo, da epidemija ni vplivala na njihove prijateljske odnose oz. se je pri njih vsaj eno prijateljstvo okrepiło ali pa so celo sklenili novo prijateljstvo. In nasprotno: mladi, ki so bili manj zadovoljni s socialnimi oporami in so jih navedli manjše število, pomembno pogosteje ocenjujejo, da se je vsaj eno njihovo prijateljstvo med epidemijo končalo oz. da celo niso imeli med epidemijo nobenih prijateljev. Tu morda lahko najdemo vzporednico med svojimi ugotovitvami in ugotovitvami raziskave Gallegoss idr. (2022), kjer avtorji ugotavljajo, da več družinske medgeneracijske intimnosti študentom med epidemijo predstavlja bolj pozitivne spremembe v kakovosti odnosov z družino, s prijatelji in z drugimi ljudmi ter daje študentom več zadovoljstva z življenjem.

V nemški kvalitativni študiji (Lippke idr., 2021) so raziskovali, kako je pomen prijateljstva med študenti povezan z občutki osamljenosti in kako so razmere v obdobju epidemije vplivale na prijateljstva in občutke osamljenosti med študenti. Rezultati so pokazali,

da so študenti med epidemijo pogrešali globlja prijateljstva, telesne dejavnosti pa so študentom med epidemijo predstavljale močno komponento za vzdrževanje socialnih stikov med vrstniki. Mladi v omenjeni študiji so univerzitetna prijateljstva v času epidemije opisali kot plitka, začasna in ciljno usmerjena.

V naši raziskavi sta se pokazala spol (višje pri študentkah) in področje študija (višje pri študentih družboslovja in humanistike v primerjavi s študenti naravoslovja in tehnike) kot pomembna pri trditvi, da se je vsaj eno prijateljstvo med epidemijo okrepilo. Študentje družboslovja in humanistike tudi pogosteje trdijo, da epidemija ni vplivala na njihove prijateljske odnose.

Rezultati naše raziskave so pokazali, da sta zadovoljstvo z viri socialnih opor in število oseb, ki so bile v oporo, pomembno povezana z odsotnostjo duševnih stisk zlasti v času epidemije, ko se je povezanost okrepila pri družinskih članih (starših, sorojencih in drugih sorodnikih) in tudi pri prijateljih, kolegih s fakultete in širši socialni mreži. Potrdimo lahko predpostavko o pomembnosti socialnih opor za duševno zdravje mladih, kar se je še posebej izkazalo za čas epidemije. V študiji so Mai idr. (2021) v obdobju epidemije prav tako proučevali zaznavanje socialnih opor med študenti v povezavi s soočanjem s težavami duševnega zdravja. Ugotovili so, da so študenti z zmerno in visoko zaznano ravno socialne opore še posebej izpostavili pomen čustvene opore družine in prijateljev, prav tako sta bila posebej izpostavljena zanesljivost opore prijateljev in pomen komunikacije z družino. Avtorji so ugotovili, da je pri študentih visoko zaznana čustvena podpora družine in prijateljev pozitivno povezana z izbiro bolj konstruktivnih strategij soočanja s stiskami duševnega zdravja. Prav tako so ugotovili, da so več virov socialne opore in visoko zaznana čustvena opora prijateljev in družine povezani z nižjo stopnjo zaznane splošne anksioznosti med študenti in tudi z manjšim vplivom stresa zaradi epidemije (prav tam). Podobne ugotovitve potrjujejo tudi naši rezultati. Podobno so pozitivno povezanost socialne opore (prijateljev, družine in ostalih pomembnih skupaj) z duševnim zdravjem in kakovostjo socialnih odnosov nasploh ugotovili v poljski raziskavi (Turska in Stępień-Lampa, 2021). Izsledki naše in tujih raziskav nakazujejo, da je v ukrepih za ohranitev duševnega zdravja posameznikov v

obdobju epidemije zelo pomembno upoštevati vzdrževanje ravnotežja med zaščitnimi ukrepi pred okužbo širjenja bolezni in ohranitvijo socialnih odnosov.

SKLEPI

Naši rezultati potrjujejo ugotovitve tujih in slovenskih raziskav glede tega, da je omejitev socialnih odnosov v času epidemije covid-19 pomembno prispevala k zmanjšanju zadovoljstva z njimi in posledično tudi k duševnim stiskam posameznikov. Študentke in študenti, ki so sodelovali v naši raziskavi, so se v času epidemije najbolj opirali na starše in družinske člane ter na prijateljsko mrežo, na katero pa se zaradi omejevanja stikov niso mogli več zanesti v taki meri kakor pred epidemijo. V raziskavi smo zaznali upad prijateljske mreže in spremembe v prijateljskih odnosih. Še posebej ranljivi so tisti študenti, ki imajo ožjo mrežo socialnih opor ali nimajo nikogar, na katerega se lahko zanesejo. Študenti so bili v času epidemije posebej ranljiva skupina, saj je ukinjanje socialnega življenja pomembno zaznamovalo njihov življenjski položaj. Glede na izsledke naše in drugih sorodnih raziskav bi bilo potrebno okrepiti spoznanje o ranljivosti študentske populacije ob epidemioloških ukrepih, ki so korenito posegali v življenja mladih. V naslednjem koraku raziskovanja bi lahko ugotavljali, kakšne kvalitativne spremembe so okoliščine epidemije prinesle v omrežja socialnih opor in prijateljske odnose mladih ter kako so posamezni viri socialnih opor povezani s stanjem dobrega počutja mladih. V prihodnje bi bilo v izrednih razmerah zaradi bolezni potrebno upoštevati vzdrževanje ravnotežja med zaščito pred okužbo in ohranitvijo socialnih odnosov. Tako kot druge raziskave tudi naša ugotavlja, da se mladi v duševnih stiskah malokrat obračajo na strokovne službe in iščejo podporo v njih. Študenti se v večji meri obračajo na neformalne vire pomoči (družino, prijatelje) v okviru svojih obstoječih mrež socialnih opor. Ob ugotovitvah se odpira prostor za razmislek, kako bi lahko različne oblike in ponudbe formalnih opor v tovrstnih kriznih situacijah bolj podprle življenjske položaje mladih ter tako pripomogle tudi k preprečevanju razgrajevanja

njihovih neformalnih opor in s tem delovale bolj komplementarno pri varovanju duševnega zdravja mladih.

LITERATURA

- Aristovnik, A., Keržič, D., Ravšelj, D., Tomaževič, N. in Umek, L. (2020). Impacts of the COVID-19 pandemic on life of higher education students. *A global perspective. Sustainability*, 12(20). <https://doi.org/10.3390/su12208438>
- Ayers, J. D., Beltrán, D. G., Van Horn, A., Cronk, L., Todd M. D. in Aktipis, A. (2022). Younger people and people with higher subjective SES experienced more negative effects of the pandemic on their friendships. *Personality and Individual Differences*, 185. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.111246>
- Baumkirher, T. (2020). *Mladi v času epidemije COVID-19. Rezultati raziskave medmladimi za objavo ob Mednarodnem dnevu mladih*. Mladinski svet Slovenije. http://mss.si/wp/wp-content/uploads/2020/08/MSS-035-20_rezultatianketeCOVID-19.pdf
- Bieltz, B. (2020). *How to make friends during a pandemic*. <https://www.unc.edu/discover/how-to-make-friends-during-a-pandemic/>
- Buote, V., Pancer, M. S., Pratt, W. M., Adams, G., Birnie-Lefcovitch, S., Polivy, J. in Wintre, M. G. (2007). The Importance of Friends: Friendship and Adjustment Among 1st-Year University Students. *Journal of Adolescent Research*, 22(6), 665–689. <http://jar.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi/reprint/22/6/665>
- Elmer, T., Mepham, K. in Stadtfeld, C. (2020). Students under lockdown: Comparisons of students' social networks and mental health before and during the COVID-19 crisis in Switzerland. *PLoS One*, 15(7). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0236337>
- Gabrovec, B. Selak, Š., Crnkovič, N., Cesar, K. in Šorgo, A. (2021). *Raziskava o doživljanju epidemije COVID-19 med študenti: poročilo o opravljeni raziskavi*. NIJZ. https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/datoteke/raziskava_o_dozivljanju_epidemije_covid-19_med_studenti_-_splosno_porocilo_o_opravljeni_raziskavi.pdf
- Gallegoss, M.I., Zarin-Hinkle, B. in Bray, J.H. (2022). COVID-19 pandemic stresses and relationships in college students. *Family Relations*, 71, 29–45. <https://doi.org/10.1111/fare.12602>

- Gomboc, V., Krohne, N., Lavrič, M., Podlogar, T., Poštuvan, V., Zadravec Šedivy, N. in De Leo, D. (2020). Primerjava osamljenosti in subjektivnega blagostanja v normalnih in izrednih razmerah. V Ž. Lep in K. Hacin Beyazoglu (ur.), *Psihologija pandemije. Posamezniki in družba v času koronske krize* (str. 79 – 89). Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. <https://e-knjige.ff.uni-lj.si/znanstvena-zalozba/catalog/download/243/347/5746-1?inline=1>
- Griffiths, F., Cave, J., Boardman, F., Ren, J., Pawlikowska, T., Ball, R., ... in Cohen, A. (2012). Social networks - The future for health care delivery. *Social Science & Medicine*, 75(12), 2223–2241. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2012.08.023>
- Hlebec, V. in Kogovšek, T. (2003). Konceptualizacija socialne opore. *Družboslovne razprave*, 19(43), 103–125.
- Kerč, P., Krohne, N., Šraj Lebar, T. in Štirn, M. (2021). *Ocena potreb po psihosocialni podpori v drugem valu epidemije COVIDA-19*. Društvo psihologov Slovenije, NIJZ, UP Inštitut Andrej Marušič, UL Filozofska fakulteta, UP Fakulteta za matematiko, naravoslovje in informacijsko tehnologijo. <http://www.dps.si/wp-content/uploads/2021/03/Ocena-potreb-po-psihosocialni-podpori.pdf>
- Kregelj, L. (2016). Prijateljska razmerja mladih v času mobilnosti. *Socialna pedagogika*, 20(1/2), 50–71.
- Labrague, L. D., De los Santos, J.A. in Falguera, C. (2021). Social and emotional loneliness among college students during the COVID-19 pandemic: the predictive role of coping behaviours, social support, and personal resilience. *Perspectives in psychiatric care*, 57(4), 1578-1584. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-93878/v2>
- Lahe, D., Cupar, T., Deželan, T. in Vombergar, N. (2020). Demografija, omrežja socialnih opor in medgeneracijsko sodelovanje. V M. Lavrič in T. Deželan (ur.), *Mladina 2020: Položaj mladih v Sloveniji* (str. 55–90). Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Urad RS za mladino, Založba Univerze v Ljubljani.
- Langan, J. C., Lavin, R., Wolgast, K. A. in Veenema, T. G. (2017). Education for developing and sustaining a health care workforce for disaster readiness. *Nursing Administration Quarterly*, 41(2), 118–127.
- Lippke S., Fischer, M. A. in Ratz, T. (2021). Physical Activity, Loneliness, and Meaning of friendship in Young Individuals – A Mixed-Methods Investigation Prior to and During the COVID-19

- Pandemic with Three Cross-Sectional Studies. *Frontiers in psychology*, 12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.617267>
- Mai Y., Wu Y. J. in Huang Y. (2021). What Type of Social Support Is Important for Student resilience During COVID-19? A Latent Profile Analysis. *Frontiers in psychology*, 12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.646145>
- Miche, M., Huxhold, O. in Stevens, N. L. (2013). A latent class analysis of friendship network types and their predictors in the second half of life. *The Journals of Gerontology. Series B, Psychological Sciences and Social Sciences*, 68(4), 644–652. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbt041>
- Miheljak, V. in Ule, M. (2000). *Mladina 2000*. Ministrstvo za šolstvo inšport, Urad RS za mladino.
- Pantell, M. S. in Shields-Zeeman, L. (2020). Maintaining social connections in the setting of COVID-19 social distancing: A call to action. *American Journal of Public Health*, 110(9), 1367–1368. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2020.305844>
- Portugal, F. B., Campos, M. R., Correia, Gonçalves, D. A., C. R., Ballester, D., Tófoli, L. F., Jesus Mari, J., Gask, L., Dorwick, C., Bower, P. in Fortes, S. (2016). Social support network, mental health and quality of life: a cross-sectional study in primary care. *Cadernos de saúde pública*, 1, 1–11. <https://www.scielo.br/j/csp/a/8LJhHtzZkRT7TXYCnPfQjZb/?format=pdf&lang=en>
- Rauschenberg, C., Schick, A., Goetzl, C., Roehr, S., Riedel-Heller, S. G., Koppe, G. in Reininghaus, U. (2020). Social isolation, mental health and use of digital interventions in youth during the COVID-19 pandemic: a nationally representative survey. *European psychiatry*, 64(1), 1–16. <https://doi.org/10.1192/j.eurpsy.2021.17>
- Salo, A. E., Junttila, N. in Vauras, M. (2020). Social and emotional loneliness: Longitudinal stability, interdependence, and intergenerational transmission among boys and girls. *Family Relations*, 69(1), 151–165.
- Thinking about your friendships during the coronavirus outbreak, which of the following have you experienced as a result of the coronavirus outbreak?
(b. d.). <https://www.statista.com/statistics/1196364/covid-19-impact-on-friendships-in-europe/#statisticContainer>

- Turska, E. in Stepien-Lampa, N. (2021). Well-being of Polish university students after the first year of the coronavirus pandemic: The role of core self-evaluations, social support and fear of COVID-19. *PLoS ONE* 16(11), 1–13. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0259296>
- Ule, M. (2008). *Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja*. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
- Vaux, A. (1988). *Social support: Theory, Research and Intervention*. Praeger publishers.
- World Health Organization (2020). *WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19-11 March 2020*. <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19—11-march-2020>
- Xiao, H., Zhang, Y., Kong, D., Li, S. in Yang, N. (2020). The effects of social support on sleep quality of medical staff treating patients with coronavirus disease 2019 (COVID-19) in January and February 2020 in China. *Medical Science Monitor*, 26. <https://dx.doi.org/10.12659/MSM.923549>
- Yu, H., Li, M., Li, Z., Xiang, W., Yuan, Y., Liu, Y., Li, Z. in Xiong, Z. (2020). Coping style, social support and psychological distress in the general Chinese population in the early stages of the COVID-2019 epidemic. *BMC Psychiatry*, 20(426). <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3556633>
- Zupančič, M. in Puklek Levpušček, M. (2018). *Prehod v odraslost: Sodobni trendi in raziskave*. Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

PREŽIVLJANJE PROSTEGA ČASA ŠTUDENTK IN ŠTUDENTOV V OBDOBJU EPIDEMIJE COVIDA-19

75

STUDENTS' FREE TIME DURING THE COVID-19 EPIDEMIC

Jana Rapuš Pavel, *dr. soc. ped.*

*Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana
jana.rapus@pef.uni-lj.si*

POVZETEK

V prispevku predstavimo del rezultatov raziskave z naslovom »Položaj študentov in študentk UL v razmerah covid-19«. V tem delu raziskave nas je zanimalo, kako so študentke in študenti Univerze v Ljubljani med epidemijo preživljali svoj prosti čas. Raziskava je bila narejena s pomočjo vprašalnika: na zaprti tip vprašanj je odgovorilo 1194 študentk in študentov, na odprto vprašanje pa je odgovoril/a 201 študentka oz. študent. Kvantitativna analiza odgovorov je pokazala, da so študentke in študenti med epidemijo prosti čas preživljali bolj pasivno kot pred epidemijo, več časa pa so preživeli v spletnem okolju. Spletne aktivnosti so bile pogostejše kot pred epidemijo usmerjene v vzdrževanje socialnih stikov in manj kot pred epidemijo v igranje spletnih iger. Višja ocena finančnih zmožnosti študentk in študentov se je pozitivno povezovala z njihovim aktivnejšim in bolj raznolikim preživljanjem prostega časa. Študentke in študenti, ki so med epidemijo doživljali več duševnih stisk, so več svojega časa preživeli na

spletu. Vsebinska analiza odgovorov je pokazala, da se je delu študentk in študentov kakovost preživljanja prostega časa izboljšala, delu študentov in študentk pa znižala. Način preživljanja prostega časa študentk in študentov med epidemijo ni bil pogojen s spolom, letnikom, področjem študija in okoljem bivanja. Samoocena višjih finančnih zmožnosti se je med epidemijo pozitivno povezovala s preživljanjem časa doma in v zunanjem okolju, samoocena nižjih finančnih zmožnosti pa s preživljanjem prostega časa na spletu. Študentke in študenti z manj duševnimi stiskami so med epidemijo pogosteje izbirali aktivnosti v zunanjem in domačem okolju ter manj na spletu.

KLJUČNE BESEDE: *prosti čas, študenti, epidemija covid-19, sociodemografske značilnosti, duševne stiske.*

ABSTRACT

The article sets out part of the results of the research entitled Position of Students at the University of Ljubljana during Covid-19 in Slovenia. This part of the research focuses on how students from the University of Ljubljana spent their free time during the epidemic. A questionnaire was used to conduct the survey: 1,194 students answered closed-ended questions and 201 students answered the open-ended question. A quantitative analysis of the responses showed that students spent their free time during the epidemic more passively than before the epidemic, while spending more time in the online environment. More often than before the epidemic, online activities were used to maintain social contacts and less than before the epidemic for playing online games. A higher assessment of the financial capacities of students has been positively associated with a more active and varied free time. Students who experienced more mental distress during the epidemic spent more of their time online. A content analysis of the responses showed that for a proportion of students the quality of free time improved, while for others the quality of free time deteriorated. Free time activities during the epidemic were not subject to gender, study year, study area, and

area of living. A self-assessment of higher financial capacity during the epidemic was positively linked to spending time at home and outdoors, while a self-assessment of lower financial capacity was linked to spending time online. During the epidemic, students who experienced less mental distress were more likely to choose outdoor activities and activities in their home area, and less online activities.

KEYWORDS: *free time, students, covid-19 epidemic, socio-demographic characteristics, mental distress.*

UVOD

Prosti čas je pomembno področje življenja vsakega posameznika, saj vpliva na njegovo dobro počutje in mu nudi tako osebne kot socialne koristi. Mouratidis (2019) prosti čas opredeli kot dejavnosti, ki se izvajajo v času izven dela, izobraževanja, gospodinjskih opravil in spanja. Preživljanje prostega časa se danes spreminja glede na družbeno mobilnost, urbanizacijo, migracijo in spreminjanje življenjskega stila posameznika. Vsebina, sestava in tudi obseg prostega časa so odvisni od spola, starosti, izobrazbe, poklica, socialne pripadnosti, okolja, tradicije, materialnega stanja. Razlike v preživljanju prostega časa mladih pa nastopajo tudi glede na vrsto študija. Način preživljanja prostega časa mladih je v največji meri pogojen s položajem njihove primarne družine, v sodobnem času pa ga pomembno zaznamuje tudi uporaba sodobnih tehnologij (npr. Ule, 2000; Ule in Kuhar, 2002; Kuhar, 2007).

Kuhar (2007) ugotavlja, da raziskave na različnih vzorcih mladih v Sloveniji kažejo, da so najpogostejši načini preživljanja prostega časa med slovensko mladino pasivni, saj mladi ta čas preživljajo med gledanjem televizije, poslušanjem glasbe, med bolj pasivne načine preživljanja prostega časa pa lahko štejemo tudi druženje s prijatelji (klepetanje, pohajkovanje). Aktivnejše in ustvarjalnejše prostočasne dejavnosti so med mladimi razmeroma manj pogoste. Za preživljanje prostega časa mladih so značilne naslednje pasti (prav tam): 1) prevlada medijsko usmerjenih in potrošniško

oblikovanih pasivnih prostočasnih vzorcev; 2) komercializacija prostočasnih aktivnosti ustvarja neenakosti in izključenosti; 3) vse več mladih se v prostem času zateka v individualno zasebnost svoje družine, kar je za tiste brez eksistencialnih, emocionalnih in drugih družinskih opor težava; 4) vse večji poudarek je na strateški "izrabi" prostega časa za nabiranje kompetenc, certifikatov, namensko oblikovanje telesa idr., kar pri mladih dodatno prispeva k večjim obremenitvam in stresu; 5) brezposelni in učno neuspešni mladi svoj prosti čas pogosteje preživljajo pasivno in se s svojimi problemi aktivno ne soočajo.

Zaradi omejitev, povezanih s širjenjem covid-19, se je vsakdanje življenje v družbi bistveno spremenilo, saj smo izgubili dostop do uporabe javnega prostora, opustili smo ustaljene prostočasne dejavnosti, kar je vplivalo na počutje in zdravje ljudi (npr. OECD, 2020; Aristovnik idr., 2020; Saltzman idr., 2020). Med ukrepi za zajezitev širjenja covid-19 sta imela največji psihološki vpliv na mlade socialno distanciranje in karantena. Različne domače in tuje študije kažejo, da so prav mladi med 18. in 29. letom v primerjavi z drugimi starostnimi skupinami doživljali največ neugodja: mladi so doživljali stres, občutke tesnobe in anksioznosti, depresivnosti in osamljenosti (npr. OECD, 2020, Aristovnik idr., 2020; Gabrovec idr., 2021; Pajnkhofer idr. 2021; Rogowska idr., 2020; Savage idr., 2020).

Kot kaže raziskava Mladina 2020 (Lavrič in Deželan, 2021), mladi danes – v primerjavi z letom 2010 – bolje skrbijo za svoje telesno zdravje, manj pa so zadovoljni s svojim splošnim zdravjem. Lavrič in Deželan (prav tam) to pripisujeta tudi razmeram, ki so nastale v okoliščinah covid-19. Ukrepi države, ki so vključevali tudi izolacijo, so študente prisilili, da so se prilagodili novim življenjskim razmeram in sprejeli omejitve gibanja. Mladi so prosti čas pogosteje kot sicer preživljali sede, manj pogosto pa so se vključevali v gibalne/športne aktivnosti (Bajramovic idr., 2020). Zaprtje izobraževalnih ustanov, športnih in rekreacijskih objektov ter uvedba ukrepov omejenega gibanja sta prispevala k spremembam zdravih življenjskih navad mladih, ki so se, kot kažejo raziskave, pogosteje tudi nezdravo prehranjevali (npr. Rodríguez-Larrad idr., 2021; Baumkirher, 2020). Raziskava Mladinskega sveta (Baumkirher, 2020) je tako pokazala, da je bilo pri mladih v času epidemije opaziti višjo

intenzivnost različnih prostočasnih aktivnosti, več sprememb pa so pri sebi zaznale mlade ženske. 6 % mladih je poročalo, da njihovo stanovanje ni omogočalo izhoda na svež zrak (ni bilo balkona, terase, vrta ipd.), 16 % mladih pa je poročalo, da v stanovanju, v katerem so preživljali čas epidemije, niso imeli svojega prostora in miru. Prav tako rezultati omenjene raziskave kažejo, da so mladi v obdobju epidemije spremenili svoje prehranjevalne navade: 52 % žensk in 31 % moških je navedlo, da so v tem obdobju jedli več kot sicer.

Zaprtje države v času covid-19, katerega cilj je bil zmanjšati širjenje bolezni, je omejilo stike med ljudmi in izvajanje aktivnosti v javnih prostorih izven doma. Omejitev stikov je prizadela tudi posameznikovo svobodno izbiro možnosti preživljanja prostega časa in ukvarjanja z različnimi interesnimi dejavnostmi. Ob zaprtju države so se zmanjšale možnosti neposrednih socialnih stikov in tudi vključevanje v tiste prostočasne dejavnosti, ki so sicer potekale v medosebni interakciji. Socialni stiki med ljudmi so se tako med epidemijo »preselili« v digitalno okolje, ki je (do neke mere) omogočalo ohranjanje varnega stika s prijatelji, družinskimi člani in drugimi (Meier idr., 2021; Saltzman idr., 2020). Omejitve stikov pa so posameznike spodbudile tudi v preizkušanje novih načinov preživljanja prostega časa. Perks (2020) ugotavlja, da se je število igralcev spletnih iger od pojava covid-19 pomembno povečalo. Kot kažejo domače in tuje raziskave, je upad obiska zunanjih in rekreacijskih prostorov ter parkov pomembno vplival na zmanjšanje telesnih aktivnosti, manj pogosto druženje z drugimi, težave s počutjem in spanjem (npr. Kangfu in Zacharias, 2020; Rodríguez-Larrad idr., 2021; Pajnkisher idr. 2021; Rogowska idr., 2020). Zaprtje je prispevalo tudi k slabšemu duševnemu zdravju ljudi. Ugotovitve raziskav na tem področju kažejo, da so ljudje v času covid-19 pogosteje poročali o doživljanju neprijetnih čustev, npr. jeze, frustracije, žalosti in razdražljivosti (Rogowska idr., 2020). Ugotovitve domačih in tujih raziskav kažejo, da so mladi doživljali stres, ki je nastal kot posledica sprememb v njihovem življenju, po drugi strani pa je zavedanje okoliščin epidemije pripomoglo k temu, da se je precejšen delež mladih z izzivi epidemije tudi učinkovito spoprijel (npr. Lep in Zupančič, 2020; Pajnkisher idr., 2021, Savage idr., 2020; Rogowska idr., 2020). Brooks idr. (2020) so v več študijah

raziskovali psihološke posledice karantene, ki so ji bili izpostavljeni v času covida-19. Izsledki teh raziskav kažejo, da so mladi pogosto doživljali dolgčas, bilo jih je strah, doživljali so osamljenost, depresijo in tesnobo. Tovrstno doživljanje so povezovali z zaprtostjo (v notranji prostor svojega bivališča), izgubo rutine ter zmanjšanjem (neposrednih) socialnih stikov z drugimi (prav tam). Tudi Aristovnik idr. (2020) so v globalni študiji, v kateri so sodelovali študenti iz 62 držav, ugotovili, da so študentke in študenti prve stopnje doživljali več dolgočasje, študenti umetnosti in humanistike so se počutili bolj zaskrbljene in frustrirane, študenti pa so za razliko od študentk izražali več upanja za izhod iz danih razmer. Ugotovitve prvih raziskav ob pojavu covida-19 (Rogowska idr., 2020) so pokazale, da je precejšen delež študentov in študentk med pandemijo covida-19 doživljal določeno stopnjo tesnobe, telesna aktivnost pa je njihovo tesnobo ublažila. V Sloveniji je pod okriljem NIJZ potekala študija o zaznavah epidemije med študenti (Gabrovec idr., 2021). V raziskavi je bilo podobno kot v tujih študijah ugotovljeno, da je epidemija negativno zaznamovala duševno zdravje študentov. Ti so v obdobju epidemije poročali o porastu doživljanja anksioznosti in depresivnosti.

NAMEN

V raziskavi nas je predvsem zanimalo, kako so študenti in študentke preživljali prostočasne aktivnosti v obdobju epidemije covida-19. Ugotoviti smo želeli, kako je bil izbor prostočasnih aktivnosti pri študentkah in študentih povezan z izbranimi sociodemografskimi dejavniki (spol, letnik in področje študija ter okolje bivanja), s samooceno njihovih finančnih zmožnosti ter z doživljanjem duševnih stisk. Zastavili smo si naslednja raziskovalna vprašanja:

1. Kako pogosto so se študentke in študenti v zadnjem letu epidemije covida-19 v primerjavi z obdobjem pred epidemijo ukvarjali z izbranimi skupinami prostočasnih aktivnosti (doma, na spletu in v zunanjem okolju) in posameznimi aktivnostmi znotraj njih?

2. Kakšne so razlike pri študentkah in študentih v izbiranju posameznih skupin prostočasnih in interesnih aktivnosti (doma, na spletu, v zunanjem okolju) v primerjavi z obdobjem pred epidemijo glede na njihov spol, področje in letnik študija ter glede na okolje bivanja (podeželje, mesto)?
3. Kako je pri študentkah in študentih pogostost ukvarjanja z izbranimi skupinami prostočasnih in interesnih aktivnosti (doma, na spletu, v zunanjem okolju) glede na obdobje pred epidemijo povezana z njihovo samooceno finančnih zmožnosti?
4. Kako je pri študentkah in študentih pogostost ukvarjanja z izbranimi skupinami prostočasnih in interesnih aktivnosti (doma, na spletu, v zunanjem okolju) glede na obdobje pred epidemijo povezana z prisotnostjo duševnih stisk v zadnjem letu?

METODA

V tem prispevku smo analizirali del podatkov, ki smo jih pridobili v raziskavi z naslovom »Položaj študentov in študentk UL v razmerah covid-19« Oddelka za socialno pedagogiko Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani, izvedene konec študijskega leta 2020/21. Zasnova in izvedba raziskave je predstavljena v tej tematski številki v uvodnem članku z naslovom »Uvodnik: Spremembe študentskega življenja v obdobju epidemije covid-19«. Vzorec raziskave predstavlja 1424 študentk in študentov UL in je natančneje predstavljen v omenjenem uvodniku. V delu raziskave, ki ga prikazujemo v tem prispevku, smo študentke in študente spraševali o pogostosti ukvarjanja z različnimi vrstami prostočasnih aktivnosti v obdobju epidemije covid-19 v primerjavi z obdobjem pred epidemijo. V kvantitativno analizo smo vključili podatke 1194 študentk in študentov, od teh pa 201 tudi v analizo odgovorov na vprašanje odprtega tipa. Prvo skupino spremenljivk, ki smo jih vključili v analizo podatkov, so sestavljale tri skupine prostočasnih in interesnih aktivnosti (s posameznimi vrstami aktivnosti): 1. aktivnosti doma (hobiji doma, telesna aktivnost doma, gledanje TV, filmov,

serij), 2. aktivnosti na spletu (nakupovanje po spletu, brskanje po spletu, igranje iger na spletu, pogovori preko spletnih orodij, uporaba spletnih socialnih omrežij) in 3. aktivnosti v zunanjem okolju (sprehodi, izleti, obiski prijateljev, športne dejavnosti, nakupovanje). V obdelavo podatkov smo vključili naslednje neodvisne sociodemografske spremenljivke: spol, področje in letnik študija ter okolje bivanja (podeželje, mesto). Zanimalo nas je tudi, kako se posamezne skupine/vrste prostočasnih aktivnosti povezujejo s samooceno finančnih zmožnosti študentk in študentov ter s prisotnostjo duševnih stisk. V obdelavi podatkov smo uporabili metode osnovne deskriptivne statistike, za ugotavljanje razlik med spremenljivkami t-test za neodvisne vzorce, za ugotavljanje povezanosti med dvema spremenljivkama pa Pearsonov in Kendallov tau koeficient korelacije. Pri obdelavi odgovorov vprašanja odprtega tipa pa smo uporabili metodo vsebinske analize.

IZSLEDKI RAZISKAVE

UKVARJANJE ŠTUDENTK IN ŠTUDENTOV Z IZBRANIMI PROSTOČASNIMI IN INTERESNIMI DEJAVNOSTMI

V prvem raziskovalnem vprašanju nas je zanimalo, kako pogosto so se študentke in študenti v zadnjem letu epidemije covid-19 v primerjavi z obdobjem pred epidemijo ukvarjali z izbranimi skupinami prostočasnih aktivnosti (doma, na spletu in v zunanjem okolju) ter posameznimi aktivnostmi v njih. Študentke in študenti so posamezno prostočasno aktivnost ocenili na 3-stopenjski lestvici: 1 – manj kot pred covidom-19, 2 – enako kot pred covidom-19, 3 – več kot pred covidom-19.

V **PREGLEDNICI 1** so zbrane povprečne vrednosti in standardni odkloni za pogostost ukvarjanja študentk in študentov

Iz rezultatov je razvidno, da so se študentke in študenti med vsemi tremi skupinami prostočasnih in interesnih aktivnosti najpogosteje ukvarjali z aktivnostmi na spletu ($M = 2,35$, $SD = 0,39$), nekoliko manj pogosto z aktivnostmi doma ($M = 2,08$, $SD = 0,51$)

ter najmanj pogosto z aktivnostmi v zunanjem okolju ($M = 1,28$, $SD = 0,51$). Aktivnosti na spletu so uporabljali precej pogosteje kot

PREGLEDNICA 1

Povprečne vrednosti in standardni odkloni za pogostost ukvarjanja študentk in študentov z izbranimi prostočasnimi aktivnostmi

SKUPINE AKTIVNOSTI	M	SD
aktivnosti doma	2,08	0,51
gledanje televizije, filmov, serij ...	2,37	0,70
telesna aktivnost doma (npr. sobno kolo)	1,98	0,82
hobiji (risanje, pletenje, vrtnarjenje ...)	1,87	0,78
aktivnosti na spletu	2,35	0,39
brskanje po spletu	2,63	0,54
uporaba spletnih socialnih omrežij	2,61	0,60
pogovori preko spletnih orodij	2,60	0,63
pogovori po telefonu	2,41	0,66
nakupovanje po spletu	2,33	0,76
individualno igranje iger na spletu	1,94	0,69
skupno igranje iger na spletu	1,93	0,71
aktivnosti v zunanjem okolju	1,28	0,34
sprehodi	2,30	0,84
športne dejavnosti	1,77	0,84
izleti	1,24	0,57
obiski prijateljev	1,22	0,54
nakupovanje	1,20	0,48

pred covidom-19, aktivnosti doma nekoliko pogosteje kot pred covidom-19 in aktivnosti v zunanjem okolju precej manj pogosto kot pred covidom-19.

Podrobnejši rezultati o pogostosti izvajanja prostočasnih in interesnih aktivnosti na spletu kažejo, da so študentke in študenti pogosteje kot pred covidom-19 brskali po spletu ($M = 2,63$, $SD = 0,54$), uporabljali spletna socialna omrežja ($M = 2,61$, $SD = 0,60$), se pogovarjali preko spletnih orodij ($M = 2,63$, $SD = 0,63$) in po telefonu ($M = 2,41$, $SD = 0,66$) ter nakupovali po spletu ($M = 2,33$, $SD = 0,76$), le nekoliko manj kot pred covidom-19 pa so igre na spletu igrali individualno ($M = 1,94$, $SD = 0,69$) in skupinsko ($M = 1,93$, $SD = 0,71$). Rezultati o pogostejšem izvajanju prostočasnih in interesnih aktivnosti na spletu v obdobju covida-19 v primerjavi z obdobjem pred njim so pričakovani, saj so obdobje covida-19 v Sloveniji spremljali ukrepi, ki so bili povezani z zaprtjem javnega življenja, zato so bili mladi »zaprti« v svoja bivališča, kjer so svoj prosti čas pogosto preživljali z ukvarjanjem z individualnimi (npr. brskanje po spletu) ali skupinskimi (npr. uporaba socialnih omrežij, pogovori preko spleta) spletnimi aktivnostmi. Omejitve stikov so študentke in študente »silile« v preizkušanje novih načinov vzpostavljanja socialnih stikov in preživljanja prostega časa.

Rezultati naše raziskave torej kažejo, da se je tako individualno kot skupinsko igranje iger na spletu v obdobju epidemije covida-19 nekoliko zmanjšalo. V sorodni slovenski študiji Pajnkhofer idr. (2021), ki je vključevala študentke in študente medicine ter zdravstvenih ved, avtorji med epidemijo covida-19 ugotavljajo povprečno vrednost uporabe interneta in igranja spletnih iger v prostem času. Perks (2020) pa ugotavlja, da se je število ljudi, ki so v času covida-19 igrali spletne igre, povečalo. Pajnkhofer idr. (2021) zaključujejo, da uporaba družbenih medijev pri študentih nima pomembnega vpliva na interakcije v okolju. Študentke in študenti v naši raziskavi so bolj kot za igre spletne aktivnosti uporabljali za socialne interakcije in pogovore, kar lahko povezujemo z ugotovitvami nekaterih tujih raziskav (npr. Ellis idr., 2020; Nimrod, 2020; Saltzman idr., 2020), ki so pokazale, da je ravno spletno okolje mladim v času covida-19 omogočilo varno ohranjanje stikov s prijatelji, družinskimi člani in drugimi socialnimi skupinami.

Podrobnejši rezultati o pogostosti izvajanja prostočasnih aktivnosti doma kažejo, da so študentke in študenti nekoliko pogosteje kot pred covidom-19 gledali televizijo, filme, serije idr. ($M = 2,37$, $SD = 0,70$), le nekoliko manj kot pred covidom-19 so bili doma telesno aktivni ($M = 1,98$, $SD = 0,82$) in manj kot pred covidom-19 so se doma ukvarjali z različnimi hobiji (risanje, pletenje, vrtnarjenje ...) ($M = 1,87$, $SD = 0,78$). Ugotavljamo, da so študenti v času epidemije v okolju doma bolj kot pred covidom-19 izbirali pasivne in manj aktivne ter kreativne načine preživljanja prostega časa. Kuhar (2007) opozarja, da so mladi tudi sicer (ne glede na čas epidemije covid-19) bolj pasivni pri izrabi svojega prostega časa, saj se vključujejo predvsem v že »pripravljene vsebine«, sami pa niso izvirni pri načrtovanju svojega prostega časa. Avtorica (prav tam) opozarja, da se pasivno preživljanje prostega časa lahko spremeni v navado in na ta način vpliva na slabšo kakovost življenja. Meni še, da pasivno preživljanje prostega časa kdaj lahko razumemo tudi kot željo po »odklopu« in regeneraciji zaradi občutkov preobremenjenosti na drugih področjih, v naši skupini mladih predvsem na področju študija. V zvezi s spremembami navad mladih med epidemijo covid-19 rezultati slovenske raziskave Mladinskega sveta (Baumkirher, 2020) kažejo, da so se mladim v času epidemije spremenile navade v prehranjevanju, saj je več kot polovica žensk in slaba tretjina moških navedla, da so v tem obdobju jedli več kot sicer. Zmanjšano telesno aktivnost med študenti ugotavljajo tako domače (npr. Pajnkirher idr., 2021) kot tuje raziskave (npr. Savage idr., 2020). Raziskovalci v ZDA so ugotovili manj pogosto izvajanje telesnih aktivnosti tako pri študentih kot pri študentkah, podobne ugotovitve pa so dobili tudi raziskovalci v Italiji (prav tam). Pomen telesne aktivnosti med epidemijo covid-19 je izpostavila kitajska študija, v kateri so ugotovili, da je telesna aktivnost prispevala k zmanjšanju neprijetnih čustev med študenti (Rogowska idr., 2020).

Podrobnejši rezultati o pogostosti izvajanja prostočasnih in interesnih aktivnosti v zunanjem okolju kažejo, da so študentke in študenti nekoliko pogosteje kot pred covidom-19 hodili na sprehode ($M = 2,30$, $SD = 0,84$), manj kot pred covidom-19 pa so se ukvarjali s športnimi aktivnostmi izven svojega doma ($M = 1,77$, $SD = 0,84$), se udeleževali izletov ($M = 1,24$, $SD = 0,57$), obiskovali

prijatelje ($M = 1,22$, $SD = 0,54$) in nakupovali ($M = 1,20$, $SD = 0,48$). Rezultati so pričakovani, saj je bilo v obdobju covida-19 zaradi izrednih ukrepov gibanje izven doma omejeno, zato so se študentke in študenti pogosteje posluževali sprehodov, ne pa tudi organiziranih športnih aktivnosti, izletov in obiskov prijateljev. Predvidevamo, da so nakupe zanje večinoma opravljali njihovi starši in so bili zato sami manj pogosto udeleženi v njih. Spodbudna je ugotovitev, da so se študentke in študenti v naši raziskavi več gibali na prostem in hodili na sprehode, zaradi ukrepov (z omejitvijo druženja) pa se niso mogli vključiti v organizirane skupinske aktivnosti, zato je njihova manjša vključenost v organizirane športne aktivnosti v naših rezultatih razumljiva. Houge in Hodge (2020) poudarjata, da je rekreacija mladih na prostem še posebej pomembna, ker krepi zaznavanje avtonomije, kompetentnosti in prispeva k pozitivnemu psihološkemu blagostanju. Družabni prosti čas, preživet v zunanjem okolju, je za mlade bistvena izkušnja pri razvoju prijateljstev in omrežij socialne opore, kar pa v primeru naših rezultatov ni najbolj spodbudno. Situacija covida-19, ki je vključevala ukrepe zaprtja, je bila v mnogih državah podobna, zato tudi druge raziskave kažejo, da je v času covida-19 upadel obisk zunanjih in rekreacijskih prostorov, parkovnih površin, kar je prispevalo k znižani splošni ravni telesne aktivnosti ljudi.

RAZLIKE V IZBIRANJU POSAMEZNIH SKUPIN PROSTOČASNIH DEJAVNOSTI GLEDE NA SPOL, PODROČJE IN LETNIK ŠTUDIJA TER GLEDE NA OKOLJE BIVANJA

V drugem raziskovalnem vprašanju nas je zanimalo, kakšne so razlike pri študentkah in študentih v izbiranju posameznih skupin prostočasnih in interesnih aktivnosti (doma, na spletu, v zunanjem okolju) v primerjavi z obdobjem pred epidemijo glede na njihov spol, področje in letnik študija ter glede na okolje bivanja (podeželje, mesto).

Rezultati niso pokazali statistično pomembnih razlik med spoloma v nobeni od skupin prostočasnih in interesnih dejavnosti, tj. v njihovem izbiranju dejavnosti doma ($t(1139) = 0,68$, $p = 0,62$),

na spletu ($t(1043) = -0,50$, $p = 0,62$) in v zunanjem okolju ($t(1141) = 0,69$, $p = 0,94$).

Rezultati prav tako niso pokazali statistično pomembnih razlik med področjema študija (družboslovje/humanistika in naravoslovje/tehnika) in izbiri posamezne skupine prostočasnih in interesnih dejavnosti: doma ($t(1139) = -0,20$, $p = 0,84$), na spletu ($t(1045) = -0,74$, $p = 0,46$) in v zunanjem okolju ($t(1140) = -0,62$, $p = 0,53$).

Prav tako se statistično pomembne razlike v izbiri posameznih prostočasnih in interesnih aktivnosti pri študentkah in študentih niso pokazale glede na letnik študija (primerjava 1. letnika z 2. do 4. letnikom): v njihovem izbiranju aktivnosti doma ($t(1159) = 0,86$, $p = 0,46$), na spletu ($t(1062) = 0,07$, $p = 0,72$) in v zunanjem okolju ($t(1161) = 0,05$, $p = 0,99$).

Rezultati tudi niso pokazali statistično pomembnih razlik med mladimi glede na okolje bivanja (podeželje, mesto) in njihovo izbiri posamezne skupine prostočasnih in interesnih dejavnosti: doma ($t(1159) = -0,61$, $p = 0,55$), na spletu ($t(1063) = 0,04$, $p = 0,07$) in v zunanjem okolju ($t(1161) = -1,84$, $p = 0,07$).

Povzamemo lahko, da v izbiranju aktivnosti posameznih skupin prostočasnih in interesnih dejavnosti glede na izbrane sociodemografske spremenljivke (spol, letnik in področje študija ter okolje bivanja) pred in v času epidemije pri študentih in študentkah nismo ugotovili pomembnih razlik. Podobno tudi rezultati raziskave z makedonskimi študenti in študentkami (Popeska in Soveska, 2020) ne kažejo razlik med izbiri prostočasnih dejavnosti glede na spol, kraj bivanja in letnik študija. Nekoliko drugačne rezultate sta pokazali raziskavi s študenti in študentkami iz ZDA in Italije (Savage idr., 2020): v času epidemije covid-19 so bili študenti manj telesno aktivni kot študentke.

POVEZANOST MED POGOSTOSTJO UKVARJANJA ŠTUDENTK IN ŠTUDENTOV Z IZBRANIMI SKUPINAMI PROSTOČASNIH IN INTERESNIH DEJAVNOSTI TER NJIHOVO SAMOOCENO FINANČNIH ZMOŽNOST

V tretjem raziskovalnem vprašanju nas je zanimalo, kako je pogostost ukvarjanja z izbranimi skupinami prostočasnih in interesnih

aktivnosti (doma, na spletu, v zunanjem okolju) mladih glede na obdobje pred epidemijo povezana z njihovo samooceno finančnih zmožnosti.

Rezultati so pokazali pomembno, a nizko pozitivno povezanost med samooceno finančne zmožnosti mladih in njihovim ukvarjanjem s skupinami prostočasnih aktivnosti v zunanjem okolju ($r = 0,19$, $p < 0,01$) ter pomembno, a nizko pozitivno povezanost med samooceno finančne zmožnosti mladih in njihovim ukvarjanjem s skupinami prostočasnih aktivnosti doma ($r = 0,15$, $p < 0,01$). Rezultati torej nakazujejo, da so se študenti z višjo samooceno finančnih zmožnosti pogosteje vključevali v aktivnosti v svojem okolju in doma. Morda je razlog za dobljene rezultate tudi v tem, da so finančno zmožnejši študentje lahko imeli boljši dostop do različnih »videotek« (npr. Netflix), ki so jim doma omogočale pogostejši ogled filmov in serij, saj je iz naših ugotovitev razvidno, da so študenti doma več kot pred epidemijo gledali tudi televizijo, filme in serije. Rezultati tudi nakazujejo, da so finančno zmožnejši študentje v času epidemije izbirali bolj raznolike in aktivnejše oblike prostočasnih dejavnosti kot finančno manj zmožnejši. Tudi rezultati študije (Aristovnik idr., 2020), ki je zajela študentsko populacijo iz 62 držav, med drugim kažejo, da je pandemija covid-19 na splošno močnejše prizadela izredne študente ter študente in študentke z nižjim življenjskim standardom.

Povezanost med samooceno finančne zmožnosti študentk in študentov ter njihovim ukvarjanjem z aktivnostmi na spletu ni bila statistično pomembna ($r = 0,04$, $p > 0,01$). Na osnovi rezultatov lahko predpostavimo, da so imeli študenti (ne glede na svoje finančne zmožnosti) v času epidemije dostop do računalnika in spleta, ki jim je omogočil izvajanje spletnih aktivnosti.

POVEZANOST MED POGOSTOSTJO UKVARJANJA ŠTUDENTK IN ŠTUDENTOV Z IZBRANIMI SKUPINAMI PROSTOČASNIH DEJAVNOSTI IN NJIHOVIM DOŽIVLJANJEM DUŠEVNIH STISK V ZADNJEM LETU

V četrtem raziskovalnem vprašanju smo se spraševali, kako je pogostost ukvarjanja študentk in študentov z izbranimi skupinami

prostočasnih aktivnosti (doma, na spletu, v zunanjem okolju) glede na obdobje pred epidemijo covid-19 povezana z njihovim doživljanjem duševnih stisk v zadnjem letu. Za izračun povezanosti odsotnosti duševnih stisk s pogostostjo ukvarjanja z izbranimi skupinami prostočasnih in interesnih aktivnosti (doma, na spletu, v zunanjem okolju) glede na obdobje pred epidemijo smo uporabili izračun povezanosti s Kendallovim tau koeficientom.

Rezultati kvantitativne obdelave so pokazali pomembno, a nizko pozitivno povezanost med doživljanjem duševnih stisk v zadnjem letu in njihovim ukvarjanjem s skupinami prostočasnih aktivnosti v zunanjem okolju (Kendallov tau = 0,198, $p < 0,05$) in pomembno, a nizko pozitivno povezanost med doživljanjem duševnih stisk in njihovim ukvarjanjem s skupinami prostočasnih aktivnosti doma (Kendallov tau = 0,127, $p < 0,05$) ter na pomembno negativno povezanost med doživljanjem duševnih stisk v zadnjem letu in aktivnostmi na spletu (Kendallov tau = -0,72, $p < 0,05$).

V okviru slednjega raziskovalnega vprašanja smo kvantitativne rezultate dopolnili še z obdelavo odgovorov na vprašanje odprtega tipa, ki je bilo udeležencem zastavljeno na koncu vprašalnika. Ob koncu anketnega vprašalnika smo jih vprašali, ali bi želeli ob zaključku ankete še kaj dodati. Zajeli smo izjave, v katerih so študenti eksplicitno ali implicitno opisovali organizacijo in kakovost preživljanja (prostega) časa ter pri tem poročali tudi o svojem zdravju in počutju v obdobju študija na daljavo. V postopku vsebinske analize izjav smo opredelili dve tematski kategoriji odgovorov: (1) kakovost preživljanja prostega časa študentk in študentov se je glede na obdobje pred epidemijo izboljšala, (2) študij na daljavo v času epidemije je študentke in študente prikrajšal za kakovost preživljanja prostega časa. V nadaljevanju tematski kategoriji podrobneje predstavimo in ju ilustriramo z nekaterimi izjavami udeleženk in udeležencev raziskave.

Kakovost preživljanja prostega časa se je glede na obdobje pred epidemijo izboljšala

V tej tematski kategoriji študentke in študenti v prvi vrsti izpostavijo, da jim je študij na daljavo omogočil več časa, ki so si ga lahko bolje organizirali in ga preživeli koristneje ter bolj kakovostno. Pri

tem jim je bilo pomembno, da so si čas lahko sami razporejali, si omogočili več spanca in počitka, prav tako pa so se lahko posvečali dejavnostim, ki jih sicer radi počnejo. Ob tem nekateri izpostavijo tudi kakovostno koriščen čas za dejavnosti skupaj z družino in kakovostno preživet čas v partnerskem odnosu. Izpostavijo še, da so v obdobju epidemije različne (prostočasne) aktivnosti lahko izvajali bolj umirjeno in pri tem niso bili pod pritiskom, kar pozitivno ocenjujejo pri vzpostavljanju ravnovesja v duševnem zdravju. Nekaj spodnjih izjav ilustrira omenjene izkušnje študentk in študentov:

»/.../ Študij na daljavo ima veliko prednosti, omogoča mi bolj normalne ure spanca in več časa za kaj počet.«

»/.../ Študij na daljavo mi omogoča več časa zase, bolj izkoriščen prosti čas in bolj zdrav način življenja.«

»/.../ Prvič v življenju sem počela stvari, ki me zanimajo v miru, ni bilo hitenja, čakanja, skrbi, gužve ...«

»Še nikoli doslej nisem uspela tako zdravo in aktivno živeti, redni zdravi obroki, telesna vadba /.../ Torej, pouk na daljavo je bil zame zelo pozitivna izkušnja, /.../ saj s tem prihranim ogromno časa in energije za razne aktivnosti, /.../ Preživela sem več kvalitetnega prostega časa s fantom in družino.«

»Moje duševno stanje in na splošno način življenja je bil veliko bolj kakovosten, kot bi bil v živo. Ni bilo izgube časa za vožnjo, prihranki za bencin, karte za trola, vlak ...«

»Meni je bilo super, ker je bilo več prostega časa, ki si ga lahko izkoristil za delo ali druženje/sprehode ....«

Študij na daljavo je študentke in študente prikrajšal za kakovostno preživljanje prostega časa

V drugi tematski kategoriji izjav pa so študenti in študentke v prvi vrsti poročali o tem, kako jih je študij na daljavo »prikoval« pred računalnik, pred katerim so preživeli dneve, razvile so se slabe

navade, upadla je njihova motivacija za ukvarjanje z različnimi aktivnostmi. Študij, aktivnosti in delo so »v obeh« nekaterih izgubili vrednost. Več jih je poročalo, da na strani izvajalcev študija ni bilo posluha za na novonastale življenjske pogoje, ki so bili ustvarjeni s prehodom študija na daljavo. V nekaterih primerih je bilo študentom naloženih celo več obveznosti, kot če bi študij potekal v živo. Poleg sledenja predavanjem pred računalniškimi zasloni so nato dobili še več obveznosti, ki so jih prav tako morali opravljati za računalnikom, s tem pa so bili prikrajšani za prosti čas, sprostitve in razbremenilne aktivnosti. V eni od izjav študentka izpostavi, da so bili mladi preslišani tudi, ko so skupinsko opozorili, da so z delom za računalnikom preobremenjeni in gre to na račun kakovosti njihovega zdravja.

» /.../ nato pa profesor zaključijo uro z "Zdaj pa pojdite malo uživati na sprehod in poskrbite zase" po tem, ko nam naloži tri obveznosti do naslednjega tedna, pri čemer pozabi, da obstajajo tudi drugi predmeti. Tudi po tem, ko je predstavnica v pisni obliki predstavila obremenjenost študentov, se ni nič spremenilo /.../ a vse, kar smo potrebovali, je bilo upoštevanje ekstremne situacije, malo razumevanja in dejansko omogočena skrb zase.«

»Zelo, zelo smo študentje izmučeni, jaz sem bila pred epidemijo pravi pozitivec, sem potovala, ljubila sem življenje, ampak zdaj upam, da bom umrla, da me en reši teh muk.«

»Glede na situacijo, v kateri sem se znašla, sem ob koncu obeh semestrov, ki sem jih imela na daljavo, izgorela, ni se mi dal nič počet, začetek slabih navad zaradi povišanega stresa.«

»Epidemija je bila šok z vseh strani, izgubljam zmožnost odličnega izražanja, saj berem manj, ne govorim s kolegi in kolegicami ...«

»Pojavil se je problem podzavestne izolacije iz navade in strah pred opravljanjem normalnih, vsakodnevnih dejavnosti in aktivnosti, ki sem jih včasih počela; nizka samopodoba, nimam vrednosti jaz, delo ali študij, ki ga opravljam.«

»Grozno me je motilo, da sem bila konstantno doma, moj življenjski stil je izgubil strukturo, včasih sem bila pred računalnikom od osmih zjutraj do sedmih zvečer.«

Rezultati na zastavljeno raziskovalno vprašanje so pokazali, da je odsotnost doživljanja duševnih stisk razmeroma pomembno povezana s tem, ali so se mladi med epidemijo ukvarjali s prostočasnimi aktivnostmi doma ali v zunanjem okolju. Če so prostočasne aktivnosti preživljali zunaj ali se ukvarjali z različnimi aktivnostmi in hobiji doma, so študentje zaznavali manj duševnih stisk kot v primeru, ko so prosti čas preživljali na spletu. Preživljanje prostega časa na spletu je prisotnost stisk celo povečalo oz. jih poglobilo. To ugotovitev nam lahko nekoliko pojasnijo nekateri odgovori, ki smo jih pridobili v odprto zastavljenem vprašanju. Med stiskami v povezavi s prostim časom so študentke in študenti poročali o preobremenjenosti, strahu pred opravljanjem (dnevni) aktivnosti, razvijanju slabih navad, nizki samopodobi in izgubi zaupanja vase, izgubi že utečenih spretnosti, izgubi optimizma, volje in motivacije za dejavnosti, s katerimi so se ukvarjali pred epidemijo. Pajnkíher idr. (2021) so pri študentih medicine in zdravstvenih ved v obdobju študija na daljavo med epidemijo ugotovili zmerno do visoko raven izraženosti depresije. Ta je najvišje izražena v pomanjkanju interesov in zadovoljstva v stvareh, ki jih počnejo, ter v utrujenosti in pomanjkanju energije.

Na drugi strani pa študentke in študenti v naši raziskavi poročajo tudi o pozitivnih izkušnjah preživljanja prostega časa v času epidemije. Predvidoma gre za študentke in študente, ki so si morda znali bolje razporediti čas za študij in druge dejavnosti. Pri nekaterih študentih s pozitivnimi izkušnjami je izpostavljena tudi večja kakovost preživljanja prostega časa z družino in partnerji. Tudi Lep in Zupančič (2020) ugotavljata, da so nekateri mladi v Sloveniji v času prvega vala covid-19 poročali o izrazito negativnih posledicah epidemije, nekateri pa so jo celo zaznavali kot priložnost za rast.

Dobljena spoznanja moramo seveda razumeti v širšem življenjskem in družbenem kontekstu ter pri tem upoštevati tudi različne predhodne dejavnike, ki so morda zaznamovali duševno zdravje mladih že v obdobju pred epidemijo covid-19. Pogoje in okoliščine preživljanja prostega časa v obdobju epidemije so verjetno

zaznamovale tudi razlike v izvajanju študija na daljavo na posameznih študijskih programih in fakultetah. Iz poročanja je razbrati, da so bili nekateri študenti v tem pogledu bolj obremenjeni kot drugi, saj je nekatere način organizacije študija na daljavo bolj obremenil in prikoval za računalnik, in, kot povedo, jih je ta okoliščina postala tudi v bolj pasivno naravnost pri preživljanju prostega časa.

SKLEPI

V prispevku smo analizirali delne podatke raziskave z naslovom »Položaj študentov in študentk UL v razmerah covid-19« o spremembah preživljanja prostega časa študentov in študentk Univerze v Ljubljani med epidemijo covid-19. Pri tem nas je zanimalo, kako pogosto so se študentke in študenti glede na obdobje pred epidemijo ukvarjali z različnimi prostočasnimi aktivnostmi doma, na spletu in v zunanjem okolju. Prav tako nas je zanimalo, kako se izbire aktivnosti preživljanja prostega časa pri njih med epidemijo razlikujejo glede na izbrane sociodemografske dejavnike (spol, letnik in področje študija ter okolje bivanja) in glede na samooceno finančnih zmožnosti študentov med epidemijo. Okolje in izbire aktivnosti preživljanja prostega časa smo raziskali tudi v povezavi z zaznavanjem prisotnosti duševnih stisk med mladimi v obdobju epidemije.

Ugotovitve naše raziskave kažejo, da so bili študenti v povprečju pogosteje vključeni v aktivnosti na spletu kot v aktivnosti doma in v zunanjem okolju. To pa ne velja za vse aktivnosti, ki so bile zajete znotraj vsake od posameznih skupin aktivnosti, npr. doma so bili mladi precej bolj kot pred epidemijo vključeni v gledanje televizije, filmov ali serij kot v izvajanje telesnih aktivnosti in drugih hobijev. Ugotavljamo, da so študenti v času epidemije covid-19 za razliko od obdobja pred njo pogosteje izbirali pasivno preživljanja prostega časa. Samoocena finančnih zmožnosti se je pokazala kot pomemben dejavnik pri izbiri raznolikih in aktivnejših načinov preživljanja prostega časa. Študentke in študenti z višjo oceno finančnih zmožnosti so med epidemijo covid-19 pogosteje izbirali prostočasne aktivnosti doma in v zunanjem okolju, študentke in študenti z nižjo samooceno finančnih zmožnosti pa so

se s prostočasnimi aktivnostmi pogosteje ukvarjali preko spleta. Študentke in študenti, ki so se v obdobju epidemije pogosteje posvečali aktivnostim v zunanjem in domačem okolju kot na spletu, so se soočali z razmeroma manj duševnimi stiskami kot študentke in študenti, ki so se v obdobju epidemije pogosteje ukvarjali z aktivnostmi na spletu.

Rezultati opozarjajo, da je obdobje epidemije zaznamovalo preživljanje prostega časa študentov v smeri večje pasivizacije, pri tem sta kot posebej ranljivi skupini zaznani mladi z duševnimi stiskami, ki se prostočasnimi aktivnostim posvečajo preko spleta, in mladi, ki se soočajo s težjim finančnim položajem.

Na osnovi ugotovitev lahko sklenemo, da je preživljanje prostega časa v kontekstu duševnega zdravja področje, ki bi ga morali v podobnih kriznih situacijah v prihodnje vsi, ki delamo s študenti, še posebej v vzgojno-izobraževalnem procesu, bolj upoštevati. Pri delu s študentkami in študenti bi bilo potrebno iskati načine in priložnosti, kako jih spodbujati k izvirnim in kreativnim oblikam preživljanja prostega časa, a jim za to ustvariti tudi pogoje, dati več prostora in priložnosti. Študente bi lahko še bolj ozaveščali o posledicah pasivnosti pri preživljanju prostega časa, kako ta lahko zaznamuje naše navade, življenjski slog in posledično kakovost vsakdanjega življenja ter duševnega zdravja.

LITERATURA

Aristovnik, A., Keržič, D., Ravšelj, D., Tomaževič, N. in Umek, L. (2020).

Impacts of the COVID-19 pandemic on life of higher education students. *A global perspective. Sustainability*, 12(20). <https://doi.org/10.3390/su12208438>

Bajramovic, I., Redzepagic, S., Bjelica, D., Krivokapic, D., Jeleskovic, E. in Likic, S. (2020). Level of active lifestyle and exercise approach among sports-active female students of The University of Sarajevo during the Covid-19 pandemic. *Journal of Anthropology of Sport and Physical Education*, 4(4), 33–36.

Baumkircher, T. (2020). *Mladi v času epidemije COVID - 19. Rezultati raziskave med mladimi za objavo ob Mednarodnem dnevu mladih*. Mladinski svet Slovenije. http://mss.si/wp/wp-content/uploads/2020/08/MSS-035-20_rezultatianketeCOVID-19.pdf

Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., in Rubin, G. J. (2020). The psychological impact

- of quarantine and how to reduce it: Rapid review of the evidence. *The Lancet*, 395(10227), 912–920. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)3046](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)3046)
- Ellis, W. E., Dumas, T. M. in Forbes, L. M. (2020). Physically isolated but socially connected: psychological adjustment and stress among adolescents during the initial COVID-19 crisis. *Canadian Journal of Behavioural Science/Revue canadienne des sciences du comportement*, 52(3), 177–187. doi: 10.1037/cbs0000215
- Gabrovec, B., Selak, Š., Crnkovič, N., Cesar, K. in Šorgo, A. (2021). Raziskava o doživljanju epidemije COVID-19 med študenti: poročilo o opravljeni raziskavi. NIJZ. https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/datoteke/raziskava_o_dozivljanju_epidemije_covid-19_med_studenti_-_splosno_porocilo_o_opravljeni_raziskavi.pdf
- Houge, M. S. in Hodge, K. (2020). Adventure recreation and subjective well-being: A conceptual framework. *Leisure Studies*, 39(1), 26–40.
- Kangfu, Z. in Zacharias, J. (2020). The impact of out-of-home leisure before quarantine and domestic leisure during quarantine on subjective well-being. *Leisure Studies*, 40(3), 321–337. DOI: 10.1080/02614367.2020.1843693
- Kuhar, M. (2007). Prosti čas mladih v 21. stoletju. *Socialna pedagogika*, 11(4), 453–472.
- Lavrič, M. in Deželan, T. (ur.). (2021). *Mladina 2020: položaj mladih v Sloveniji*. Univerza v Mariboru.
- Lep, Ž. in Zupančič, M. (2020). Zdaj pa še korona: skrbi mladih na prehodu v odraslost v času tveganj, povezanih z epidemijo Covid-19. V Ž. Lep in K. Hacin Beyazoglu (ur.), *Psihologija pandemije: posamezniki in družba v času koronske krize* (str. 67–79). Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Meier J. V., Noel J. A. in Kaspar K. (2021). Alone Together: Computer-Mediated Communication in Leisure Time During and After the COVID-19 Pandemic. *Front. Psychol.* 12: 666655. doi: 10.3389/fpsyg.2021.666655
- Mouratidis, K. (2019). Built environment and leisure satisfaction: The role of commute time, social interaction, and active travel. *Journal of Transport Geography*, 80, 102491.
- Nimrod, G. (2020). Changes in internet use when coping with stress: older adults during the COVID-19 pandemic. *Am. J. Geriatr. Psychiatry* 28, 1020–1024. doi: 10.1016/j.jagp.2020.07.010
- OECD (2020). *COVID-19: Protecting people and societies*. <https://www.oecd.org/coronavirus/en/>.

- Pajnkhofer, M., Cesar, K., Selak, Š., Crnkovič, N., Šorgo, A. in Gabrovec, B. (2021). *Raziskava o doživljanju epidemije Covid-19 med študenti. Poročilo o opravljeni raziskavi (med študenti medicine in zdravstvenih ved)*. https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/datoteke/raziskava_o_dozivljanju_epidemije_covid-19_med_studenti_medicine_in_zdravstvenih_ved.pdf
- Perks, M. E. (2020). Self-isolated but not alone: community management work in the time of a pandemic. *Leis. Sci.* 43, 1–7. doi: 10.1080/01490400.2020.1773999
- Popeska, B. in Siveska, D. (2020). *The impact of the Covid 19 pandemic on the leisure time activity and personal development of the students of faculty of educational sciences*. http://eprints.ugd.edu.mk/27616/1/POpeska%20%26%20Sivevsk_SU%202020.pdf
- Rodríguez-Larrad, A., Mañas, A., Labayen, I., González-Gross, M., Espin, A., Aznar, S., ... Irazusta, J. (2021). Impact of COVID-19 confinement on physical activity and sedentary behaviour in Spanish university students: Role of gender. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(2), 369.
- Rogowska, A. M., Pavlova, I., Kuśnierz, C., Ochnik, D., Bodnar, I. in Petrytsa, P. (2020). Does physical activity matter for the mental health of university students during the COVID-19 Pandemic?. *Journal of Clinical Medicine*, 9(11), 3494.
- Saltzman, L. Y., Hansel, T. C., and Bordnick, P. S. (2020). Loneliness, isolation, and social support factors in post-COVID-19 mental health. *Psychol. Trauma*, 12, 55–57. doi: 10.1037/tra0000703
- Savage, M. J., James, R., Magistro, D., Donaldson, J., Healy, L. C., Nevill, M. in Hennis, P. J. (2020). Mental health and movement behaviour during the COVID-19 pandemic in UK university students: Prospective cohort study. *Mental Health and Physical Activity*, 19, 100357.
- Ule, M. (2000). Spremembe v življenjskem svetu mladih ali odgovor mladih na vrnitev negotovosti. V M. Ule (ur.), *Socialna ranljivost mladih* (str. 57–70). Urad Republike Slovenije za mladino in Aristej.
- Ule, M. in Kuhar, M. (2002). Sodobna mladina: Izziv sprememb. V: Mihelj, V. (ur.), *Mladina 2000* (str. 40–78). Urad Republike Slovenije za mladino in Aristej.

DUŠEVNE STISKE ŠTUDENTK IN ŠTUDENTOV MED PANDEMIJO

97

MENTAL DISTRESS IN STUDENTS DURING THE PANDEMIC

Tomaž Vec, dr. psih.

*Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana
tomaz.vec@pef.uni-lj.si*

Anja Gruden, univ. dipl. psih.

*Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana
anja.gruden@pef.uni-lj.si*

POVZETEK

Prispevek predstavlja del analize raziskave »Položaj študentov in študentk UL v razmerah covid-19 v Sloveniji«, v njem pa se osredotočava na različne vidike duševnih stisk študentov¹ v času epidemije. V raziskavi sva ugotovila, da med spoloma obstaja statistično pomembna razlika glede prisotnosti oz. odsotnosti duševnih stisk, da redni študenti pri sebi prepoznajo več duševnih stisk kot izredni. Statistično pomembnih razlik glede prisotnosti duševnih stisk med različnimi letniki študija, regijami bivanja in bivanjem v mestnem ali podeželskem okolju nisva ugotovila. Pri študentih, pri katerih je bila med epidemijo prisotna skrb za preživetje, sva našla statistično pomembno večjo prisotnost duševnih stisk. Obstaja tudi povezava med

¹ V tem članku spolno opredeljene besede uporabljava tako, da se nanašajo na vse osebe – ne glede na njihov spol – na enakovreden način.

tem, na kakšen način so se študentje soočali z duševnimi stiskami in kako pogosto so v času epidemije pri sebi prepoznavali določeno stisko, in med tem, kako pogosto so v času epidemije pri sebi prepoznavali doživljanje ugodnih občutkov in emocij. Ugotavljala pa sva tudi povezave na določenih področjih med medosebnimi viri podpore s tem, kako pogosto so doživljali določeno stisko in kako pogosto so doživljali ugodne občutke ter emocije v času epidemije.

KLJUČNE BESEDE: *duševne stiske, vrste duševnih stisk, podpora, mladi odrasli.*

ABSTRACT

The article is part of the research analysis entitled Position of Students at the University of Ljubljana during Covid-19 in Slovenia. The authors of the article address various aspects of mental distress in students during the epidemic. The research showed statistically significant differences between sexes regarding the presence or absence of mental distress in that full-time students identify in themselves more mental distress compared to part-time students. The research did not show statistically significant differences regarding the presence of mental distress between different years of studies, regions of residence, and students living in urban or rural areas. With students who had to support themselves during the epidemic, there was a statistically significant greater presence of mental distress. A link can also be observed between how students faced mental distress and how often during the epidemic students identified in themselves a particular type of distress, as well as how often they identified in themselves positive feelings and emotions during the epidemic. In addition, the authors also found links in certain areas between interpersonal sources of support and how often they experienced a type of certain distress and how often they experienced positive feelings and emotions during the epidemic.

KEYWORDS: *mental distress, types of mental distress, support, young adults.*

UVOD

Obdobje, ko se mladi ljudje vključujejo v študij, različni avtorji označujejo za obdobje pozne adolescence (17–21) ali zgodnje odraslosti (19–40). Opredelimo ga lahko kot tisto obdobje, ki ima lahko pri nekaterih posameznikih značilnosti bolj enega, pri nekaterih bolj drugega obdobja, pri nekaterih pa obeh. Vsekakor pa ravno čas študija običajno sovпада z največ in najbolj intenzivnimi spremembami na najštevilnejših področjih. Prepoznavamo spremembe na telesnem, kognitivnem, čustvenem področju, prihajajo osamosvajanje in ločevanje od primarne družine in odvisnosti od drugih odraslih oseb, oblikujejo se razmeroma dokončne socialne spolne vloge, ki vključujejo tudi vzpostavljanja trajnejših partnerskih odnosov, prihaja do priprave na lastno družinsko življenje, mladi v tem obdobju pogosto spremenijo oz. na novo vzpostavljajo trajnejše prijateljske vezi, se že poklicno usmerijo, vzpostavijo stabilnejše vrednote, večjo odgovornost za lastna dejanja ipd. (Carbonell idr. 1998; Arnett, 2003; Poljšak Škraban, 2004; Zarrett in Eccles, 2006; Luyckx idr. 2008; Papalia idr. 2009; Zupančič, 2009).

Obdobje mladostništva je prav zaradi teh številnih sprememb tudi izvor socialne anksioznosti. Spremembe so namreč tesno povezane z občutki nepredvidljivosti, ki sprožajo negotovost in nelagodje v socialnih stikih predvsem takrat, ko sovpadajo s posameznikovimi primanjkljaji (in nezadostno razvitostjo) na področju socialnih spretnosti, s percepcijo lastne nekompetentnosti, percepcijo situacij kot pomembnih za lastno potrditev in uveljavitev, percepcijo negativnega vrednotenja s strani socialnega okolja, visokih pričakovanj glede lastne uspešnosti, pretiranim ukvarjanjem s fiziološkimi, kognitivnimi in vedenjskimi procesi ter z osebnostnimi lastnostmi (Puklek, 1997; Puklek Levpušček, 2006, 2008; Aristovnik idr., 2020).

Raziskave v zadnjih letih (še pred epidemijo) kažejo porast duševnih težav med študentsko populacijo (Chen in Lucock, 2022). Številne spremembe lahko ob neugodnih okoliščinah prispevajo tudi k razvoju hujših motenj (npr. depresije), kot je pokazala longitudinalna raziskava (na 3021 mladostnikih med 14. in 24. letom) (Beesdo idr., 2007). Kessler idr. (2005) so v obsežni raziskavi (vključenih je

bilo 9282 ljudi) ugotavljali, da so anksiozne motnje prisotne pri 28,8 %, motnje razpoloženja pri 20,8 %, motnje nadzora impulzov pri 24,8 %, motnje uživanja substanc pri 14,6 % in kakršnekoli druge motnje pri 46,4 % udeležencev v raziskavi. Ugotavljali so tudi, da se polovica vseh primerov motenj začne pri starosti do 14 let, tri četrtine pa pri starosti do 24 let. Poznejše motnje se večinoma pojavljajo v obliki komorbidnih stanj.

V času epidemije so bile v svetu in pri nas narejene nekatere raziskave, ki so se ukvarjale s problematiko študentskih stisk, saj epidemija ne prinaša le problemov, vezanih na področje fizičnega zdravja in učne uspešnosti (Wiczewski idr., 2021), temveč tudi probleme v duševnem zdravju (Ghebreyesus, 2020; Zeytinoglu idr., 2021). Več zgodnjih raziskav je ugotavljalo predvsem povečanje anksioznih in depresivnih stanj (McGinty idr., 2020), v ZDA je med epidemijo covid-19 trikrat več ljudi izražalo zmerno ali hudo generalizirano tesnobo (Twenge in Joiner, 2020). Za prvo obdobje epidemije pa Kavčič in Podlessek (2020) pri 10 % udeležencev ugotavljata zmerno ali hudo generalizirano anksioznost. Poznejše raziskave so ugotavljale pojavljanje stisk tudi na drugih področjih življenja. Med drugim policijske statistike (Ministrstvo za notranje zadeve RS, 2021) v Sloveniji beležijo porast nasilja v letu 2020 za 13 % (pri čemer je kar 56 % več ubojev, 33 % več umorov in 20 % več posilstev kot leto prej).

Neposredno pri študentih raziskava Sona idr. (2020) kaže negativne učinke pandemije covid-19 in opozarja na nujno potrebo po razvoju intervencij in preventivnih strategij. Kecojevič idr. (2020) so tudi ugotavljali visoko stopnjo duševnih stisk v študentski populaciji, pri čemer se je depresivnost povezovala s težavami pri osredotočanju na akademsko delo in z izgubo zaposlitve z večjo verjetnostjo pri tistih študentih, ki so porabili več kot eno uro na dan za iskanje informacij o covidu-19. Kerč idr. (2021) na vzorcu 484 študentov ugotavljajo, da je v času epidemije 89 % študentov pri sebi opazalo motnje razpoloženja (npr. anksioznosti, depresivnosti), 88 % negativen odnos do sebe, 85 % kronično utrujenost, 62 % motnje hranjenja, 36 % zlorabo alkohola ali psihoaktivnih snovi in kar 24 % samomorilna vedenja. Podobne podatke je v raziskavi na vzorcu 621 študentov dobila Pavlovčič (2021): 46 % študentov je

imelo vsakodnevno do 1-krat tedensko anksiozne stiske (le 10 % nikoli), 62 % jih je imelo stiske, povezane s študijem, 64 % pomanjkanje motivacije, 43 % stiske, povezane s samopodobo, 33 % večje stiske, povezane z osamljenostjo (le 11 % jih ni prepoznalo), samo 5 % se jih je čutilo uspešne, 83 % študentov je ocenjevalo, da občutijo več stisk kot v preteklih razvojnih obdobjih, 22 % je iskalo kakšno od oblik pomoči že pred vstopom na fakulteto, študentje so opažali porast psihosomatskih težav (glavobole, bolečine v hrbtu, slabosti, prebavne težave, pospešeno bitje srca, napade panike, težave s spominom ...), najmanj stisk so doživljali na področju medosebnih odnosov z vrstniki (drugimi študenti) in z zaposlenimi na fakulteti. Pomoč ob stiskah so iskali pri prijateljih (pogosto ali vedno) v 46 %, 30 % pri starših, kar 41 % nikjer, 71 % bi si želelo dobiti pomoč v svetovalnici. Pri tem kaže opozoriti, da duševne stiske niso povezane le z zdravstveno ogroženostjo, ki jo prinaša epidemija, ampak tudi z izolacijo, saj »smo ljudje socialne živali in socialni odnosi in socialne interakcije so nujni za naš obstoj« (Singh, 2020, str. 169).

NAMEN DELA

V delu raziskave, ki se nanaša na duševne stiske študentov med epidemijo covid-19, naju je zanimala predvsem sama pojavnost duševnih stisk (frekvenca in vrste), poleg tega pa tudi povezanost z različnimi vidiki značilnosti študentov, njihovega življenja in interakcij. Skladno s tem sva si zastavila več hipotez:

Hipoteza 1: Med spoloma obstaja statistično pomembna razlika glede prisotnosti duševnih stisk.

Hipoteza 2: Izredni študenti prepoznavajo pri sebi več duševnih stisk kot redni študenti.

Hipoteza 3: Med letniki študija, v katerem so študentje, so statistično pomembne razlike v prisotnosti duševnih stisk.

Hipoteza 4: Med regijami bivanja študentov so statistično pomembne razlike v prisotnosti duševnih stisk.

Hipoteza 5: Med bivanjem študentov bodisi v mestnem ali podeželskem okolju so statistično pomembne razlike v prisotnosti duševnih stisk.

Hipoteza 6: Obstaja statistično pomembna povezava med prisotnostjo skrbi za preživetje med epidemijo ter prisotnostjo duševnih stisk.

Hipoteza 7: Kako pogosto so študentje v času epidemije pri sebi prepoznavali oz. doživljali določeno stisko, je povezano s tem, na kakšen način so se soočali z duševnimi stiskami.

Hipoteza 8: Kako pogosto so študentje v času epidemije pri sebi prepoznavali oz. doživljali ugodne občutke in emocije, je povezano s tem, na kakšen način so se soočali z duševnimi stiskami.

Hipoteza 9: Kako pogosto so študentje v času epidemije pri sebi prepoznavali oz. doživljali določeno stisko, je povezano s tem, na koga so se obrnili ob soočanju s stiskami.

Hipoteza 10: Kako pogosto so študentje v času epidemije pri sebi prepoznavali oz. doživljali ugodne občutke in emocije, je povezano s tem, na koga so se obrnili ob soočanju s stiskami.

RAZISKOVALNA METODA

Pričujoči članek je del širše raziskave Oddelka za socialno pedagogiko Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani, naslovljene »Položaj študentov in študentk UL v razmerah covida-19«. Zasnova in izvedba raziskave je predstavljena v tej tematski številki v uvodnem članku z naslovom »Uvodnik: Spremembe študentskega življenja v obdobju epidemije covida-19«. Vzorec raziskave predstavlja 1424 študentk ter študentov UL in je natančneje predstavljen v omenjenem uvodniku. Za potrebe članka pred vami, v katerem se osredotočava na duševne stiske študentov in soočanja z njimi,

so bila relevantna naslednja vprašanja zaprtega tipa: »Ali ste se v tem letu soočali z duševnimi stiskami?« (n = 1200); »Na kakšen način se v tem študijskem letu soočate z duševnimi stiskami?« (n = 925); »Na koga se obrnete ob soočanju s stiskami?« (n = 910); »Kako pogosto ste v tem študijskem letu pri sebi prepoznavali oz. doživljali duševne stiske?« (n = 916) in »Kako pogosto ste v tem študijskem letu pri sebi prepoznavali oz. doživljali ugodne občutke in emocije?« (n = 909)

Na vprašanja, povezana s področjem duševnih stisk, je v povprečju odgovorilo 915 sodelujočih, ki so na začetno vprašanje »Ali ste se v tem letu soočali z duševnimi stiskami?« odgovorilo pritr dilno (to je veljalo za kar 77 % od skupno 1200 oseb, ki so posredovale svoj odgovor, namreč za 81 % študentk in 63 % študentov). Nadaljnja vprašanja, ki jih zgoraj naštevava, so bila tako odvisna od omenjene opredelitve glede na prisotnost duševnih stisk. Osebe, ki so opredelile, da pri sebi niso opažale duševnih stisk (19 % vseh študentk in 37 % vseh študentov, ki so sodelovali v anketi), nadaljnjih vprašanj, povezanih z duševnimi stiskami in soočanjem z njimi, nismo zastavili. Največ respondentov je bilo v času sodelovanja v anketi vpisanih v prvi letnik – 27,9 %, 22,2 % v drugi, 16,9 % v tretji in manjšina, 3,5 %, v četrti letnik diplomskega študija. Slaba petina (19,2 %) je bila študentov druge stopnje, 9,6 % jih je bilo vpisanih v dodatno leto, 0,8 % pa jih je bilo brez statusa. Natanko polovica udeležencev je prihajala iz mestnega, druga polovica pa iz podeželskega okolja. V vzorcu so prevladovali študenti družboslovnih in humanističnih smeri (76,6 %) Univerze v Ljubljani. V metodološkem pristopu sva se posluževala različnih oblik opisne in inferenčne statistike.

REZULTATI IN INTERPRETACIJA

Študentska populacija seveda ni edina skupina, ki se je soočala s hudimi psihosocialnimi stiskami in s težavami v duševnem zdravju med epidemijo. Doživljali smo jih skorajda vsi, še posebej pa ranljivejše skupine (starejši, otroci, nezaposleni itd.). Vendar pa so bili študenti gotovo ena najbolj prezrtih skupin, ki se poleg tega

nahajajo v že tako občutljivem in turbulentnem obdobju razvoja, ko se spreminja praktično vse – doživljajo fizične spremembe, iščejo prijateljstva in partnerje, osamosvajajo se od staršev, iščejo svoje karijerne poti.

Duševne stiske (odgovor na vprašanje, če so se v letu 2021 soočali z duševnimi stiskami) je pri sebi v obdobju epidemije prepoznavało kar 77 odstotkov študentov. Če to prenesemo na celotno študentsko populacijo (približno 82.000 študentov), bi lahko sklepali (seveda z nekoliko zadržka, ker vzorec v raziskavi ni bil reprezentativen), da je duševno stisko med epidemijo doživljalo približno 63.000 študentov.

Različne študije in raziskave, ki so (spodbujene s pandemijo) študente po svetu spraševale o njihovem psihičnem zdravju, so ponavljajoče nakazovale poslabšanje psihičnega počutja študentov. Kot poudarjajo tudi na CCMH (2022), pa je prevladovala metodologija anketnih vprašalnikov, ki so se omejili na ozka področja duševnega zdravja (npr. anksioznost, depresivnost, stres, PTSS oz. posttraumatski stresni sindrom), pri katerih niso preverjali razumevanja uporabljene terminologije in so temeljili zgolj na samopoznavanju oz. samooceni študentov. Longitudinalne raziskave nakazujejo, da so potrebne kompleksnejše in občutljive raziskave, da bi lahko zares celovito razumeli, kaj se dogaja z duševnim zdravjem mladih odraslih. Naštete omejitve veljajo tudi za našo raziskavo ob dejstvu, da smo zajeli bistveno več pojavnosti duševnih stisk od zgoraj naštetih (z izjemo PTSS).

Od tistih študentov, ki so doživljali stiske, jih je kar 90 % odgovorilo, da so redno ali pogosto imeli težave s koncentracijo, 89 % jih je redno ali pogosto doživljalo pomanjkanje energije, 87 % anksiozna stanja, 86 % se jih je soočalo z nespečnostjo, ravno toliko z razdražljivostjo in vznemirjenostjo, enako število jih je doživljalo brezvoljnost, 83 % je doživljalo žalost, 78 % občutke neobvladovanja oz. nemoči, 72 % jih je imelo občutke pritiska, 70 % jih je doživljalo osamljenost (samo 5 % jih ni bilo nikoli osamljenih), 69 % se jih je izogibalo (dejavnostim, krajem, ljudem ...), 62 % jih je imelo občutke jeze, 60 % se jih je soočalo z nespečnostjo in morami, 12 % si jih je pomagalo s samopoškodbenim vedenjem in kar 17 % jih je razmišljalo o samomoru (če bi to prenesli na celotno populacijo

študentov, bi lahko sklepali, da je takih med njimi okoli 11.000!). Rezultati so skladni z že opravljenimi podobnimi raziskavami v Sloveniji in tujini (Hasking idr. 2021; Kerč idr., 2021; Leben in Drobnič Radoljubac, 2021; Pavlovčič, 2021), nakazujejo pa vseobsežnost psihosocialnih stisk v času epidemije pri študentih. Nedvomno lahko tudi sklepamo, da so bili študentje v času epidemije (ob siceršnjih razvojnih stiskah) še posebej izpostavljeni dodatnim stresorjem prav zaradi tega, ker niso bili deležni (dovolj) ustrezne podpore.

Če pogledamo namreč, na kakšen način so se študentje v času epidemije soočali z duševnimi stiskami, so njihovi odgovori, da so pogosto ali redno: o stiskah razmišljali (92 %), 68 % se jih je poskušalo zamotiti z delom in študijem, 50 % jih je izražalo svoja čustva, 33 % jih je ustvarjalo, 40 % se jih je ukvarjalo s športom, 33 % jih je iskalo nasvete na spletu, 17 % si jih je pomagalo z vero in duhovnostjo, kar bi vse lahko označili kot konstruktivno soočanje s stiskami. Zaskrbljujoče pa je, da je kar 77 % študentov stiske preživljalo samih in da je 62 % študentov poskušalo stiske enostavno odmisлити.

Podobno je ugotavljala tudi Pavlovčič (2021), da namreč študentje najpogosteje poiščejo pomoč pri prijateljih (96 %), starših (85 %) ali drugih družinskih članih in bližnjih. Avtorica poudari (prav tam, str. 60), da je »to razumljivo, saj je taka pomoč najlažje in najhitreje dostopna. Težavo vidim takrat, ko težave prerastejo sposobnosti svetovanja neformalne mreže pomoči ali pa ta pomoč ni ustrezna in stiske le pogloblja. Dejstvo pa je, da strokovna pomoč ni enostavno dostopna in je zanjo treba prejeti napotnico ali dolgo časa čakati, da prideš na vrsto, ali pa je plačljiva.« Več o (ne)dostopnosti organiziranih oblik podpore mladim v psihosocialnih in duševnih težavah opisuje preliminarna študija Dekleve idr. (2018). Zaskrbljujoč je tudi podatek iz naše raziskave, da je le 12 % študentov, ki so doživljali stiske, tudi pogosto ali redno poiskalo pomoč strokovnjaka (svetovalca ali psihoterapevta).

Hipoteza 1: Med spoloma obstaja statistično pomembna razlika glede prisotnosti duševnih stisk.

Iz rezultatov je razvidno, da statistično pomembno več študentk kot študentov ($\chi^2(3) = 35,44$, $p < 0,001$, $V = 0,17$, $p < 0,001$)

PREGLEDNICA 1*Prisotnost duševnih stisk glede na spol*

prisotnost duševnih stisk:	da		ne		skupaj	
	spol:	f	%	f	%	f
ženski	757	80,9	179	19,1	936	100
moški	153	63,2	89	36,8	242	100
drugo	9	90,0	1	10,0	10	100
ni odgovora	10	83,3	2	16,7	12	100
skupaj	929	-	271	-	1200	-

pri sebi prepoznava duševne stiske. Podatki, ki nakazujejo tudi različno pojavnost duševnih stisk glede na spol, so skladni z vsemi doslej opravljenimi raziskavami tako v splošni populaciji (McManus idr., 2014; Tomšič idr., 2009) kot med študenti (Pedrelli idr., 2015; Blanco idr., 2008). Nakazujejo nujnost spolno občutljivih praks prepoznavanja in podpore pri skrbi za duševno zdravje, tudi v izogib stereotipiziranju.

Hipoteza 2: Izredni študenti prepoznajo pri sebi več duševnih stisk kot redni študenti.

PREGLEDNICA 2*Prisotnost duševnih stisk glede na način študija*

prisotnost duševnih stisk:	da		ne		skupaj	
	način študija	f	%	f	%	F
redni	893	78	252	22	1145	100
izredni	34	64	19	36	53	100
skupaj	927	-	271	-	1198	-

Hipotezo, da izredni študenti prepoznajo pri sebi več duševnih stisk kot redni študenti, sva zavrnila. Rezultati ($\chi^2(1) = 5,54$, $p = 0,028$, $V = 0,07$) kažejo ravno obratno, namreč da je pri rednih

študentih statistično pomembno več stisk kot pri izrednih študentih. Pridobljene podatke si razlagamo s tem, da je v življenju izrednih študentov covid-19 verjetno vnesel manj sprememb, ker so že pred tem delovali bolj samostojno, neodvisno, pri rednih pa je bil povezan z vračanjem v domače okolje (študentski domovi so se zaprli) in s tem nazaj v vlogo otroka znotraj družine.

Hipoteza 3: Med letniki študija, v katerem so študentje, so statistično pomembne razlike v prisotnosti duševnih stisk.

Hipoteza 4: Med regijami bivanja študentov so statistično pomembne razlike v prisotnosti duševnih stisk.

Hipoteza 5: Med bivanjem študentov bodisi v mestnem ali podeželskem okolju so statistično pomembne razlike v prisotnosti duševnih stisk.

Raziskava ni pokazala statistično pomembnih razlik v prisotnosti duševnih stisk glede na letnik študija, v katerem so študentje ($p = 0,29$), regijo bivanja ($p = 0,604$) in mestno oz. podeželsko okolje, v katerem bivajo ($p = 0,301$).

Hipoteza 6: Obstaja statistično pomembna povezava med prisotnostjo skrbi za preživetje med epidemijo ter prisotnostjo duševnih stisk.

Iz **PREGLEDNICE 3** je razvidno, da so a) eksistenčni strah pri študentih glede tega, kako se bodo preživljali, b) če so se znašli v težkem finančnem položaju in c) če so imeli strah, da bodo morali zaradi finančne situacije zapustiti študij, statistično pomembno ($p < 0,01$) povezani s prisotnostjo duševnih stisk. Obratno sta ocenili, da imajo dovolj finančnih virov in da jih ni strah prihodnosti glede financ, statistično pomembno ($p < 0,01$) povezani z odsotnostjo stisk.

Sklepamo torej lahko, da je ocena finančne situacije pomembno povezana s prisotnostjo oz. odsotnostjo duševnih stisk. Študentje, ki so v težjih finančnih situacijah, so v tem pogledu bolj ogrožena skupina. V študiji Son idr. (2020) ugotavljajo, da je finančni stres družine zaradi epidemije konsistentno napovedoval težave v

PREGLEDNICA 3*Povezave skrbi za preživetje z odsotnostjo duševnih stisk*

vrsta skrbi	Pearson r in verjetnost napake p	prisotnost težav
Imam eksistenčni strah, kako se bom preživil_ a.	r	0,251**
	p	0,000
Znašel_ a sem se v težkem finančnem položaju.	r	0,172**
	p	0,000
Morda bom zaradi finančne situacije zapustil_ a študij.	r	0,095**
	p	0,001
Imam dovolj finančnih virov.	r	-0,128**
	p	0,000
Ni me strah prihodnosti glede financ.	r	-0,231**
	p	0,000

Opomba: *p < 0,05, **p < 0,01; N = 1189

duševnem zdravju. V podobni študiji, vezani na finančno obremenitev, je Ojewale (2020) ugotovil, da so imeli študenti, ki si niso mogli privoščiti treh obrokov na dan, tudi višjo prevalenco anksioznosti in depresivnosti od ostalih. Podobno so potrdili Cao idr. (2020), ki so prepoznali nižji socioekonomski status študentov, življenje na podeželju in izkušnje z obolelimi sorodniki oz. prijatelji kot rizične dejavnike za okrepljena občutja tesnobe in splošno poslabšanje duševnega zdravja pri študentih.

Hipoteza 7: Kako pogosto so študentje v času epidemije pri sebi prepoznavali oz. doživljali določeno stisko, je povezano z načinom soočanja z duševnimi stiskami.

V **PREGLEDNICI 4** vodoravno opredeliva različne načine soočanja s stiskami, namreč da se s stiskami soočajo sami, da o njih razmišljajo in da jih odmislijo. Nadalje opredeliva kot strategije

PREGLEDNICA 4

Povezave med tem, kako pogosto so študentje v času epidemije pri sebi prepoznali oz. doživljali določeno stisko, in tem, na kakšen način so se soočili z duševnimi stiskami

NAČIN SOOČANJA S STISKAMI

POGOSTO DOŽIVLJANJE DOLOČENE DUŠEVNE STISKE	sam_a	razmišljam	odmislim	delo/študij	čustva	ustvarjanje	šport	nasveti/splet	vera
občutja tesnobe	0,320**	0,324**	-0,056	0,048	-0,058	-0,026	-0,122**	0,080*	-0,001
telesni znaki (povišan srčni utrip in občutek 'razbijanja' v prsih, hitro dihanje, slabost ...)	0,195**	0,246**	-0,073*	0,047	0,002	0,037	-0,099**	0,102**	0,006
nespečnost, nočne more	0,194**	0,213**	-0,128**	0,004	-0,080*	-0,020	-0,142**	0,050	-0,067*
občutek hudega pritiska (npr. hitenje ...)	0,187**	0,225**	-0,033	0,099**	-0,049	0,000	-0,053	0,067*	0,044
skrbi, povezane z okužbo	0,108**	0,152**	-0,025	0,062	0,025	0,045	-0,054	0,063	0,015
panični napadi	0,193**	0,219**	-0,096**	0,050	-0,044	0,016	-0,101**	0,105**	0,000
razdražljivost, vznemirjenost	0,209**	0,227**	-0,030	0,035	-0,032	-0,039	-0,101**	0,076*	0,019
jeza	0,208**	0,167**	0,033	0,050	-0,051	-0,103**	-0,117**	-0,039	0,007
žalost	0,295**	0,283**	0,028	0,033	-0,036	0,014	-0,110**	0,079*	-0,006
težave s koncentracijo	0,240**	0,228**	0,061	-0,055	-0,116**	-0,005	-0,128**	0,084*	-0,030
izogibanje (dejavnostim, krajem, ljudem ...)	0,260**	0,248**	0,003	0,013	-0,134**	-0,030	-0,142**	0,120**	-0,015
brezvoljnost	0,280**	0,326**	0,029	-0,049	-0,123**	-0,086**	-0,168**	0,018	-0,090**
pomanjkanje energije	0,194**	0,234**	0,000	-0,032	-0,104**	-0,109**	-0,197**	0,028	-0,044
občutki neobvladovanja (npr. situacije, sebe ...)	0,258**	0,250**	0,042	0,017	-0,068*	-0,023	-0,061	0,083*	0,003
občutki osamljenosti	0,400**	0,355**	0,026	0,068*	-0,140**	-0,055	-0,089**	0,068*	0,002
samopoškodbeno vedenje (rezanje, praskanje ...)	0,181**	0,190**	-0,091**	-0,083*	-0,056	0,071*	-0,139**	0,095**	-0,005
da je bilo nad vami izvajano medosebno nasilje	0,121**	0,093**	-0,048	0,014	0,023	-0,008	-0,035	0,005	0,054
da ste izvajali medosebno nasilje	0,102**	0,078*	-0,041	0,019	0,014	-0,007	-0,022	0,041	0,073*
razmišljanje o samomoru	0,356**	0,306**	-0,056	0,020	-0,147**	0,028	-0,193**	0,080*	-0,072*

Opombe: *p < 0,05, **p < 0,01

soočanja s stiskami ukvarjanje z delom ali študijem, neposredno izražanje čustev oz. doživljanja, različne oblike ustvarjalnega izražanja, ukvarjanje s športom, iskanje nasvetov oz. informacij na spletu in vero oz. duhovnost.

Iz rezultatov je razvidno, da obstajajo strategije soočanja s stiskami, ki so v večji meri (statistično pomembno na nivoju 0,01) povezane z določenimi stiskami. Kot strategije, ki so povezane prav z vsemi stiskami, lahko prepoznamo takšne, kjer študent sam rešuje stiske in kjer o stiskah le razmišlja. Še posebej sta obe strategiji močno povezani z občutki osamljenosti (0,400 in 0,355), tesnobe (0,320 in 0,324), žalosti (0,295 in 0,283) in brezvoljnostjo (0,280 in 0,326). Odmisliti težave je negativno povezano s telesnimi znaki (-0,073), z nespečnostjo (-0,128) in s paničnimi napadi (-0,096). Zatekanje v delo je pozitivno povezano z občutki hudega pritiska (0,099) in z občutki osamljenosti (0,068). Izražanje čustev je negativno povezano z nespečnostjo (-0,080), težavami s koncentracijo (-0,116), izogibanjem (-0,134), brezvoljnostjo (-0,123), pomanjkanjem energije (-0,104), občutki neobvladovanja (-0,068) in občutki osamljenosti (-0,140). Ustvarjanje je negativno povezano z izražanjem jeze (-0,103), brezvoljnostjo (-0,086) in pomanjkanjem energije (-0,109). Ukvarjanje s športom se negativno povezuje z občutji tesnobe (-0,122), telesnimi znaki (-0,099), nespečnostjo (-0,142), paničnimi napadi in razdražljivostjo (-0,101), izražanjem jeze (-0,117), žalostjo (-0,110), težavami s koncentracijo (-0,128), izogibanjem (-0,142), brezvoljnostjo (-0,168), pomanjkanjem energije (-0,197) in občutki osamljenosti (-0,089). Iskanje nasvetov na spletu je pozitivno povezano z občutji tesnobe (0,080), telesnimi znaki (0,102), občutki pritiska (0,067), paničnimi napadi (0,105), razdražljivostjo (0,076), žalostjo (0,079), težavami s koncentracijo (0,084), izogibanjem (0,120), občutki neobvladovanja (0,083) in občutji osamljenosti (0,068). Vera in duhovnost pa sta negativno povezani z nespečnostjo (-0,067) in z brezvoljnostjo (-0,090).

Iz rezultatov lahko posredno sklepamo, da se strategiji, pri katerih študent sam rešuje stiske ali jih rešuje zgolj s premišljevanjem o njih, najbolj povezujeta z ne samo pogostejšo pojavnostjo duševnih stisk, temveč sta povezani tudi z vsemi naštetimi pojavnostmi duševnih stisk. Pri tem je seveda težko reči, ali se tisti, ki

se spopadajo z več stiskami, zatekajo v tak način soočanja ali način soočanja pripelje v več stisk. Kot najučinkovitejši način vsekakor lahko prepoznamo ukvarjanje s športom, ki je evidentno v negativni povezavi s številnimi oblikami stisk, temu po »učinkovitosti«, če sledimo rezultatom naše raziskave, sledi izražanje čustev in nato ustvarjanje (na način ustvarjalnega samoizražanja). Zanimivo je, da tudi odmislni težave očitno pomaga vsaj pri telesnih znakih, nespečnosti in paničnih napadih, vera oz. duhovnost pa (vsaj deloma) pri nespečnosti in očitno kar precej pri brezvoljnosti. Opozoriti pa kaže tudi na nekatere pozitivne povezave, torej da zatekanje v delo in študij nekatere stiske lahko pogloblja (predvsem občutke hudega pritiska in občutke osamljenosti), prav tako ima iskanje nasvetov na internetu lahko kar nekaj negativnih posledic za študenta (prepoznamo lahko povezave z občutki tesnobe, telesnimi znaki, občutki pritiska, paničnimi napadi, razdražljivostjo, žalostjo, težavami s koncentracijo, izogibanjem, občutki neobvladovanja in z občutki osamljenosti).

Hipoteza 8: Povezave med tem, kako pogosto so študentje v času epidemije pri sebi prepoznavali oz. doživljali nekaj pozitivnega, in tem, na kakšen način so se soočali z duševnimi stiskami.

V **PREGLEDNICI 5** v stolpcu navpično opredeliva različne načine soočanja s stiskami, namreč da se s stiskami soočajo sami, da o njih razmišljajo in da jih odmislijo. Nadalje opredeliva ukvarjanje z delom ali študijem, neposredno izražanje čustev oz. doživljanje, različne oblike ustvarjalnega izražanja, ukvarjanje s športom, iskanje nasvetov oz. informacij na spletu in vero oz. duhovnost kot strategije soočanja s stiskami.

Iz rezultatov je razvidno, da je to, da se nekdo poskuša sam soočiti s stiskami ali z razmišljanjem, močno negativno povezano z doživljanjem prav vseh ugodnih čustev in občutij pri sebi (z optimizmom in zaupanjem v prihodnost, sproščenostjo, občutki razbremenjenosti, povezanostjo, veseljem, navdušenjem, sočutjem, odprtostjo in hvaležnostjo). Obratno je izražanje čustev in ukvarjanje s športom statistično pomembno povezano z vsemi vidiki ugodnega doživljanja, ravno tako ustvarjanje (z izjemo povezave z občutki razbremenjenosti), temu sledita vera in ukvarjanje z

PREGLEDNICA 5

Povezave med tem, kako pogosto so študentje v času epidemije pri sebi prepoznali oz. doživljali ugodna čustva in občutja, ter načini soočanja z duševnimi stiskami

POGOSTO DOŽIVLJANJE UGODNIH OBČUTKOV V ČASU EPIDEMIJE

NAČIN REŠEVANJA DOLOČENE STISKE	optimizem	sproščenost	razbremenjenost	povezanost	veselje	navdušenje	sočutje	odprtost	hvaležnost
sam_a	-0,224**	-0,207**	-0,186**	-0,343**	-0,264**	-0,295**	-0,168**	-0,159**	-0,259**
razmišljam	-0,178**	-0,165**	-0,175**	-0,242**	-0,198**	-0,252**	-0,101**	-0,134**	-0,145**
odmislim	0,092**	0,060	0,037	0,012	0,082*	0,105**	-0,026	0,007	-0,021
delo/študij	0,055	-0,022	0,028	0,000	-0,045	0,032	0,015	0,071*	0,064
čustva	0,202**	0,156**	0,111**	0,332**	0,281**	0,261**	0,273**	0,249**	0,255**
ustvarjanje	0,172**	0,155**	0,054	0,179**	0,164**	0,164**	0,206**	0,251**	0,227**
šport	0,251**	0,174**	0,086**	0,156**	0,197**	0,249**	0,068*	0,133**	0,186**
nasveti – splet	0,088**	-0,005	-0,005	0,055	0,029	0,045	0,093**	0,062	0,076*
vera	0,162**	0,030	0,064	0,062	0,038	0,137**	0,061	0,103**	0,154**

Opombe: *p < 0,05, **p < 0,01

duhovnostjo, ki sta pomembno pozitivno povezana z optimizmom, navdušenjem, odprtostjo in hvaležnostjo, iskanje nasvetov preko interneta je pozitivno povezano z optimizmom, sočutjem in hvaležnostjo, celo odmišljanje težav je pozitivno povezano z optimizmom, veseljem in navdušenjem, medtem ko je ukvarjanje z delom in študijem pozitivno povezano le z odprtostjo.

Podobno kot pri prejšnji hipotezi lahko ugotovljamo, da je uporaba strategije, da se študent sam sooča s psihosocialnimi stiskami ali da o njih le razmišlja, slaba strategija, saj po vsej verjetnosti vodi v negativna doživljanja in jih tudi vzdržuje. Ker je težko govoriti, kaj se zgodi prej, bi lahko sklepali, da se vzpostavi začaran krog, pri katerem določena strategija pripelje do negativnega

pogleda na svet, na sebe in stiske, ki povratno vzdržujejo uporabljeni strategiji. Kot najbolj konstruktivne načine lahko izpostavimo predvsem konstruktivno izražanje čustev, šport in samoizražanje s pomočjo ustvarjalnosti. To seveda pomeni, da bi bilo ob soočanju z epidemijo in njenimi posledicami potrebno v večji meri skrbeti prav za aktivacijo študentov na teh področjih. Ugotovitve, ki se nanašajo na povezanost vere oz. duhovnosti s pogostejšo pojavnostjo ugodnih občutkov in emocij, lahko povežemo denimo z zanimivo raziskavo Miller idr. (2014), ki je v svoji longitudinalni študiji mladih odraslih iz ranljivih družin 2. ali 3. generacije s povečanim tveganjem za familialno depresivnost ugotovila, da je lahko duhovnost v katerikoli obliki, ki ji posamezniki z visokim tveganjem za depresivnost pripisujejo pomen v svojem življenju (nepovezano z obiskovanjem verskih oz. duhovnih institucij), lahko varovalni dejavnik pred depresivnostjo. Povezuje se z debelejšim korteksom ravno tistega dela možganov, ki je sicer povezan s tanjšanjem ob pogoju povečanega tveganja za depresivnost (prav tam).

Hipoteza 9: Kako pogosto so študentje v času epidemije pri sebi prepoznavali oz. doživljali določeno stisko, je povezano z medosebnimi viri podpore.

V **PREGLEDNICI 6** v stolpcu navpično opredeliva različne pojavnosti duševnih stisk, namreč občutja tesnobe, telesne znake, nespečnost, občutke pritiska, skrbi glede okužbe, panične napade, razdražljivost, vznemirjenost, jezo, žalost, težave s koncentracijo, izogibanje, brezvoljnost, pomanjkanje energije, občutke neobvladovanja, osamljenost, samopoškodbeno vedenje, doživljanje nasilja ali povzročanje nasilja ter razmišljanje o samomoru oz. prepoznavanje samomorilnih misli ali nagnjenj. Vodoravno naštejeva naslednje mogoče medosebne vire podpore ob soočanju z duševnimi stiskami: partner, starši, sorojenec, sorodnik, prijatelj, profesor, zdravnik, terapevt, duhovnik in socialna omrežja kot posredni vir podpore.

Pridobljeni rezultati kažejo, da obstaja pomembna povezava med tem, kako pogosto so študenti v času epidemije pri sebi prepoznavali oz. doživljali določeno stisko, in tem, na koga so se obrnili ob soočanju s stiskami. Prepoznamo lahko, da je največja pozitivna povezava med večino stisk in obračanjem na (psihoterapevta, a z

PREGLEDNICA 6: Povezave med tem, kako pogosto so študenti v času epidemije pri sebi prepoznavali oz. doživljali določeno stisko, in tem, na koga so se obrnili v iskanju podpore.

POGOSTO DOŽIVLJANJE DUŠEVNIH STISK

MEDOSEBNI VIRI PODPORE	partner	starši	sorojenec	sorodnik	prijatelj	profesor	zdravnik	terapevt	duhovnik	soc. omrežja
občutja tesnobe	0,001	-0,038	-0,075*	-0,072*	-0,057	0,069*	0,128**	0,203**	-0,059	0,069*
telesni znaki	0,026	-0,010	-0,036	-0,023	0,004	0,020	0,164**	0,160**	-0,073*	0,071*
nespečnost	0,021	-0,092**	-0,014	-0,032	-0,052	0,043	0,117**	0,090**	-0,044	0,070*
pritisk	0,041	-0,038	-0,010	-0,015	-0,040	0,087**	0,111**	0,154**	-0,064	0,076*
skrbi glede okužbe	0,112**	0,061	-0,010	0,047	-0,017	0,026	0,138**	0,032	0,026	0,056
panični napadi	0,053	-0,027	-0,094**	-0,065	-0,027	0,094**	0,169**	0,215**	-0,062	0,127**
razdražljivost, vznemir.	0,063	-0,044	-0,030	-0,099**	-0,023	0,050	0,077*	0,113**	-0,047	0,006
jeza	0,052	-0,094**	-0,067*	-0,086*	-0,062	0,066*	0,044	0,036	0,004	0,038
žalost	0,003	-0,135**	-0,111**	-0,139**	-0,089**	0,063	0,042	0,103**	-0,015	0,078*
težave s koncentracijo	-0,057	-0,141**	-0,091**	-0,123**	-0,012	0,065	0,059	0,075*	-0,061	0,079*
izogibanje	-0,031	-0,119**	-0,091**	-0,047	-0,137**	0,045	0,121**	0,094**	-0,019	0,032
brezvoljnost	-0,051	-0,175**	-0,121**	-0,088**	-0,033	0,028	0,031	0,039	-0,046	0,043
pomanjkanje energije	-0,038	-0,114**	-0,061	-0,040	-0,024	0,061	0,043	0,056	-0,056	0,034
neobvladovanje	-0,018	-0,091**	-0,079*	-0,118**	0,018	0,071*	0,114**	0,103**	-0,032	0,020
osamljenost	-0,210**	-0,185**	-0,117**	-0,155**	-0,102**	0,069*	0,025	0,093**	-0,001	0,093**
samopoškodb. vedenje	-0,045	-0,119**	-0,102**	-0,022	-0,081*	0,087**	0,161**	0,239**	-0,035	0,131**
žrtev nasilja	-0,003	-0,076*	-0,105**	-0,022	-0,029	0,096**	0,106**	0,167**	0,054	0,161**
storilec nasilja	0,008	-0,026	-0,033	0,006	-0,049	0,020	0,051	0,084*	0,115**	0,117**
razmišljanje o samomoru	-0,140**	-0,212**	-0,201**	-0,095**	-0,160**	0,083*	0,128**	0,187**	-0,021	0,144**

Opombe: *p < 0,05, **p < 0,01

le nekaj izjemami: ob prepoznavanju skrbi glede okužbe, soočanju z jezo, brezvoljnostjo in ob pomanjkanju energije. Na zdravnika in v iskanje odgovorov na socialnih omrežjih oz. spletu se obračajo pri 12 oblikah stisk, obračanje na profesorje je pomembno povezano z 9 različnimi oblikami stisk. Razgovor z duhovnikom je pozitivno povezan s situacijo, ko je študent izvajal nasilje, in negativno povezan s telesnimi znaki stisk. Razgovor s partnerjem je pozitivno povezan s skrbjo glede okužbe, negativno povezan z osamljenostjo in z razmišljanjem o samomoru. Ostale povezave so bile negativne; npr. odgovor, da so se obračali na starše, je kar z 12 stiskami povezan negativno, obračanje na sorodnike z 9 in obračanje na prijatelje ter sorojence s 5 postavkami.

Kako razumeti podatke (npr. da je soočanje z različnimi stiskami v negativni korelaciji z obračanjem na starše, prijatelje, sorojence ipd.), ki jih lahko vidimo tudi kot nasprotje dosedanjih ugotovitev? Študentje so namreč v svojih odgovorih na vprašanje »Na koga se obrnete ob soočanju s stiskami?« (Slika 1 spodaj) večinoma označili, da se ob stiskah najpogosteje obrnejo na prijatelje, nato na partnerje, starše itd.

Menimo, da se odgovor skriva v več dejavnikih. Eden od njih je, da začnejo govoriti s strokovnjakom – bodisi svetovalcem oz. (psiho)terapevtom) bodisi z zdravnikom – šele takrat, ko so stiske resnično hude in ko pomembno ovirajo študentovo funkcioniranje. Težava, ki jo ob tem prepoznavamo, je problem dostopnosti pomoči – ne le pri nas, dolge čakalne dobe na obravnavo se pojavljajo tudi drugod (Essau, 2005; Frith, 2017; Shelemy idr., 2019). Lahko sklepamo, da bi študentje vsekakor potrebovali tako intenzivnejše oblike pomoči (psihoterapevtsko) kot manj intenzivno (svetovanje, informiranje, usmerjanja, izobraževanja), ki pa bi bila bolj raznovrstna in dostopna širšemu krogu študentov. Deloma je odgovor na to tudi ustanovitev Psihosocialne svetovalnice za študentke, študente in zaposlene na Univerzi v Ljubljani. Vendar bi morali biti obe vrsti pomoči ob tem, da sta brezplačni, tudi realno dosegljivi v najkrajšem mogočem času (čakanje na psihoterapevtsko obravnavo je trenutno več kot leto dni)! Seveda pa bi morala biti pomoč usmerjena tudi v preventivne dejavnosti (Whitley, 2018; Symons, 2019; Hasking idr. 2021); torej ne le na študente, ki se že znajdejo

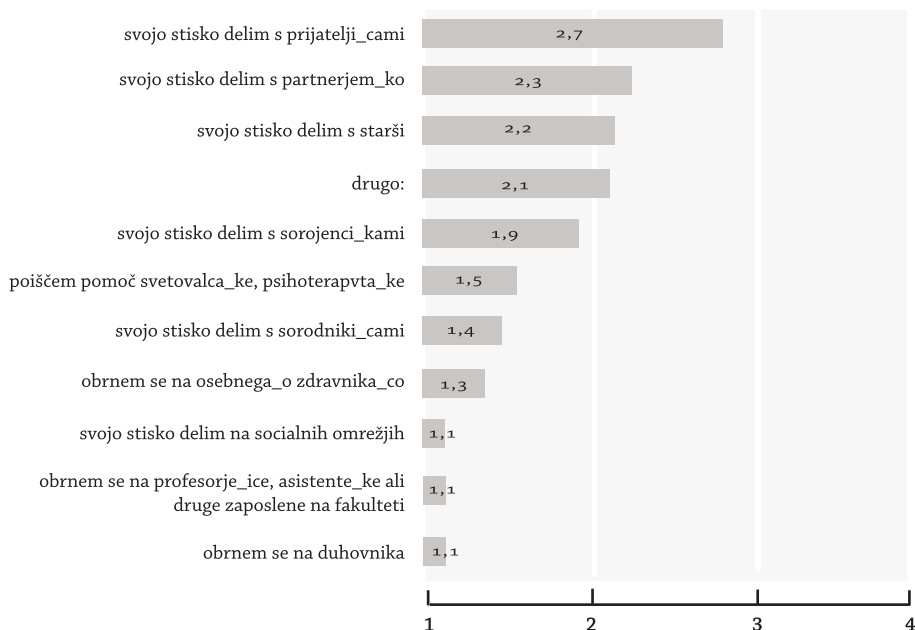

v začaranem krogu duševnih stisk. Avtorji poudarjajo pomen čim zgodnejših preventivnih dejavnosti, ki so povezane z ozaveščanjem in opolnomočenjem staršev (Symons, 2019) in profesorjev (Whitley, 2018), temu pa bi lahko dodali dejavnosti, ki so specifično usmerjene na študentsko življenje, kot so npr. usmerjenost v telesne aktivnosti, učenje prepoznavanja čustev in konstruktivnega predelovanja, omogočanje vzpostavljanja socialnih mrež (tudi v času epidemij!) ter omogočanje konstruktivnega soočanja z vsemi spremembami, ki se sicer pojavljajo prav v tem življenjskem obdobju.

Del odgovora se verjetno skriva v tem, da o določenih specifičnih temah študentje tudi sicer ne govorijo z določenimi skupinami,

SLIKA 1

Kako pogosto in na koga se študentje obračajo ob soočanju s stiskami? (n = 910)

Opomba: 1 – nikoli, 2 – redko, 3 – pogosto, 4 – redno.

npr. s starši ne govorijo o svojih čustvih jeze, žalosti, osamljenosti, samopoškodbah, razmišljanju o samomoru (Hasking idr. 2021), saj

so nekatere od teh tem v družinah (posebej v slovenski kulturi) še vedno tabuizirane. Nekatere stiske se verjetno izključujejo že s samo mrežo podpore (v kateri bi eventuelno o teh istih stiskah sicer študentje lahko govorili). Tako predpostavljamo, da tisti, ki imajo prijatelje, sorojence ali sorodnike, že zaradi tega v manjši meri doživljajo tesnobo, žalost, izogibanje, brezvoljnost osamljenost, izvajajo samopoškodbeno vedenje ali razmišljajo o samomoru.

Hipoteza 10: Kako pogosto so študentje v času epidemije pri sebi prepoznavali oz. doživljali ugodne občutke in emocije, je povezano s tem, na koga so se obrnili ob soočanju s stiskami.

V **PREGLEDNICI 7** v stolpcu navpično opredeliva različne medosebne vire podpore ob doživljanju stiske (partner, starši, sorojenec, sorodnik, prijatelj, profesor, zdravnik, terapevt, duhovnik), v stolpcu vodoravno pa pogosto doživljanje ugodnih občutkov in emocij, katerih skupni imenovalc v grobem je kontekst psihološke varnosti (optimizem, sproščenost, razbremenjenost, povezanost, veselje, navdušenje, sočutje, odprtost, hvaležnost).

Rezultati kažejo, da obstaja statistično pomembna pozitivna povezava med tem, kako pogosto so študentje v času epidemije pri sebi prepoznavali oz. doživljali ugodne občutke in emocije (pri prav vseh postavkah), in njihovim obračanjem na starše, sorojence in prijatelje. Povezava z obračanjem na sorodnike je pozitivna pri vseh postavkah razen pri sproščenosti, pri obračanju na partnerje pa pri vseh razen treh (optimizem, sproščenost in razbremenjenost). Obračanje na duhovnika je pozitivno povezano s štirimi postavkami (optimizem, sproščenost, navdušenje in hvaležnost). Obračanje na profesorje je negativno povezano z veseljem, obračanje na terapevta pa prav tako negativno z sproščenostjo, veseljem in navdušenjem. Iskanje pomoči preko interneta in socialnih omrežij ni statistično pomembno povezano z nobeno od postavk, povezanih s tem, kako pogosto so študentje v času epidemije pri sebi prepoznavali oz. doživljali ugodne občutke in emocije.

Kot vidimo, je pogostost ugodnih občutij zelo povezana s socialno mrežo, ki jo imajo študentje vzpostavljeno. Lahko bi trdili, da socialni odnosi na splošno (s prijatelji, starši, sorojenci, sorodniki in partnerji) bistveno pripomorejo k pogostosti doživljanja ugodnih

PREGLEDNICA 7

Povezave med tem, kako pogosto so študentje v času epidemije pri sebi prepoznavali oz. doživljali nekaj pozitivnega, in tem, na koga so se obrnili ob soočanju s stiskami

MEDOSEBNI VIRI PODPORE	POGOSTO DOŽIVLJANJE UGODNIH OBČUTKOV								
	optimizem	sproščenost	razbremenjenost	povezanost	veselje	navdušenje	sočutje	odprtost	hvaležnost
partner	0,079*	0,063	0,015	0,126**	0,169**	0,086*	0,111**	0,104**	0,126**
starši	0,195**	0,148**	0,125**	0,223**	0,200**	0,214**	0,146**	0,086*	0,230**
sorojenec	0,141**	0,157**	0,161**	0,212**	0,148**	0,175**	0,162**	0,093**	0,170**
sorodnik	0,096**	0,060	0,161**	0,173**	0,093**	0,148**	0,125**	0,073*	0,126**
prijatelj	0,113**	0,108**	0,098**	0,347**	0,149**	0,154**	0,187**	0,158**	0,196**
profesor	-0,001	-0,020	-0,043	-0,017	-0,084*	-0,052	0,016	0,040	-0,003
zdravnik	-0,014	-0,010	0,030	0,023	-0,073*	-0,041	0,057	0,004	-0,010
terapevt	-0,029	-0,067*	-0,026	0,005	-0,075*	-0,112**	0,062	-0,006	0,004
duhovnik	0,078*	0,078*	0,057	0,036	0,047	0,086*	0,020	0,052	0,093**
soc. omrežja	0,017	-0,015	-0,045	0,040	-0,007	-0,051	0,027	0,019	-0,055

Opomba: *p < 0,05, **p < 0,01

občutij in emocij (kot so optimizem, sproščenost, razbremenjenost, povezanost, veselje, navdušenje, sočutje, odprtost in hvaležnost). Obratno: če je interakcija otežena ali onemogočena, se povečujejo stres, osamljenost, anksioznost, depresija, duševne in druge težave tako posameznika kot družbe v celoti (Singh, 2020). Predpostavljamo tudi, da so prav socialni odnosi tisti temeljni preventivni dejavnik, ki vpliva na intenziteto doživljanja psihosocialnih stisk. Iz rezultatov naše raziskave tudi lahko sklepamo, da iskanje pomoči preko socialnih omrežij z ničemer ne prispeva k pogostosti doživljanja ugodnih občutij. Glede na to, da sta iskanje pomoči pri zdravniku in pri profesorjih negativno povezana s pogostejšim

doživljanjem veselja in da je iskanje pomoči pri svetovalcu oz. (psiho)terapevtu negativno povezano z sproščenostjo, veseljem in navdušenjem, lahko sklepamo, da so študentje takrat, ko se obrnejo na te ljudi, že v večji psihosocialni stiski in so ta občutja prav zato že potisnjena ob stran ali onemogočena.

SKLEPI

Obdobje porajajoče se odraslosti je zaradi številnih sprememb in s tem povezanih občutkov nepredvidljivosti že samo po sebi izvor številnih duševnih stisk. Poleg tega se večina, namreč kar 75 % duševnih motenj, pojavi do 25. leta starosti oz. takrat doseže "vrh" (Kessler idr., 2005; Blanco idr., 2008). V času epidemije se je število duševnih stisk med študenti (in ne le med njimi) povečalo. V svoji raziskavi smo ugotavljali, da se je več kot ¼ študentov soočalo z duševnimi stiskami. Te stiske so se odražale na različnih področjih življenja in v različnih oblikah (od težav s koncentracijo do razmišljanj o samomoru). Značilno je, da so se s tem soočali večinoma sami in – kot bi lahko sklepali – se ob manjših stiskah zanašali na pomoč prijateljev, družinskih članov, ob večjih pa so poiskali (čeprav zelo redko) pomoč strokovnjakov. Študenti, ki so imeli večje finančne skrbi glede preživetja in ki so redno študirali, so se pogosteje znašli v stiski. Prav tako so pogosteje kot študenti duševne stiske pri sebi prepoznavale študentke. Raziskava ni pokazala razlik v pogostosti doživljanja duševnih stisk med študenti glede na regijo bivanja, letnik študija ali okolje bivanja v smislu podeželja oz. mesta. Način soočanja z duševnimi stiskami se je povezoval s pogostostjo pojavljanja različnih duševnih stisk, pri čemer sva ugotavljala, da je pasivno soočanje (če se je študent sam soočal s stisko ali je o stiski samo razmišljal ali če je pomoč iskal le na spletu) pozitivno povezano s skoraj vsemi naštetimi vrstami duševnih stisk. Obratno so bolj dejavne strategije, kot so ukvarjanje s športom in samoizražanje preko ustvarjanja ter neposredno izražanje in s tem predelovanje čustev, tisti načini soočanja, ki so negativno povezani s pojavnostjo večine stisk. To je potrdilo tudi raziskovanje doživljanja ugodnih emocij in občutkov, ki je bilo

pozitivno povezano z bolj dejavnimi načini soočanja in negativno povezano z že omenjenimi pasivnimi pristopi soočanja s stiskami.

Da ravnanje in doživljanje ob stiskah ni zgolj enoznačno in ga je potrebno razumevati v njegovi kompleksnosti, pa se je izkazalo prav ob preverjanju povezave med pogostostjo doživljanja določenih stisk z medosebnimi viri podpore. Vrsta stisk je bila namreč negativno povezana z iskanjem podpore pri prijateljih, družinskih članih (kar je na prvi pogled v nasprotju z dosedanjimi ugotovitvami, ki so kazale, da se ob stiskah prav nanje najpogosteje obračajo) in pozitivno povezana s strokovnjaki (zdravniki, terapevti).

Meniva, da se odgovor skriva v več dejavnikih. Eden od njih je, da se takrat, ko so stiske resnično hude in ko pomembno ovirajo študentovo funkcioniranje, o njih začnejo pogovarjati s strokovnjakom in da so družina ter prijatelji lahko dober vir pomoči le pri manjših stiskah. Del odgovora se verjetno skriva v tem, da o določenih temah študenti tudi sicer ne govorijo s prijatelji ali sorodniki (ker so tabuizirane). Nekatere stiske se verjetno izključujejo že s samo mrežo podpore (v kateri bi najverjetneje o teh istih stiskah sicer študenti lahko govorili). Tako predpostavljamo, da tisti, ki imajo prijatelje, sorojence ali sorodnike, že zaradi tega v manjši meri doživljajo tesnobo, žalost, izogibanje, brezvoljnost, osamljenost, si za uravnavanje doživljanja manj pomagajo s samopoškodbenim vedenjem ali prepoznavajo pri sebi ideje oz. nagnjenosti k samomoru. Temu bi lahko potrjevala tudi ugotovitev, da so ugodna doživljanja pozitivno povezana prav z družino in prijatelji, negativna pa s strokovnjaki. Dekleva in Tadić (2019) navajata pomen zadovoljstva mladih s prejeto pomočjo v zvezi s svojimi duševnimi stiskami, ki se med drugim nanaša na dostopnost in tudi na kontinuiteto in pogostost srečanj, ter izpostavljata ugotovitve, zbrane s pomočjo intervjujev s 143 mladimi med 9. in 26. letom, v katerih prevladujejo negativne izkušnje mladih s strokovnjaki.

Rezultati naše raziskave vsekakor potrjujejo potrebo po večji dostopnosti pomoči na psihosocialnem področju, povezanim s študentsko populacijo, s čimer pritrjujejo tudi ugotovitvam Dekleve idr. (2018). Študenti bi potrebovali tako intenzivnejše oblike pomoči (psihoterapevtsko) kot manj intenzivne, ki pa bi bile bolj raznovrstne in dostopne širšemu krogu študentov. Odgovor na to je deloma

tudi ustanovitev Psihosocialne svetovalnice za študentke, študente in zaposlene na Univerzi v Ljubljani. Vendar bi morali biti obe vrsti pomoči poleg brezplačne uporabe tudi realno dosegljivi v najkrajšem možnem času (trenutno čakanje na psihoterapevtsko obravnavo je več kot leto dni)! Seveda pa bi morala biti pomoč usmerjena tudi v preventivne dejavnosti (torej ne le za študente, ki se že znajdejo v začaranem krogu duševnih stisk), kot so npr. usmerjenost v dejavnosti, učenje konstruktivnega predelovanja in izražanja čustev, omogočanje vzpostavljanja socialnih mrež (tudi v času epidemij!) ter omogočanje konstruktivnega soočanja z vsemi spremembami, ki se sicer pojavljajo prav v tem življenjskem obdobju.

LITERATURA

- Aristovnik, A., Keržič, D., Ravšelj, D., Tomaževič, N. in Umek, L. (2020). Impacts of the COVID-19 pandemic on life of higher education students: A global perspective. *Sustainability* 12(20), 8438. <https://doi.org/10.3390/su12208438>
- Arnett, J. J. (2003). Conceptions of the Transition to Adulthood Among Emerging Adults in American Ethnic Groups. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 100, 63–76.
- Beesdo, K., Bittner, A., Pine, D. S., Stein, M. B., Höfler, M., Lieb, R. in Wittchen, H. U. (2007). Incidence of social anxiety disorder and the consistent risk for secondary depression in the first three decades of life. *Archives of general psychiatry*, 64(8), 903–912. <https://bit.ly/38OOsJz>
- Blanco, C., Okuda, M., Wright, C., Hasin, D. S., Grant, F. B., Liu, S.-M. in Olfson, M. (2008). Mental health of college students and their non-college-attending peers: Results from the National Epidemiologic Study on Alcohol and Related Conditions. *Arch Gen Psychiatry*, 65(12), 1429–37. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.65.12.1429>
- Cao, W., Fang Z., Hou, G., Han, M., Xu, X., Dong, J. in Zhen, J. (2020). The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China. *Psychiatry Research*, 287, 112934. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.112934>

- Carbonell, D. M., Reinherz, H. Z. in Giaconia, R. M. (1998). Risk and Resilience in Late Adolescence. *Child and Adolescent Social Work Journal* 15, 251–272. <https://doi.org/10.1023/A:1025107827111>
- CCMH (Center for Collegiate Mental Health) (2022) *COVID-19 Impact on College Student Mental Health*. https://cmh.psu.edu/index.php?option=com_dailyplanetblog&view=entry&year=2021&month=02&day=01&id=9:part-1-of-5-covid-19-s-impact-on-college-student-mental-health
- Chen, T. in Lucock M. (2022). The mental health of university students during the COVID-19 pandemic: An online survey in the UK. *PLoS ONE* 17(1), e0262562. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0262562>
- Dekleva, B., Klemenčič Rozman, M. M., Razpotnik, Š., Sande, M., Škraban, J. in Tadić, D. (2018). *Dostopnost organiziranih oblik podpore mladim v psihosocialnih in duševnih težavah in konteksti teh težav*. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-6LROIHNB?&language=eng>
- Dekleva, B. in Tadić, D. (2019). *Zadovoljstvo mladih s prejeto pomočjo v zvezi z njihovimi duševnimi stiskami*. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-7QM939PI/?euapi=1&query=%27keywords%3dstiske+mladim%27&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25>
- Essau, C. A. (2005). Frequency and Patterns of Mental Health Services Utilization among Adolescents with Anxiety and Depressive Disorders. *Depression and Anxiety*, 22(3), 130–137. <https://doi:10.1002/da.20115>
- Frith, E. (2017). *Access and Waiting Times in Children and Young People's Mental Health Services*. Education Policy Institute. <https://epi.org.uk/publications-and-research/access-waiting-times-children-young-peoples-mental-health-services/>
- Ghebreyesus, T. A. (2020). Addressing mental health needs: an integral part of COVID-19 response. *World Psychiatry*, 19, 129–130. <https://doi.org/10.1002/wps.20768>
- Hasking, P., Lewis, S. P., Bloom, E., Brausch, A., Kaess, M. in Robinson, K. (2021). Impact of the COVID-19 Pandemic on Students at Elevated Risk of Self-injury: The importance of virtual and online resources. *School Psychology International*, 42(1), 57–78. <https://doi:10.1177/0143034320974414>
- Kavčič, V. in Podlesek, A. (2020). Samoocena anksioznosti med epidemijo COVID-19 v Sloveniji. V Ž. Lep in K. Hacin Beyazoglu

- (ur.), *Psihologija pandemije: posamezniki in družba v času koronske krize* (105–116). Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
<https://doi.org/10.4312/9789610603979>
- Kecojevic, A., Basch, C., Sullivan, M. in Davi, N. (2020). The impact of the COVID-19 epidemic on mental health of undergraduate students in New Jersey, cross-sectional study. *PLoS One*, 15(9), e0239696. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0239696>
- Kerč, P., Krohne, N., Šraj Lebar, T. in Štirn, M. (2021). *Ocena potreb po psihosocialni podpori v drugem valu epidemije COVIDA-19*. <http://www.dps.si/wp-content/uploads/2021/03/Ocena-potreb-po-psihosocialni-podpori.pdf>
- Kessler, R. C., Berglund, P., Demler, O., Jin, R., Merikangas, K. R. in Walters, E. E. (2005). Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of DSM-IV disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Archives of general psychiatry*, 62(6), 593–602. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.62.6.593>
- Leben, L. in Drobnič Radoljubac, M. (2021). Samomorilnost in samo-poškodovanje v obdobju otroštva in mladostništva. V S. Roškar in A. Videtič Paska (ur.), *Samomor v Sloveniji in svetu. Opredelitev, raziskovanje, preprečevanje in obravnava* (373–392). Nacionalni inštitut za javno zdravje.
- Luyckx, K., Schwartz, S. J., Berzonsky, M. D., Soenens, B., Vansteenkiste, M., Smits, I. in Goossens, L. (2008). Capturing ruminative exploration: Extending the four-dimensional model of identity formation in late adolescence. *Journal of Research in Personality*, 42(1), 58–82. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2007.04.004>
- McGinty, E. E., Presskreischer, R., Han, H. in Barry, C. L. (2020). Psychological dis-tress and loneliness reported by US adults in 2014 and April 2020. *JAMA*, 324, 93–94. <https://doi.org/10.1001/jama.2020.9740>
- McManus, S., Bebbington, P., Jenkins, R. in Brugha, T. (2014). *Adult Psychiatric Morbidity Survey: Survey of Mental Health and Wellbeing*. <https://digital.nhs.uk/data-and-information/publications/statistical/adult-psychiatric-morbidity-survey/adult-psychiatric-morbidity-survey-survey-of-mental-health-and-wellbeing-england-2014>
- Miller, L., Bansal, R., Wickramaratne, P., Hao, X., Tenke, C. E., Myrna M., Weissman, M. in Peterson, B. S. (2014). Neuroanatomical

- Correlates of Religiosity and Spirituality A Study in Adults at High and Low Familial Risk for Depression. *JAMA Psychiatry*, 71(2), 128–135. <https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2013.3067>
- Ministrstvo za notranje zadeve, Policija. (2021). *Letno poročilo o delu policije 2020*. <https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/LetnoPorocilo2020.pdf>
- Ojewale, L. Y. (2020). Psychological state, family functioning and coping strategies among students of the University of Ibadan, Nigeria, during the COVID -19 lockdown. *MedRxiv*. <https://doi.org/10.1101/2020.07.09.20149997>
- Papalia, D. E., Olds, S. W. in Feldman, R. D. (2009). *Human Development* (11. izd.). McGraw Hill Publishers.
- Pavlovčič, A. (2021). *Psihosocialna svetovalnica za študente univerze v Ljubljani* [Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta]. <http://pefprints.pef.uni-lj.si/6982/>
- Pedrelli, P., Nyer, M., Yeung, A., Zulauf, C. in Wilens, T. (2015). College Students: Mental Health Problems and Treatment Considerations. *Acad Psychiatry*, 39(5), 503–511.
- Poljšak Škraban, O. (2004). *Obdobje adolescence in razvoj identitete. Izbrane teme*. Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
- Puklek, M. (1997). Modeli socialne anksioznosti. *Psihološka obzorja*, 6(3), 63–75. <https://bit.ly/3hpAOQS>
- Puklek Levpušček, M. (2006). *Socialna anksioznost v otroštvu in mladostništvu: razvojni, šolski in klinični vidik*. Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Puklek Levpušček, M. (2008). *Lestvica socialne anksioznosti (LSAA): Priročnik*. Center za psihodiagnostična sredstva.
- Shelemy, L., Harvey, K. in Waite, P. (2019). Supporting students' mental health in schools: what do teachers want and need? *Emotional and Behavioural difficulties*, 24(1), 100–116. <https://doi.org/10.1080/13632752.2019.1582742>
- Singh, J. (2020). Covid -19 and Its Impact on Society. *Electronic Research Journal of Social Sciences and Humanities* 2(1), 168–172. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3567837
- Son, C., Hegde, S., Smith, A., Wang, X. in Sasangohar, F. (2020). Effects of COVID-19 on College Students' Mental Health in the United States: Interview Survey Study. *Journal of Medical Internet Research*, 22(9). <https://preprints.jmir.org/preprint/21279>
- Symons, R. (2019). What do teachers need to support student mental health? *The Education Elf*. <https://www.>

- nationalelfservice.net/populations-and-settings/schools/what-do-teachers-need-to-support-student-mental-health/
- Tomšič, S., Kovše, K., Roškar, S., Kofol Bric, T., Bajt, M., Zorko, M. in Štokelj, R. (2009). Duševno zdravje v Sloveniji. V H. Jeriček Klanšček, M. Zorko, M. Bajt in S. Roškar (ur.), *Duševno zdravje v Sloveniji* (20–83). NIJZ. <https://www.nijz.si/sl/dusevno-zdravje-v-sloveniji>
- Twenge, J. M. in Joiner, T. E. (2020). US Census Bureau-Assessed Prevalence of Anxiety and Depressive Symptoms in 2019 and During the 2020 COVID-19 Pandemic. *Depression and Anxiety*. <https://doi.org/10.1002/da.23077>
- Whitley, R. (2018). *Five Ways Professors Can Help Students With Mental Illness - These simple yet effective measures may help struggling students*. <https://www.psychologytoday.com/us/blog/talking-about-men/201809/five-ways-professors-can-help-students-mental-illness>
- Wilczewski, M., Gorbaniuk, O. in Guri, P. (2021). The Psychological and Academic Effects of Studying From the Home and Host Country During the COVID-19 Pandemic. *Frontiers in Psychology*. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2021.644096/full>
- Zarrett, N. in Eccles, J. (2006). The passage to adulthood: Challenges of late adolescence. *New Directions for Youth Development*, 111, 13–28. <https://doi.org/10.1002/yd.179>
- Zeytinoglu, S., Morales, S., Lorenzo, N. E., Chronis-Tuscano, A., Degnan, K. A., Almas, A. N., Henderson, H., Pine, D. S. in Fox, N. A. (2021). A Developmental Pathway from Early Behavioral Inhibition to Young Adults' Anxiety During the COVID-19 Pandemic. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*. <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2021.01.021>
- Zupančič, M. (2009). Opredelitev razvojnega obdobja in razvojne naloge v mladostništvu. V L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.), *Razvojna psihologija: izbrane teme* (511–524). Znanstvena založba Filozofske fakultete.

ZADOVOLJSTVO ŠTUDENTOV IN ŠTUDENTK UNIVERZE V LJUBLJANI S ŠTUDIJEM NA DALJAVO MED EPIDEMIJO COVIDA-19

127

UNIVERSITY OF LJUBLJANA STUDENTS'
SATISFACTION WITH DISTANCE LEARNING
DURING THE COVID-19 EPIDEMIC

Nataša Zrim Martinjak, *dr. soc. ped.*

Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana

natasza.zrim@pef.uni-lj.si

POVZETEK

Epidemija covida-19 je tudi visokošolsko izobraževanje soočila z novimi okoliščinami in zahtevala prilagoditev s kriznim odzivom. Univerza v Ljubljani (UL) je, da bi ohranila izobraževanje med epidemijo, prešla na izvedbo študija na daljavo. Le-ta zaradi kriznega odziva ni predstavljal alternativne izbire, temveč edino razpoložljivo možnost. V raziskavi smo proučevali zadovoljstvo s študijem na daljavo, ki ima navedene podlage. Namen raziskave je bil ugotoviti, s katerimi dejavniki se povezuje zadovoljstvo s študijem na daljavo in kateri dejavniki določajo razlike v zadovoljstvu s študijem na daljavo. Raziskava o študiju na daljavo je del širše raziskave o položaju študentov in študentk UL v razmerah covida-19 (N = 1424). Uporabljena sta bila kvantitativni pristop in deskriptivna metoda raziskovanja. Ugotovili smo značilne razlike v zadovoljstvu s študijem na daljavo med spoloma in med študenti,

ki so se soočali z duševnimi stiskami med študijem na daljavo, v primerjavi s tistimi, ki se niso. Značilne povezave s stopnjo zadovoljstva s študijem na daljavo smo ugotovili z nekaterimi pogoji, ki omogočajo študij na daljavo, in nekaterimi individualnimi značilnostmi. Na podlagi ugotovitev raziskave lahko sklenemo, da stopnja zadovoljstva s študijem na daljavo ni izolirana ocena, temveč je povezana z različnimi dejavniki, ki sokreirajo študijski in življenjski položaj študenta.

KLJUČNE BESEDE: *zadovoljstvo s študijem na daljavo, epidemija covid-19, študijski in življenjski položaj študenta.*

ABSTRACT

The Covid-19 epidemic confronted higher education with new circumstances and required adaptation in line with the crisis response. To sustain the provision of education during the epidemic, the University of Ljubljana moved to implement distance learning. Due to the measures imposed to respond to the crisis, distance learning was not an alternative, but the only available option. We research satisfaction with distance learning, which has the mentioned bases. The purpose of the study was to find out what factors are related to satisfaction with distance learning and what factors determine the differences in satisfaction with distance learning. The study on distance learning is part of a broader study on the situation of students at the University of Ljubljana in the Covid-19 period (N = 1424). A quantitative approach and descriptive research method were used. We find that there are characteristic differences in satisfaction with distance learning between genders and between students who managed psychological distress during distance learning and those who did not. Characteristic relationships were found between the level of satisfaction with distance learning and certain conditions that make distance learning possible and some individual characteristics. From the research results, we can conclude that the degree of satisfaction with distance learning is not an isolated assessment,

but is related to various factors that contribute to create the student's study and living situation.

KEYWORDS: *satisfaction with distance learning, Covid-19 epidemic, students' study and living situation.*

UVOD

Epidemija covid-19 je med drugim pred izziv postavila tudi visokošolsko izobraževanje, od katerega je z namenom njegove ohranitve zahtevala spremembo iz dotlej uveljavljenega načina izvedbe študija v živo v predavalnici v študij na daljavo na internetu. Novonastale okoliščine zaradi pandemije so za študente ob študiju na daljavo skreirale nov način življenja (James, 2021). Slovenska raziskava Nacionalnega inštituta za javno zdravje (Gabrovec idr., 2021) o doživljanju epidemije med študenti je pokazala, da se je za tri četrtine udeleženih v raziskavi (N = 5999) vsakdan v času razglašene epidemije močno spremenil. Glede stopnje vpliva epidemije covid-19 na življenje na področju študija ista raziskava ugotavlja spremembe na slabše za dobro polovico udeleženih. Podobno tudi evropska raziskava (Doolan idr., 2021) poroča, da se je za skoraj polovico študentov, udeleženih v raziskavi (N = 9196), študentsko življenje z zaprtjem fakultet spremenilo na slabše.

Avtorji poudarjajo, da je krizni odziv pomemben dejavnik razlike pri študijih na daljavo (Adedoyin in Soykan, 2020; Carrillo in Assuncao, 2020; Hodges idr., 2020). Pri študiju na daljavo zaradi kriznega odziva ne gre za alternativno izbiro, temveč za ohranitev izobraževalnih aktivnosti, za kreativno reševanje problema, ki ga zahteva krizna situacija (Hodges idr., 2020), in pomeni edino razpoložljivo možnost (Butnaru idr., 2021). Značilnosti študija na daljavo v krizi so onemogočena možnost izbire, odsotnost prilagoditve, načrtovanja, priprave na proces (Adedoyin in Soykan, 2020), 'prisiljena' pripravljenost (Cutri idr., 2020), zahteva po spremembi (Bryson in Andres, 2020) in tudi sprotno učenje izvedbe. Nekateri avtorji so ga poimenovali tudi urgentni študij na daljavo v času pandemije covid-19 (Mok idr., 2021; Rahman, 2021). Ponekod

so že pred epidemijo imeli številne izkušnje s študijem na daljavo, medtem ko druge te izkušnje ni bilo in je bil študij na daljavo kot tak v času epidemije covida-19 novost za vse deležnike. Podobno se je tudi UL s študijem na daljavo srečevala in soočala kot novinka prav med epidemijo covida-19, četudi procesi digitalizacije v visokošolskem prostoru potekajo že dlje časa. Tradicionalna študijska praksa se je soočila z novimi okoliščinami. Prehod na študij na daljavo je še posebej tam, kjer ni bilo predhodnih izkušenj s študijem na daljavo, najprej pokazal na IKT-pogoje in ovire za izvedbo (Aristovnik idr, 2020; Dinh in Nguyen, 2020; Rahman, 2021). Ker predhodnih izkušenj s študijem na daljavo tudi v našem primeru ni bilo in ker je prehod k študiju na daljavo vodila kriza z namenom ohranjanja visokošolskega izobraževanja, fakultete in posamezni učitelji k izvedbi niso pristopali poenoteno, temveč na različne načine. Lahko bi rekli, da so istočasno potekali različni študiji na daljavo, ki so jih kreirali različni aktualni vplivi in položaji deležnikov. Učitelji so pri poučevanju uporabljali veliko mero improvizacije (Bryson in Andres, 2020) ob uporabi različnih orodij, platform, študijskih materialov ter tako asinhronih kot sinhronih načinov študija na daljavo. Ne le pri nas, tudi v drugih evropskih državah in širše po svetu se je v tem času vzpostavilo več različnih načinov poučevanja na daljavo (Aristovnik idr., 2020; Doolan idr., 2021). Doolan in sodelavci (2021) so ugotovili, da je bila med pandemijo v Evropi najpogosteje (60 %) uporabljena sinhrona oblika poučevanja z izvedbo učitelja v realnem času, ki kljub fizični oddaljenosti omogoča takojšnjo interakcijo. To je po prvih prilagoditvah postala usmeritev univerze tudi pri nas. Tudi Shankar idr. (2021) skozi pregled aktualnih raziskav o študiju na daljavo pred in med epidemijo ugotavljajo, da je študij na daljavo med epidemijo temu doprinesel več izvedbe skozi sinhrono interakcijo v t. i. virtualnem formatu, kar je bilo prej pri študiju na daljavo zapostavljeno in je še en razlog, da študija na daljavo pred epidemijo in med epidemijo ne moremo enačiti. Nemogoče bi bilo zagovarjati enotno definicijo študija na daljavo v času covida-19. Se je pa tehnologija izkazala za podporno pri soočanju s katastrofo (Rahman, 2021). Skupna značilnost – glede na zahteve epidemiološke situacije – je bila fizična oddaljenost, vse ostale značilnosti študija na daljavo pa bi lahko

zajeli z opisom s t. i. pojmom dežnika (Singh in Thurman, 2019). Študij na daljavo je zato v času covid-19 potrebno razumeti široko, z upoštevanjem različnosti v njegovem pomenu (prav tam) in kriznega odziva. Iz enakega razloga in posledično glede na različne izvedbe so bili tudi študentje na študij na daljavo različno pripravljani, zanj različno opremljeni in so se v njem tudi različno znašli ter ga različno razumeli in doživeli (Brown idr., 2020). Raziskava Gabrovec in sodelavcev (2021) je pokazala različnost doživljanja izkušnje študija na daljavo med anketiranimi študenti, ki so izkušnjo doživeli npr. različno uspešno, poučno in zahtevno. To različnost v izkušnji, pomenu in predstavi o študiju na daljavo je – v povezavi s temo doživljanja in pogleda na študij na daljavo – potrebno izpostaviti. Različnost izkušnje študija na daljavo ustvarja individualni življenjski položaj posameznika v času izrednih razmer, ko so se že obstoječi problemi pri nekaterih med epidemijo še poglobili (Jiménez-Bucarey idr., 2021), nekateri pa so z njimi lažje shajali. Epidemija je študij postavila v povsem nove, nepoznane študijske in druge življenjske okoliščine, ki so prinesle takojšnje in velike spremembe v vsakdanje življenje študentov. Študentje so se morali spopasti z novo izkušnjo študija v nepričakovanih, kriznih okoliščinah (Brown idr., 2020).

V prispevku obravnavamo temo zadovoljstva študentov s študijem na daljavo v času epidemije covid-19, ki ima navedene podlage. Zadovoljstvo s študijem razumemo kot subtilen in kompleksen fenomen, ki se kaže v svoji variabilnosti in odvisnosti od številnih tako neposrednih kot posrednih študijskih značilnosti, ki vplivajo na izkušnjo študija (Elliot in Shin, 2002). Predhodna raziskava (Doolan idr., 2021) med evropskimi študenti je ugotovila, da so s študijem na daljavo bolj zadovoljni starejši študentje, tisti, ki lažje krijejo študijske in življenjske stroške, tisti, ki jim ni treba plačevati šolnine, ter izredni študentje. Nadalje so bolj zadovoljni s študijem na daljavo tisti študentje, ki nimajo zdravstvenih težav, kroničnih bolezni in težav z duševnim zdravjem, ter tisti, ki imajo boljše pogoje za bivanje, boljše digitalne spretnosti in več socialnih povezav. Prav tako so bolj zadovoljni s študijem na daljavo tisti študentje, ki imajo nasploh manj skrbi – tako s stroški, zdravjem kot uravnavanjem skrbi in študija.

RAZISKOVALNI PROBLEM

Osnovni namen raziskave je bil ugotoviti, kako so študentje ocenjevali stopnjo zadovoljstva s študijem na daljavo med epidemijo in kaj nam ta ocena sporoča glede na njihov življenjski položaj med epidemijo. Raziskovali smo, kako se zadovoljstvo študentov s študijem na daljavo med epidemijo povezuje z njihovimi demografskimi značilnostmi, študijskimi, bivalnimi in finančnimi pogoji, prisotnostjo duševnih stisk in povezanostjo z drugimi študenti. Zanimalo nas je, kateri dejavniki se v času epidemije izkazujejo kot pomembni v povezavi z zadovoljstvom s študijem in kateri določajo razlike.

Te teme so nas zanimalo zato, ker raziskovanje zadovoljstva s študijem na daljavo lahko prispeva izkušnjo študija iz perspektive študentov in hkrati tudi razumevanje njihovih študijskih ter življenjskih položajev. Zadovoljstvo s študijem ni izolirana ocena, temveč je odvisna od posameznikovega življenjskega položaja (Aristovnik idr., 2020; Elliott in Shin, 2002; Rodić Lukić in Lukić, 2020). Ob tem gre izpostaviti kontekst krizne epidemiološke situacije, ki je zahtevala nenadno izvedbo študija na daljavo, v celoti, brez možnosti izbire načina izvedbe študija. Na generalni ravni je zahtevala omejitev socialnih stikov v živo, s čimer je posegla tudi na druge življenjske okoliščine posameznika, ki njegov položaj sooblikujejo. Študentje so se naenkrat znašli v povsem novih študijskih in življenjskih okoliščinah. Predpostavljali smo, da je zadovoljstvo s študijem na daljavo med epidemijo povezano z različnimi dejavniki, ki so kreirali študijski in življenjski položaj študenta med krizno situacijo.

METODOLOGIJA

V prispevku prikazujemo kvantitativno analizo dela podatkov raziskave z naslovom »Položaj študentov in študentk UL v razmerah covid-19«, ki smo jo izvedli na Oddelku za socialno pedagogiko Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani ob koncu študijskega leta 2020/2021. Zasnova in izvedba raziskave je predstavljena v tej

tematski številki v uvodnem članku z naslovom »Uvodnik: Spremembe študentskega življenja v obdobju epidemije covid-19«. Vzorec raziskave predstavlja 1424 študentk ter študentov UL in je natančneje predstavljen v omenjenem uvodniku. Udeleženci so odgovarjali na demografska vprašanja in vprašanja z več tematsko različnih področij, vezanih na položaj študentov v razmerah covid-19. Na vprašanja o tematskem sklopu študijsko področje je delno ali v celoti odgovorilo 1167 študentov. Za ocenjevanje posameznih vidikov študija na daljavo smo uporabili sedem vprašanj oz. sklopov vprašanj z več postavkami. Pri dveh sklopih vprašanj so udeleženci na štiri-stopenjski lestvici (1 – nikoli, 2 – redko, 3 – pogosto, 4 – redno) označili, kako pogosto postavke veljajo zanje (npr. »Pri študijskih urah, ki potekajo na daljavo, sodelujem v diskusijah.«). Pri dveh vprašanjih so označili, kateri odgovor velja zanje. Pri ocenjevanju splošnega zadovoljstva s študijem na daljavo so udeleženci na štiri-stopenjski lestvici ocenili, v kolikšni meri so zadovoljni s študijem na daljavo (ocena 1 je pomenila zelo nezadovoljen, ocena 4 pa zelo zadovoljen).

Zbrane podatke smo analizirali s statističnim programom SPSS. Izračunali smo mere opisnih statistik (odstotke posameznih odgovorov, povprečne vrednosti in standardne odklone), za preverjanje razlik med skupinami sta bila uporabljena analiza variance (ANOVA) in t-test, za preverjanje povezanosti med spremenljivkami pa smo – glede na vrsto podatkov in ustreznost obdelave podatkov – uporabili Pearsonov r-koeficient, Spearmanov rho-koeficient in Kendallov tau-koeficient.

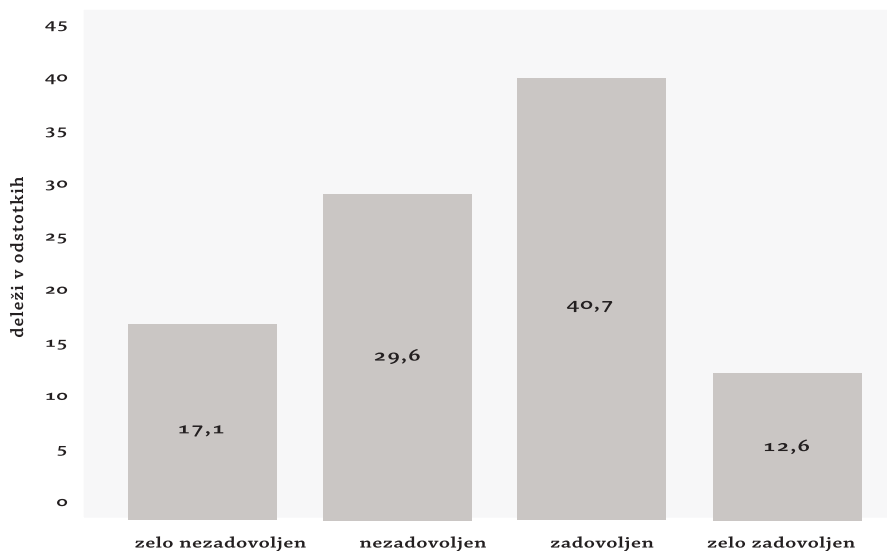
REZULTATI Z RAZPRAVO

Rezultati kažejo, da so bili študentje različno zadovoljni ($M = 2,49$ od 4; $SD = 0,92$) s študijem na daljavo med epidemijo (glej **SLIKO 1**). Nekoliko več kot polovica vseh udeležencev v raziskavi ($N = 1167$) je poročala, da so bili s študijem na daljavo zadovoljni ali zelo zadovoljni, nekoliko manj kot polovica pa, da so bili nezadovoljni ali zelo nezadovoljni. Na podlagi tega rezultata, približne razpolovitve na zadovoljstvo in nezadovoljstvo s študijem na daljavo, smo

v nadaljnji analizi iskali statistično značilne razlike in povezave z zadovoljstvom s študijem na daljavo. Predpostavljali smo, da se stopnja zadovoljstva s študijem na daljavo razlikuje oz. je povezana z različnimi dejavniki, kar smo preverili. Zanimalo nas je, kateri študentje so bili bolj in kateri manj zadovoljni s študijem na daljavo. V nadaljevanju prikazujemo rezultate glede na njihove demografske značilnosti, pogoje, ki omogočajo študij na daljavo, in druge individualne značilnosti.

SLIKA 1

Zadovoljstvo s študijem na daljavo med epidemijo (N = 1167)

POVEZANOST MED ZADOVOLJSTVOM S ŠTUDIJEJEM NA DALJAVO IN DEMOGRAFSKIMI ZNAČILNOSTMI

Obsežna predhodna raziskava (Aristovnik idr., 2020) je pokazala statistično značilno nižje zadovoljstvo s študijem na daljavo v povezavi s socialno-demografskimi značilnostmi, ki so se izkazale kot pomembne v perspektivi študenta na različne vidike študijskega

življenja. Glede na te ugotovitve smo najprej preverili, ali demografske značilnosti določajo razlike v zadovoljstvu s študijem na daljavo tudi v naši raziskavi.

Analiza razlik med demografskimi značilnostmi je pokazala, da se le spola statistično značilno razlikujeta v zadovoljstvu s študijem (**PREGLEDNICA 1**). V povprečju so s študijem na daljavo bolj zadovoljne ženske ($M = 2,52$; $SD = 0,89$) kot pa moški ($M = 2,35$; $SD = 1,01$). Predvidevali smo, da se bodo pokazale razlike v zadovoljstvu s študijem na daljavo tudi glede na smer in letnik študija, kot je to pokazala raziskava Doolan in sodelavcev (2021), a so v naši raziskavi razlike med skupinami statistično neznačilne. Razlike med smermi študija, pri čemer smo udeležence razvrstili v naravoslovno in družboslovno smer študija, smo preverjali s t-testom in ugotovili, da se zadovoljstvo s študijem glede na smer študija statistično značilno ne razlikuje, $t(1143) = 0,33$, $p = 0,738$. Predvidevali smo, da bodo študentje naravoslovnih smeri študija zaradi manjkajočih laboratorijskih vaj v povprečju manj zadovoljni s študijem na daljavo, a tega na podlagi statistično neznačilnih ugotovitev ne moremo potrditi. Razlike med letniki študija smo preverjali z analizo variance in ugotovili, da se zadovoljstvo s študijem na daljavo tudi glede na letnik študija statistično značilno ne razlikuje, $F(3,1163) = 0,73$, $p = 0,536$. Predvidevali smo, da bodo

PREGLEDNICA 1

Razlike v zadovoljstvu s študijem po spolu in soočanjem z duševnimi stiskami med študijem na daljavo

	N	M	SD	t-preizkus		
				t	df	p
ženske	909	2,52	0,89	2,56	1143	0,011*
moški	236	2,35	1,01			
soočanje z duševnimi stiskami – da	900	2,37	0,90	1162	-8,21	0,001*
soočanje z duševnimi stiskami – ne	264	2,88	0,87			

študentje prvega letnika zaradi nenavadnega vstopa v študij s študijem na daljavo manj zadovoljni, a tega naša raziskava ni potrdila. Prav tako se v zadovoljstvu s študijem niso pokazale statistično pomembne razlike glede na regijo, iz katere študentje prihajajo, $F(12,1153) = 1,91$, $p = 0,030$, in okolje, kjer študentje živijo, $t(1163) = -0,65$, $p = 0,514$.

POVEZANOST MED ZADOVOLJSTVOM S ŠTUDIJEJEM NA DALJAVO IN FINANČNIMI, BIVALNIMI TER ŠTUDIJSKIMI POGOJI

Zanimale so nas tudi povezave s finančnimi, bivalnimi in študijskimi pogoji, ki omogočajo študij na daljavo. Poleg splošne finančne in bivalne situacije so to še lastna soba, osebni računalnik in dobra spletna povezava. Povezanost smo predvidevali glede na razlike v socialno-ekonomskem statusu tudi že pred epidemijo, nove izgube študentskega dela, zapiranja študentskih domov in nujnosti selitve nazaj k staršem zaradi epidemiološke situacije. Evropski študentje, ki so živeli v najemih in študentskih domovih, so v raziskavi Doolan s sodelavci (2021) poročali o več zaskrbljenosti glede stroškov za bivanje v primerjavi s študenti, ki so živeli pri starših ali v drugih namestitvah. V slovenski raziskavi o analizi ocene potreb po psihosocialni pomoči za študente med epidemijo (Kerč idr., 2021) udeleženi študentje ($N = 606$) bivalne okoliščine navajajo kot tiste, ki bi jim pomagale pri lažšanju težav, ki se pojavljajo ob študiju na daljavo. Skozi dejavnik vpliva prisotnosti t. i. motilcev (npr. drugih ljudi) v prostoru za študij na negativne občutke, povezane s pravočasnostjo, uspešnostjo in kakovostjo opravljanja študijskih obveznosti, pa pomen bivalnih okoliščin za študij med epidemijo s povprečjem vseh odgovorov ($M = 4,98$ od 7, $SD = 1,81$, $N = 5660$) poudari druga slovenska raziskava (Gabrovec idr., 2021). Vendar med zadovoljstvom s študijem na daljavo in tem, kje so študentje bivali v času študija na daljavo, naša raziskava ni pokazala statistično značilnih povezav. Analiza rezultatov pa je tudi v naši raziskavi pokazala, da je stopnja zadovoljstva s študijem na daljavo statistično značilno in pozitivno (sicer z nizko jakostjo) povezana s stopnjo zadovoljstva z bivalnimi pogoji med študijem

na daljavo (glej Preglednico 2). Predhodne raziskave so potrdile tudi povezanost soočanja s finančnimi težavami in vpliva pandemije na osebne okoliščine (Aristovnik idr., 2020; Gabrovec idr., 2021) ter prepoznavanje vpliva nizkih prihodkov na zadovoljstvo s študijem (Mok idr., 2021). Mok in sodelavci (prav tam) so v raziskavi med študenti v Hong Kongu ugotovili, da so bili med udeleženi (N = 1227) tisti z nizkimi družinskimi prihodki manj zadovoljni s študijem na daljavo kot tisti s srednjimi ali visokimi družinskimi prihodki. Tisti v boljši finančni kondiciji so bili bolj zadovoljni s soočanjem njihovih univerz s pandemijo (Aristovnik idr., 2020). Naša raziskava pa ni pokazala povezanosti med finančnimi pogoji in zadovoljstvom s študijem na daljavo. Smo pa ugotovili statistično značilno pozitivno povezanost med zadovoljstvom s študijem na daljavo in stopnjo mesečnih finančnih obremenitev v času študija na daljavo (glej Preglednico 2). Kljub zanemarljivi stopnji jakosti jo velja upoštevati. Po jakosti še nižja se je pokazala sicer statistično značilna pozitivna povezanost zadovoljstva s študijem na daljavo in tem, ali so udeleženi študentje v raziskavi v času študija na daljavo imeli svojo sobo (glej Preglednico 2). Glede na pomen mirnega prostora za študij morda ta povezava ni zgolj naključna.

Nekoliko močnejšo statistično značilno pozitivno povezavo pa smo ugotovili med zadovoljstvom s študijem na daljavo in dobro spletno povezavo med študijem na daljavo (glej Preglednico 2). Kot se je najprej izkazalo, je spletna povezava pogoj in ovira pri študiju na daljavo in na svetovni ravni predstavlja privilegij (Aristovnik idr., 2020). Morda si to – glede na rezultate naše raziskave, ki kažejo, da več kot dve tretjini (71,40 %) udeleženih študentov poroča o dobri spletni povezavi – težko predstavljamo. Na evropski ravni je ta delež z 41 % že bistveno nižji (Doolan idr., 2021). Tudi raziskava Mok in sodelavcev (2021) je ugotovila pripisano visoko pomembnost vpliva dobre, stabilne spletne povezave na študijsko učinkovitost pri študiju na daljavo. Med študenti, ki so sodelovali v raziskavi, se jih je kar 49 % soočalo s slabo spletno povezavo. Prav tako slovenska raziskava (Gabrovec idr., 2021) poroča o vplivu spletne povezave na pravočasnost, uspešnost in kakovost opravljanja študijskih obveznosti in s tem povezanih negativnih občutkih. Raziskava Doolan idr. (2021) je pokazala statistično značilne in

pozitivne povezave med zadovoljstvom s študijem na daljavo in študijskimi pogoji, ki omogočajo študij na daljavo; poleg mirnega prostora, osebnega računalnika in dobre spletne povezave sta to še lastna miza in material za študij. Po slednjih dveh v raziskavi nismo spraševali, med tem, ali so študentje imeli svoj računalnik, in med zadovoljstvom s študijem na daljavo pa nismo ugotovili statistično značilne povezave.

Zanimalo nas je tudi, kako se zadovoljstvo s študijem na daljavo povezuje s pomanjkljivimi digitalnimi spretnostmi, saj le-te sodijo med osnovne pogoje in ovire za izvedbo študija na daljavo. Rezultati pokažejo, da je povezava med zadovoljstvom s študijem na daljavo in pomanjkljivimi digitalnimi spretnostmi statistično zelo značilna, po jakosti sicer neznatna in negativna. Soočanje s pomanjkljivimi digitalnimi spretnostmi za študij na daljavo je med študenti v povprečju dokaj nizko ($M = 1,60$ od 4, $SD = 0,71$). Le slabih 7 % jih je poročalo, da se s tem pogosto soočajo, in le slaba 2 %, da se s tem redno soočajo, medtem ko jih je dobrih 39 % poročalo, da se s tem redko soočajo, in 51 %, da se s tem nikoli ne soočajo. To bi lahko pomenilo, da imajo študentje v povprečju dobre digitalne spretnosti. Ugotovitve so skladne z ugotovitvami evropske raziskave (Doolan idr., 2021), v kateri le 7,9 % udeleženih poroča o pomanjkljivih digitalnih spretnostih. O podobnem deležu poroča tudi druga slovenska raziskava (Gabrovec idr., 2021), in sicer, da le za 6,6 % udeleženih velja ali popolnoma velja, da se zaradi pomanjkljivih digitalnih sposobnosti počutijo neprijetno. Delež tistih, za katere to ne velja ali sploh ne velja (70 %), pa je celo višji kot v naši raziskavi. Medtem pa je raziskava med študenti v Hong Kongu (Mok idr., 2021) ugotovila kar 16-odstotni delež tistih, ki svoje digitalne spretnosti ocenjujejo kot šibke in pomanjkljive. Med njimi je tudi največji delež (71 %) teh, ki so najbolj nezadovoljni s študijem na daljavo.

Dobre digitalne spretnosti, ki jih nakazujejo naši rezultati, bi lahko pomenile samozavestno uporabo spletnih platform za študij, o čemer – v deležu 80,7 % udeleženih – poroča tudi raziskava Doolan in sodelavcev (2021). To bi lahko še posebej prišlo do izraza pri študijskih urah na daljavo (glede na najbolj uveljavljeno sinhrono

obliko poučevanja, pri kateri interakcija poteka v živo v realnem času izvedbe študijske ure). Vendar pa naši podatki razkrivajo nekaj drugega. Študentje so pri študijskih urah v povprečju najpogosteje (dobrih 40 % pogosto in 37 % redno) poslušali in se ne oglašali ($M = 3,11$; $SD = 0,83$). V relativno visokem deležu (24 % pogosto in 5 % redno) so bili pri študijskih urah na daljavo le prijavljeni in so ob tem delali druge stvari. Le slaba tretjina jih je imela pri študijskih urah redno (9 %) ali pogosto (22 %) prižgano kamero. To bi morda lahko nakazovalo na položaj študenta pri študiju glede na druge dejavnike, ki tega sokreirajo.

PREGLEDNICA 2

Značilne povezanosti med zadovoljstvom s študijem na daljavo ter posameznimi pogoji za študij in individualnimi značilnostmi

	<i>r</i>	<i>τ</i>	<i>rho</i>
zadovoljstvo s študijem na daljavo (ŠD)	--	--	--
stopnja zadovoljstva z bivalnimi pogoji med ŠD	0,37*		
stopnja mesečnih finančnih obremenitev med ŠD	0,19*		
med ŠD se je več vključeval v nezaslonske oz. nespletne pristočasne aktivnosti	0,33**		
med ŠD je imel svojo sobo		0,06*	
med ŠD je imel dobro spletno povezavo		0,21*	
ima pomanjkljive digitalne spretnosti za ŠD			-0,14**
pogostost doživljanja optimizma in zaupanja v prihodnost med ŠD			0,23*
pogostost doživljanja povezanosti z drugimi študenti med ŠD			0,40*

Opombe: *r* - Pearsonov koeficient, *τ* - Kendallov tau koeficient, *rho* - Spearmanov koeficient.
* $p < 0,01$, ** $p < 0,001$

POVEZANOST MED ZADOVOLJSTVOM S ŠTUDIJEM NA DALJAVO IN NEKATERIMI INDIVIDUALNIMI ZNAČILNOSTMI

V povprečju so bili s študijem na daljavo bolj zadovoljni študentje, ki se med študijem na daljavo niso soočali z duševnimi stiskami ($M = 2,88$; $SD = 0,87$), v primerjavi s tistimi, ki so se soočali z duševnimi stiskami ($M = 2,37$; $SD = 0,90$). Glede na prisotnost duševnih stisk so rezultati pokazali statistično zelo značilne razlike v zadovoljstvu s študijem na daljavo (**PREGLEDNICA 1**). Povezanost med prisotnostjo duševnih stisk in zadovoljstvom s študijem na daljavo smo predvidevali glede na navedbe porasta in doživljanja duševnih stisk (Gabrovec idr., 2021; Kerč idr., 2021). Kerč in sodelavci (2021) poročajo o naraščanju duševnih stisk: nekoliko več stisk v primerjavi s časom pred epidemijo in v drugem valu malo več stisk v primerjavi s prvim valom epidemije. Ugotovili smo tudi statistično značilno pozitivno povezanost (sicer nizke jakosti) med stopnjo zadovoljstva s študijem na daljavo in pogostostjo doživljanja optimizma in zaupanja v prihodnost (**PREGLEDNICA 2**). Podobno so ugotovili tudi Aristovnik in sodelavci (2020), da so tisti udeleženi študentje v raziskavi, ki so imeli več upanja in manj skrbi, izražali višjo stopnjo zadovoljstva z ukrepi univerz. Na podlagi analize rezultatov smo ugotovili tudi statistično značilno povezanost med stopnjo zadovoljstva s študijem na daljavo in povezanostjo študenta z drugimi študenti v času študija na daljavo (**PREGLEDNICA 2**), ki je pozitivna in srednje močna. Pomen interakcij med študenti na podlagi ugotovitev poudarjata tudi Su in Guo (2021), ki v svoji raziskavi ($N = 457$) ugotavljata pozitivno povezavo med zadovoljstvom s študijem na daljavo in povezanostjo med študenti.

Ker je epidemija spremenila vsakdanje življenje posameznika, smo predvidevali, da na zadovoljstvo s študijem na daljavo vpliva tudi način preživljanja prostega časa, zato smo preverili, katere prostočasne aktivnosti so pogosteje izbirali in kakšna je povezava med temi in zadovoljstvom s študijem na daljavo. Ugotovili smo, da so se študentje med študijem na daljavo v povprečju pogosteje kot prej vključevali v zaslonske oz. spletne prostočasne aktivnosti ($M = 2,35$; $SD = 0,39$) v primerjavi z vključevanjem v nezaslonske oz. nespletne

prostočasne aktivnosti ($M = 1,66$; $SD = 0,41$). S t-testom za odvisna vzorca smo glede pogostosti vključevanja v zaslonske oz. spletne ali nezaslonske oz. nespletne prostočasne aktivnosti ugotovili statistično zelo značilne razlike, $t(1052) = 40,35$; $p < 0,001$. Ugotovili smo tudi statistično zelo značilno pozitivno povezanost med vključevanjem v nezaslonske oz. nespletne prostočasne aktivnosti in stopnjo zadovoljstva s študijem na daljavo (**PREGLEDNICA 2**). Statistično značilne pozitivne povezave smo ugotovili tudi med stopnjo zadovoljstva s študijem na daljavo in posameznimi nezaslonskimi oz. nespletnimi aktivnostmi, npr. sprehodi, športnimi dejavnostmi, telesno aktivnostjo doma, različnimi hobiji (korelacije med $\rho = 0,09$ in $\rho = 0,25$; vsi $p < 0,01$). Prav tako smo ugotovili posamezne statistično značilne in negativne povezave med zaslonskimi oz. spletnimi aktivnostmi (npr. gledanje televizije, filmov in serij, brskanje po spletu, uporaba spletnih socialnih omrežij) in zadovoljstvom s študijem, pri katerih je treba izpostaviti, da so vse povezave nizke in zanemarljive jakosti (korelacije med $\rho = 0,07$; $p < 0,05$ in $\rho = 0,12$; vsi $p < 0,01$). Tudi druga slovenska raziskava (Gabrovec idr., 2021) je pokazala, da skoraj dve tretjini študentov, udeleženih v raziskavi, v prostem času pogosteje brska po spletu kot pred epidemijo. Prav tako jih več kot polovica pogosteje gleda televizijo in serije kot prej ter pogosteje kot prej uporablja spletna socialna omrežja.

SKLEPI

Glede na razporeditev odgovorov o stopnji zadovoljstva s študijem na daljavo, ki glede na poročanja udeleženih študentov v raziskavi kažejo, da jih je približno pol zadovoljnih in pol nezadovoljnih, smo ugotavljali, s katerimi dejavniki povezano se je pokazala višja ali nižja stopnja zadovoljstva s študijem na daljavo med epidemijo. Na podlagi raziskovalnih rezultatov smo ugotovili, da so s študijem na daljavo bolj zadovoljne študentke v primerjavi s študenti ter tisti udeleženi študentje v raziskavi, ki se v času študija na daljavo niso soočali z duševnimi stiskami, v primerjavi s tistimi, ki so se. O višji stopnji zadovoljstva s študijem na daljavo so poročali tisti študentje, udeleženi v raziskavi, ki so bili med študijem na daljavo bolj

zadovoljni s svojimi bivalnimi pogoji, tisti, ki so finančno lažje prišli skozi mesec, tisti, ki so imeli svojo sobo, večino časa dobro spletno povezavo med študijem na daljavo, in tisti, ki se manj pogosto soočajo s pomanjkljivimi digitalnimi spretnostmi. Višjo stopnjo zadovoljstva s študijem na daljavo smo ugotovili še pri tistih, ki so poročali, da so med študijem na daljavo pogosteje doživljali optimizem in zaupanje v prihodnost, ter tistih, za katere bolj drži, da so se med študijem na daljavo počutili povezane z drugimi študenti, in tistih, ki so se med študijem na daljavo več kot prej vključevali v nezaslonske oz. nespletne prostočasne aktivnosti.

Naše ugotovitve se skladajo z nekaterimi ugotovitvami drugih raziskav (npr. Aristovnik idr., 2020; Doolan idr., 2021; Gabrovec idr., 2021; Kerč idr., 2021; Su in Guo, 2021). Pričakovali pa smo, da se bo pokazalo več razlik v zadovoljstvu s študijem na daljavo glede na demografske značilnosti študentov. Prav tako smo pričakovali več povezanosti med zadovoljstvom s študijem na daljavo in pogoji, ki že sicer ustvarjajo razlike med študenti. Kot kažejo rezultati iz poročanja študentov, jih je večina med študijem na daljavo imela pogoje, ki jih razumemo kot takšne, ki sploh omogočajo študij na daljavo. Poleg tega – kot lahko sklepamo na podlagi rezultatov – imajo udeleženi v raziskavi v večini dobre digitalne spretnosti, skoraj 96 % jih je imelo med študijem na daljavo svoj osebni računalnik, kar je celo višji delež od tistega, o katerem na evropski ravni poročajo (89,3 %) Doolan in sodelavci (2021). Skoraj 83 % jih je imelo med študijem na daljavo svojo sobo in več kot dve tretjini večino časa dobro spletno povezavo. Ob tem pa so rezultati razkrili nekatere značilnosti odziva udeleženi študentov v raziskavi na študijske ure, ki po eni strani presenečajo, saj bi ob takšnih rezultatih pričakovali več in večji delež izpostavljenih ovir, po drugi strani pa prav takšni rezultati lahko spodbujajo k premislekom o prepletenosti dejavnikov, ki sokreirajo značilnosti tako posameznikovega študija na daljavo kot njegovega zadovoljstva s študijem na daljavo. Kot ugotavlja tudi predhodna raziskava svetovnega formata (Aristovnik idr., 2020), ki je prav tako poskušala dobiti vpogled v življenje študentov na vseh področjih študijskega življenja, je imela pandemija pomembne učinke na vsakdanje življenje študentov. Tudi raziskava Doolan in sodelavcev (2021) je pokazala, da so različna

področja študentskega življenja različno povezana z indikatorji študentove uspešne prilagoditve na krizo. Sklenemo lahko, da je epidemija izpostavila pomen konteksta v položaju študenta. Tudi na podlagi spoznanj raziskave smo osvetlili individualni življenjski in študijski položaj študenta, ki sokreira značilnosti njegovega študija, kot tudi študijske okoliščine sokreirajo njegov položaj. Morda smo bili prav na to pred epidemijo premalo pozorni.

Vprašanje, ki ga na podlagi ugotovitev raziskave lahko postavimo kot sklepni premislek, je, ali gre razlike v zadovoljstvu s študijem na daljavo pripisati dejavnikom med epidemijo ali so razlike obstajale že pred epidemijo. Opisane razlike v zadovoljstvu s študijem na daljavo bi bilo namreč mogoče pripisati temu, da so se študentje pri študiju na daljavo soočili s svojo situacijo v novih študijskih in življenjskih okoliščinah. Hkrati pa so se ob študiju na daljavo odprla vprašanja dobrega počutja zaradi naraščajočega stresa, strahu, drugih stisk (Gabrovec idr., 2021; Mok idr., 2021), kar so ugotovitve tudi naše širše raziskave.

Kot zanimive vidimo tudi povezave, ki so se pokazale med zadovoljstvom s študijem in preživljanjem prostega časa ob zaslon-skih oz. spletnih ali nezaslon-skih oz. nespletnih aktivnostih. Še posebej se nam zdijo pomembne zaradi (brez izbire) skreiranega novega načina življenja v epidemiološki situaciji, ki je omejila socialne stike v živo, številne študente 'preselila', zahtevala študij na daljavo in obremenila s številnimi novimi negotovostmi in skrbmi. Velik del aktivnosti, vključno s študijem, se je preselil na splet in zanimivo je, da so študentje pogosteje tudi v prostem času izbirali spletne oz. zaslon-ske aktivnosti. Mogoče so več spletnih aktivnosti izbirali zaradi manj drugih možnosti, ki so bile omejene, in so se morda tudi v prostem času prilagodili novemu načinu življenja 'na daljavo'. Iz druge slovenske raziskave, ki je ocenjevala potrebe študentov po psihosocialni podpori med epidemijo (Kerč idr., 2021), izhajajo izsledki, da študentom, ki so sodelovali v raziskavi, med drugim najpogostejšo in najintenzivnejšo stisko povzročajo občutki krivde, če si vzamejo čas zase in jih ob tem čakajo študijske obveznosti. Poleg tega pa jih obremenjuje pomanjkanje prostega časa. Morda lahko prav s tem pojasnimo tudi svoje ugotovitve o izbiranju več zaslon-skih oz. spletnih aktivnosti v primerjavi z nezaslon-skimi

oz. nespletnimi aktivnostmi. Morda so študentje, udeleženi v raziskavi, ki so med študijem na daljavo večkrat izbirali zaslonske oz. spletne aktivnosti, na ta način prikazovali (hote ali nehote), da ob čakajočih študijskih obveznostih 'ostajajo' pri teh vsaj z načinom, preko zaslona. Ob tem jih je v raziskavi Gabrovec idr. (2021) skoraj 40 % poročalo tudi, da so socialna omrežja uporabljali tako pogosto, da je to negativno vplivalo na njihove študijske obveznosti. Zato po drugi strani težko spregledamo, da so tisti, ki so v prostem času izbirali več nespletnih oz. nezaslonskih aktivnosti, poročali o višji stopnji zadovoljstva s študijem. To bi lahko razumeli tudi kot ohranjanje poznane vsakdanjosti ali vsakdanjosti izven spleta oz. povezanosti s časom pred epidemijo preko 'tradicionalnih' aktivnosti, ki bi lahko z več raznolikosti v njihove dneve doprinesla k dobremu počutju posameznika nasploh in s tem k sokreiranju ugodnejšega lastnega položaja tudi v izredni situaciji.

Opisani raziskovalni izsledki najverjetneje dovoljujejo različne razlage, ki bi jih veljalo empirično natančneje preveriti. Omejitve naše raziskave so v neuravnoteženi spolni strukturi vzorca in v tem, da ni raziskovala, kateri posamezni dejavniki so vplivali na zadovoljstvo s študijem na daljavo. Prav to bi lahko še mnogo bolje osvetlilo različnost izkušnje s študijem na daljavo med epidemijo in pomagalo pojasniti nekatere rezultate. Poleg tega so lahko pokazane razlike in povezave posledica še katerih drugih dejavnikov in ne govorijo le o značilnostih v epidemioloških razmerah.

Kljub temu lahko rečemo, da je raziskava pomembna, in če strnemo svoja spoznanja, lahko sklenemo, da se je področje raziskovanja zadovoljstva s študijem na daljavo izkazalo raziskovalno zelo sporočilno in koristno. Kot prvo, lahko na podlagi rezultatov potrdimo, da stopnja zadovoljstva s študijem na daljavo ni izolirana ocena, temveč je odvisna od posameznikovega individualnega življenjskega položaja v aktualni situaciji in je povezana z drugimi dejavniki. Na podlagi upoštevanja različnih vidikov v povezavah z zadovoljstvom s študijem smo osvetlili, kaj bi lahko kreiralo tako zadovoljstvo s študijem na daljavo kot študijski položaj posameznika glede na njegov individualni, življenjski položaj. Prispevek te raziskave na področju raziskovanja zadovoljstva s študijem na daljavo je v raziskovanju povezanosti zadovoljstva s študijem na daljavo med epidemijo covid-19 z dejavniki, ki sokreirajo študijski položaj študenta in v izpostavitvi prav tega, čemur bi veljalo

namenjati raziskovalno pozornost tudi v prihodnje. Prav tako spoznanja usmerjajo k premislekom o implikacijah podpor študenta v visokošolskem izobraževanju glede na njegov individualni študijski in življenjski položaj.

LITERATURA

- Adedoyin, O. B. in Soykan, E. (2020). Covid-19 pandemic and online learning: the challenges and opportunities. *Interactive Learning Environments*, 1–13. <https://doi.org/10.1080/10494820.2020.1813180>
- Aristovnik, A., Keržič, D., Ravšelj, D., Tomaževič, N. in Umek, L. (2020). Impacts of the COVID- 19 Pandemic on Life of Higher Education Students: A Global Perspective. *Sustainability*, 12(8438), 1–34. <https://doi.org/10.3390/su12208438>
- Brown, A., Lawrence, J., Basson, M. in Redmond, P. (2020). A conceptual framework to enhance student online learning and engagement in higher education. *Higher Education Research & Development*, 41(2), 248–299.
- Bryson, J. R. in Andres, L. (2020). Covid-19 and rapid adoption and improvisation of online teaching: curation resources for extensive versus intensive online learning experiences. *Journal of Geography in Higher Education*, 44(4), 608–623.
- Butnaru, G. I., Nita, V., Anichiti, A. in Brinza, G. (2021). The Effectiveness of Online Education during Covid 19 Pandemic – A Comparative Analysis between the Perceptions of Academic Students and High School Students from Romania. *Sustainability*, 13(5311), 1–20. <https://doi.org/10.3390/su13095311>
- Carrillo C. in Assuncao F. (2020). Covid-19 and teacher education: a literature review of online teaching and learning practices. *European Journal of Teacher Education*, 43(4), 466–487.
- Cutri, R. M., Mena, J. in Whiting, E. F. (2020). Faculty readiness for online crisis teaching: transitioning to online teaching during the COVID-19 pandemic. *European Journal of Teacher Education*, 43(4), 523–541.
- Dinh, L. P. in Nguyen, T. T. (2020). Pandemic, social distancing, and social work education: student's satisfaction with online education in Vietnam. *Social Work Education*, 39(8), 1074–1083.

- Doolan, K., Barada, V., Burić, I., Krolo, K. in Tonkovič, Ž. (2021). *Student life during the COVID-19 pandemic lockdown: Europe-wide insights*. European Student's Union.
- Elliot K. M. in Shin, D. (2002). Student Satisfaction: An alternative approach to assessing this important concept. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 24(2), 197–209.
- Gabrovec, B., Selak, Š., Crnkovič, N., Cesar, K. in Šorgo, A. (2021). *Raziskava o doživljanju epidemije Covid-19 med študenti*. Poročilo o opravljeni raziskavi. Nacionalni inštitut za javno zdravje Slovenije.
- Hodges, C., Moore, S., Lockee, B., Trust, T. in Bond, A. (2020). *The difference between emergency remote teaching and online learning*. EDUCASE Review.
- James, P. C. (2021). What Determines Student Satisfaction in an E-learning Environment? A Comprehensive Literature Review of Key Success Factors. *Higher Educational Studies*, 11(3), 1–9.
- Jiménez-Bucarey, C., Acevedo-Duque, Á., Müller-Pérez, S., Aguilar-Gallardo L., Mora-Moscoso, M. in Cachicatari Vargas, E. (2021). Student's Satisfaction of the Quality of Online Learning in Higher Education: An Empirical Study. *Sustainability*, 13(11960), 1–14. <https://doi.org/10.3390/su132111960>
- Kerč, P., Krohne, N., Lebar Šraj, T. in Štirn, M. (2021). *Ocena potreb po psihosocialni podpori v drugem valu epidemije Covida-19*. Nacionalni inštitut za javno zdravje Slovenije.
- Mok, K. H., Xiong, W. in Rahman H. N. B. A. (2021). COVID-19 pandemic's disruption on university teaching and learning and competence cultivation: Student evaluation of online learning experiences in Hong Kong. *International Journal of Chinese Education*, 10(1), 1–20.
- Rahman, A. (2021). Using Students' Experience to Derive Effectiveness of COVID-19-Lockdown-Induced Emergency Online Learning at Undergraduate Level: Evidence from Assam, India. *Higher Education for the Future*, 8(1), 71–89.
- Rodić Lukić, V. in Lukić, N. (2020). Assessment of student satisfaction model: evidence of Western Balkans. *Total Quality Management & Business Excellence*, 31(13–14), 1506–1518.
- Shankar, K., Arora, P. in Binz-Scharf, M. C. (2021). Evidence on Online Higher Education: The Promise of COVID-19 Pandemic

Data. *Management and Labour Studies*, 1-8. <https://doi.org/10.1177/0258042X211064783>

Singh, V. in Thurman, A. (2019). How Many Ways Can We Define Online Learning? A Systematic Literature Review of Definitions of Online Learning (1988-2018). *American Journal of Distance Education*, 33(4), 289–306.

Su, C.Y. in Guo, Y. (2021). Factors impacting university students' online learning experiences during the COVID-19 epidemic. *Journal of Computer Assisted Learning*, 37(1), 1578–1590.

IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK, PREJET APRILA 2022

POZITIVNI IN NEGATIVNI VIDIKI ŠTUDIJA NA DALJAVO MED EPIDEMIJO COVIDA-19 – GLAS ŠTUDENTOV IN ŠTUDENTK

149

POSITIVE AND NEGATIVE ASPECTS OF
DISTANCE LEARNING DURING THE COVID-19
EPIDEMIC – STUDENT VOICES

Nataša Zrim Martinjak, *dr. soc. ped.*

Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana

natasazrim@pef.uni-lj.si

POVZETEK

Študij na daljavo med epidemijo covid-19 so študentje doživeli različno, nekateri bolj, drugi manj naklonjeno svoji življenjski situaciji. Namen raziskave je bil, identificirati pozitivne in negativne vidike študija na daljavo med epidemijo, ki so jih prepoznali študentje. Kvalitativna raziskava je zajela 116 odgovorov na vprašanje odprtega tipa iz raziskave o položaju študentov in študentk Univerze v Ljubljani v razmerah covid-19 (N = 1424). Uporabljena je bila metoda analize vsebine. V rezultatih smo prikazali identificirane pozitivne in negativne vidike študija na daljavo. Ugotovili smo, da je bil najboljše prepoznan pozitiven vidik študija na daljavo prihranek časa,

najbolje prepoznan negativni vidik študija na daljavo pa odsotnost socialnih stikov in socialnega povezovanja. Na podlagi ugotovitev raziskave lahko sklenemo, da so pozitivni in negativni vidiki študija na daljavo odvisni od okolja in okoliščin, v katerih študent živi. Raziskava daje uvid v raznolikost življenjskih situacij, ki bi jim ob upoštevanju individualnih značilnosti v prihodnje veljalo namenjati več pozornosti.

KLJUČNE BESEDE: *pozitivni in negativni vidiki študija na daljavo, epidemija covid-19, perspektiva študenta.*

ABSTRACT

Students experienced distance learning during the Covid-19 epidemic differently, depending on their living situation. The purpose of the research was to identify the positive and negative aspects of distance learning during the epidemic that were mentioned by students. The qualitative research included 116 responses to an open-ended question from a study on the situation of students at the University of Ljubljana in the Covid-19 period (N = 1424). The method of content analysis was used. In the results, we identified the positive and negative aspects of distance learning. We found that the most recognised positive aspect of distance learning is time saving, and the most recognised negative aspect of distance learning is lack of social contact and social cohesion. From the research findings, we can conclude that the positive and negative aspects of distance learning depend on the environment and circumstances in which the student lives. The research provides an insight into the diversity of living situations, to which more attention should be paid in the future, taking into account individual characteristics.

KEYWORDS: *positive and negative aspects of distance learning, Covid-19 epidemic, student perspective.*

UVOD

Študij na daljavo med epidemijo covid-19 je bil svojevrstna (pre) izkušnja, ki je povzročila številne izzive in skrbi. Marsikje po svetu je bila to prva izkušnja s študijem na daljavo, povsod pa je bila nekakšen skupen odziv sveta na krizo, kar jo ločuje od predhodnih izkušenj s študijem na daljavo. Glede na to je interes za prepoznavanje prednosti in pomanjkljivosti študija na daljavo med raziskovalci zelo velik. Abu Talib idr. (2021) so na podlagi meta-analitičnega pregleda 47 izbranih raziskav s področja prehoda s tradicionalnega izobraževanja v predavalnici na izobraževanje na daljavo v kontekstu pandemije covid-19 ugotavljali, kakšni vplivi tega prehoda na študente in fakultete so bili prepoznani, vključno z dolgoročnimi posledicami za vse deležnike. Med negativnimi učinki oz. ovirami navajajo neenakost v dostopu do izobraževanja, neadekvatno poučevanje, nizko kakovost komunikacije, tehnične težave, povečano delovno obremenitev, stres, duševne stiske, nizko IKT-pismenost, upad motivacije in participacije, težave pri ocenjevanju, težko usklajevanje dela in zasebnega življenja ter skrbi glede ohranjanja zasebnosti. Med pozitivnimi učinki oz. prednostmi študija na daljavo pa na podlagi ugotovitev navajajo možnost fizične oddaljenosti, fleksibilnost in udobnost, razprave in komunikacijo, učinkovitost kot didaktično orodje, nižje 'skrite' stroške študija, kot so najemnina in prevozni stroški, napredovanje v IKT-pismenosti zaradi povečane izpostavljenosti tehnologiji in prepoznano spodbudo za spremembe.

V raziskavi Stevanović idr. (2021), ki je na vzorcu 832 študentov iz Srbije ugotavljala pozitivne in negativne vidike študija na daljavo iz perspektive študentov, so odgovori udeleženih študentov izkazali razmerje dveh tretjin negativnih vidikov študija na daljavo in tretjino pozitivnih vidikov študija na daljavo. Kot pozitiven vidik so udeleženi študentje najpogosteje izbrali večjo enostavnost dostopa do učilnice na daljavo v primerjavi s fizičnim odhodom na fakulteto in boljše opravljanje izpitov. Razlike so se pokazale med mlajšimi in starejšimi študenti, ob čemer so starejši imeli bolj pozitivna stališča do študija na daljavo v primerjavi z mlajšimi študenti. Ti so študij na daljavo ocenili z več negativnimi vidiki, kot so npr. upad

motivacije in koncentracije ter različne druge težave. Med pozitivnimi vidiki študija na daljavo so v odprtih odgovorih udeleženi študentje izpostavili še fleksibilnost v uravnavanju časa in sproščeno okolje, možnost ponovnega poslušanja posnetih predavanj, možnost zastavljanja vprašanj in interakcije z učitelji, prihranek potovalnega časa. Med negativnimi vidiki študija na daljavo pa so v odprtih odgovorih izpostavili še pogrešanje 'živega sveta', pogrešanje študijskih kolegov oz. pomanjkanje interakcije in komunikacije v živo ter anksioznost. Avtorji so ugotovili še, da s študijem na daljavo študentje niso bili zadovoljni, če so pri sebi prepoznali upad motivacije. Ugotovili so tudi značilne pozitivne povezave med posameznimi tako pozitivnimi kot tudi negativnimi vidiki študija na daljavo. Povezave med pozitivnimi in negativnimi vidiki študija na daljavo so se izkazale kot značilne, študentje, ki se bolj strinjajo s pozitivnimi vidiki študija na daljavo, pa se manj strinjajo z negativnimi vidiki študija na daljavo, kar je pričakovano (prav tam).

Aguilera-Hermida (2020) je na podlagi kvalitativne analize opisov izzivov študija na daljavo med pandemijo covid-19 ugotovljala pomen situacijskih in okoljskih izzivov, spletnih izzivov in emocionalnih izzivov, ki jih je opisalo 158 študentov. Med pozitivnimi vidiki oz. spremembami, ki jih je opisalo 156 študentov, pa je ugotovila več časa za družino, nove aktivnosti in osebne izboljšave. Situacijske in okoljske izzive so v raziskavi udeleženi študentje opisali z navedbo številnih distraktorjev v domačih okoljih, zaradi katerih se doma težko osredotočijo na študij ter ga težko uravnavajo z drugimi domačimi obveznostmi. Med spletnimi izzivi so navajali ovire pri praktičnem učenju, nedostopnost do drugih virov učenja, kot so knjižnice in vrstniška pomoč, težave v komunikaciji s profesorji, slabo internetno povezavo, povečano študijsko obremenitev in pomanjkanje digitalnih spretnosti. Med emocionalnimi izzivi so udeleženi študentje navajali pomanjkanje motivacije in neprijetne emocije, poročali so o stresu, anksioznosti, skrbeh in spremembah duševnega zdravja. Več kot tretjina udeleženih študentov je poročala o pridobljenem času za družino kot pozitivnem vidiku. Med novimi aktivnostmi so navajali nove hobije ali utrjevanje in pozornost prej zapostavljenim ter nova učenja, vključno z usvajanjem

novih digitalnih spretnosti. Nekaj študentov pa je poročalo, da jim ta situacija ne prinaša nič pozitivnega. Med osebnimi izboljšavami so navajali skrb zase, osebno rast, več spanja, upravljanje s časom in finančne koristi.

Tudi obsežnejša evropska raziskava (Doolan idr., 2021), izvedena na vzorcu 9196 študentov, je s pomočjo odprtega vprašanja kvalitativno analizirala poročanja udeleženih v raziskavi o prednostih, pomanjkljivostih oz. ovirah, težavah študija na daljavo in predlogih. Tako so udeleženi študentje, ki so poročali o prednostih študija na daljavo, v tem prepoznali fleksibilnost urnika, neodvisnost pri načrtovanju in porabi časa, več časa za učenje in spanje, nižje življenjske stroške, prihranjen čas in denar, ki bi ga sicer porabili za pot in potne stroške, bolj zdravo prehranjevanje, življenje z družino, udobje in varnost doma ter manj stresa. Med ovirami oz. pomanjkljivostmi študija na daljavo so navajali, da študij od doma ne daje pravega občutka študiranja, monotone in ponavljajoče se dneve, zabrisane meje med delom in prostim časom, preveč časa, preživetega za računalnikom, manko praktičnega učenja, manko takojšnjih interakcij z drugimi študenti, prijatelji in profesorji, preveč intenzivno družinsko življenje, manko t. i. infrastrukture za študij (npr. lastne sobe), dostopnost do študijskega gradiva in dobre spletne povezave. Med težavami so navajali nemotiviranost, več odsotnosti od študijskih ur, povečanje študijskih obveznosti, samostojno učenje, težje študiranje ob lastnih otrocih ali v številčnejši družini, težje osredotočanje na študij zaradi več hrupa in manj miru, slabo internetno povezavo, zaprtost knjižnic. Glede reševanja težav, na katere so naleteli, predlagajo vrnitev na fakultete, pri izvedbi na daljavo predlagajo sinhrono poučevanje, snemanje predavanj, manj študijskih obveznosti, jasna navodila učiteljev, razumevanje in podporo univerz glede novih študijskih in življenjskih okoliščin, ureditev dobre internetne povezave, pridobitev dobrih osebnih računalnikov, poenotenje platforme za izvedbo učnih ur pri vseh predmetih.

Pozornost prepoznanim pozitivnim in negativnim vidikom študija na daljavo na podlagi izkušnje študentov med epidemijo ponuja možnost večjega razumevanja različnih položajev študentov, o katerih se morda pred epidemijo in morda tudi med samo epidemijo nismo dovolj spraševali.

RAZISKOVALNI PROBLEM

Osnovni namen raziskave je bil, identificirati pozitivne in negativne vidike študija na daljavo med epidemijo covid-19, ki so jih pri tem prepoznali študentje. Zanimalo nas je, kako so študentje dojemali študij na daljavo med epidemijo in o katerih dejavnih pozitivnega ter negativnega vidika študija na daljavo med epidemijo poročajo. Kot so pokazale ugotovitve predhodnih raziskav študija na daljavo med pandemijo covid-19 (npr. Aguilera-Hermida, 2020; Doolan, idr., 2021; Durak in Çankaya, 2020; Firmansyah idr., 2021; Lemay idr., 2021; Stevanović, idr., 2021), so študentje študij na daljavo doživeli različno, nekateri bolj, drugi manj naklonjeno svoji življenjski situaciji. Glede na to so v njem prepoznali pozitivne in/ali negativne vidike oz. prednosti in ovire. V našem primeru je bila to prva izkušnja s študijem na daljavo, in sicer v okoliščinah, ki so bolj kot kdajkoli osvetlile posameznikov življenjski položaj. Glas študenta lahko prispeva uvid v dejavnike pozitivnih in negativnih vidikov študija na daljavo in tudi to, kako jih dojema glede na svoj položaj. V raziskavi nas je zato zanimalo mnenje študentov o študiju na daljavo v času epidemije oz. pozitivni in negativni vidiki študija na daljavo med epidemijo iz uporabniške perspektive.

METODOLOGIJA

V prispevku analiziramo podatke iz raziskave Položaj študentov in študentk UL v razmerah covid-19, ki smo jo na Oddelku za socialno pedagogiko, UL PEF, izvedli ob koncu študijskega leta 2020/2021 in v kateri je sodelovalo 1424 študentov ter študentk UL. Vzorec ter zasnova in izvedba raziskave so predstavljeni v tej tematski številki v uvodnem članku z naslovom Uvodnik: Spremembe študentskega življenja v obdobju epidemije covid-19. Analizirali smo odgovore na vprašanje odprtega tipa »Ali bi želeli še kaj dodati v povezavi z vsebino ankete in doživljanjem svojega položaja v razmerah epidemije?«, ki smo ga zastavili ob koncu vprašalnika in je omogočilo splošno refleksijo. Za namen analize smo uporabili kvalitativni raziskovalni pristop in metodo analize vsebine. Na vprašanje je

odgovorilo 201 sodelujočih. Pri pregledu vseh odgovorov smo se osredotočili na tiste dele besedila, iz katerih je bil razviden obstoj vidikov študija na daljavo med epidemijo, in izbrali 86 odgovorov. V nadaljnji analizi smo opisane vidike kodirali, jih poimenovali in razvrstili v preglednico, iz katere so razvidni pozitivni in negativni vidiki, o katerih poročajo študentje, in pogostost pojavljanja v odgovorih. Posamezne vidike študija na daljavo med epidemijo v prikazu rezultatov ilustriramo z značilnimi citati iz odgovorov.

Z odprtim kodiranjem smo poleg pozitivnih in negativnih vidikov študija oblikovali še tri dodatne vsebinske kategorije, ki pozitivnih in negativnih vidikov študija na daljavo ne izpostavljajo neposredno, posredno pa se nanašajo na študij na daljavo. To so težave, skrbi in predlogi v povezavi s študijem na daljavo. Ker se nam je zdelo, da ta vsebinska področja dodatno osvetlijo študentov vidik študija na daljavo med epidemijo, smo vse odgovore še enkrat pregledali in izbrali še 30 odgovorov, ki ta področja tematizirajo. Skupaj smo v analizo tako vključili 116 odgovorov. V rezultatih so tudi te tri vsebinske kategorije obrazložene ob ilustraciji z značilnimi citati iz odgovorov.

Zajete odgovore je podalo 25 študentov 1. letnika, 49 študentov 2., 3. in 4. letnika, 30 študentov 2. stopnje in 12 študentov z dodatnim letom študija. Od vseh jih je bilo 113 rednih študentov, 89 jih je študiralo na družboslovnih oz. humanističnih smereh. V času študija na daljavo med epidemijo jih je od vseh 81 bivalo pri starših, kar je glede na njihovo poročanje 22 več kot pred epidemijo. Od vseh jih je le 6 poročalo, da so med epidemijo bivali v študentskem domu, kar je glede na njihovo poročanje v primerjavi z obdobjem pred epidemijo 18 manj. Med vsemi se jih je med epidemijo več preživljalo z različnimi viri hkrati, največ (87) jih je navajalo podporo staršev, 65 delo med študijem, 63 lastne prihranke in 47 štipendijo. Od vseh jih je bilo 83 ženskega spola, 60 jih je navajalo podeželje kot okolje prebivanja.

REZULTATI

Iz **PREGLEDNICE 1** je razvidno, katere dejavnike vidikov študija na daljavo smo prepoznali v odgovorih študentov in kako pogosto so se pojavljali. Na podlagi teh smo identificirali pozitivne in negativne vidike študija na daljavo, o katerih poročajo študenti. Pri posameznem dejavniku je razvidna tudi pogostost pojavljanja.

V nadaljevanju predstavljamo rezultate analize odgovorov skozi opis pozitivnih in negativnih vidikov študija na daljavo med epidemijo, ki smo jih identificirali v okviru osrednjega namena raziskave. Temu sledi prikaz vsebinskih področij: a) težave in skrbi, s katerimi so se študentje soočali ob študiju na daljavo med epidemijo, ter b) predlogi glede reševanja težav in skrbi, s katerimi so se soočali, in glede na vidik študija na daljavo med epidemijo.

POZITIVNI VIDIKI ŠTUDIJA NA DALJAVO MED EPIDEMIJO IZ PERSPEKTIVE ŠTUDENTA

Študentje, ki so študij na daljavo med epidemijo dojemali pozitivno, so ga opisovali enopovedno, brez navajanja dejavnikov, ki pozitivnost opredeljujejo, kot npr. da študentu študij na daljavo ugaja, mu je zelo všeč, da mu bolj ustreza in ga je doživel kot pozitivno izkušnjo (Š24: *»Študij na daljavo je super.«*). Drugi so pozitivne vidike študija na daljavo opisovali s posameznimi dejavniki in navedbo le-teh, nekateri enega, drugi več hkrati (Š11: *»Še nikoli doslej nisem uspela tako zdravo in aktivno živeti (redni zdravi obroki, telesna vadba). Torej, pouk na daljavo je bila zame zelo pozitivna izkušnja.«*). Medtem ko iz prve vrste opisov ne izvemo dosti več kot splošni opis, pa so opisi vidikov študija s posameznimi dejavniki, kot je npr. zapis v drugem primeru, mnogo bolj povedni.

Na podlagi posameznih navedenih dejavnikov vidikov študija na daljavo med epidemijo smo identificirali sedem pozitivnih vidikov študija na daljavo med epidemijo. To so prihranek časa, prednosti domačega okolja, posneta predavanja, prispevek k zdravju, boljša finančna situacija, fleksibilnost in nove socialne povezanosti. Iz **PREGLEDNICE 1** so glede na pogostost pojavljanja razvidni izstopanje vidikov prihranek časa, prednosti domačega

PREGLEDNICA 1*Dejavniki in identifikacija vidikov študija na daljavo med epidemijo iz perspektive študenta*

	identifikacija vidikov	dejavniki vidikov	pogostost pojavljanja
pozitivni vidiki študija na daljavo med epidemijo	prihranek časa	manj hitenja, upočasnitev tempa, razbremenitev	7
		prihranek potovalnega časa in časa za čakanje	7
		več časa za spanje, počitek, prijaznejše ure za vstajanje	4
		več časa za delo, študij, prosti čas	3
		več časa za družino, partnerja	3
		bolje izkoriščen čas	2
	prednosti domačega okolja	udobje, sproščenost in prijetnost domačega okolja	4
		boljša motivacija in študijska učinkovitost	4
	posneta predavanja	lažje, ker se ne druži veliko	1
		možnost ponovnega poslušanja predavanja	6
	prispevek k zdravju	bolj zdrav način življenja (prehrana, aktivnost)	2
		lažje soočanje z duševnimi tiskami	2
	boljša finančna situacija	višja kakovost življenja	1
		prihranek denarja za najemino in potne stroške	4
	fleksibilnost	lažja udeležba zaradi oddaljenosti bivanja	1
lažja udeležba ob delu		1	
nove socialne povezanosti	večja povezanost razreda	1	
	več pogovorov s profesorji in sošolci	1	
negativni vidiki študija na daljavo med epidemijo	odsotnost socialnih stikov in socialnega povezovanja	manko socialnih stikov in povezovanja z drugimi študenti	12
		manko socialnih stikov s profesorji	3
		pomen socialnih stikov in povezovanja z drugimi študenti	2
		odtujen način	1
	neustreznost domačega okolja	neustrezen prostor, preveč motilcev	5
		nasilje in nerazumevanje v domačem okolju	3
		pomen ustreznosti domačega okolja	2
		pomen menjave prostora za življenje in delo	2
	večja študijska obremenitev	potrebe ostalih družinskih članov	1
		povečanje študijskih obveznosti, nalog	9
	manko predstave o študiju	več študijskih obveznosti, manj prostega časa	1
		ni predstave o študiju na fakulteti	8
	obseg časa pred računalnikom	preveč časa pred računalnikom	6
		težavnost in obsežnost študija	3
	neprilagajanje vsebine in ocenjevanja	premalo prilagajanja vsebine in ocenjevanja	2
slabši uspeh		3	
ovire za praktično učenje	težje za izkustveno učenje	4	
ovire za zdravje	težje soočanje z duševnimi tiskami	3	
pomanjkanje rutine	pomen in pogrešanje rutine	1	
upad aktivnosti pri izvedbenih urah	manjša aktivnost pri urah	1	

okolja in posneta predavanja. Identificirani pozitivni vidiki študija na daljavo med epidemijo so v **PREGLEDNICI 1** navedeni od večkrat do manjkrajkrat navajanih.

Dejavnike, na podlagi katerih smo identificirali pozitivni vidik prihranek časa, med vsemi dejavniki navaja največ študentov, iz česar sklepamo, da je bil to iz perspektive študentov najbolj prepoznani ali opaženi pozitivni vidik študija na daljavo med epidemijo. Poročajo tako o virih prihranjenega oz. pridobljenega časa kot o pomenu le-tega in tudi o tem, čemu oz. komu so lahko namenili več časa. Največkrat so izpostavili, da so pridobili tisti čas, ki bi ga sicer porabili, da bi prišli ali celo pripotovali do fakultete (Š58: *»Plus je bil to, da se mi ni bilo treba voziti z avtobusom 5 ur na dan in sem ta čas boljše porabila.«*). Na račun tega so lahko tudi dlje spali (Š47: *»Kar se tiče spanja in časa za šolsko delo, pa je študij na daljavo super. Letos sem bila lepo naspana, naredila vse, kar je bilo treba, in še vedno imela čas za ostale aktivnosti, kar je bilo prej zaradi prevoza in čakanja težje izvedljivo.«*), kar je mogoče prav tako prepoznati kot pomembno pridobitev in eno od naložb, kateri so namenili svoj čas. Poleg spanja navajajo še, da so več časa lahko namenili delu, študiju, družini (Š59: *»Všeč mi je, da lahko preživim več časa z družino.«*) in imeli več prostega časa. Nasploh so ob tem prepoznali manj hitenja, koristno upočasnitev vsakodnevnega tempa in razbremenitev tudi glede na okoliščine (Š1: *»Kolikor težav je prinesla epidemija, je verjetno deloma spletni študij deloval tudi precej razbremenilno.«*).

Pozitivni vidik prednosti domačega okolja smo identificirali na podlagi njihovega prepoznavanja ugodne, udobne, podporne, varne in prijetne domače situacije, tudi ob zavedanju privilegiranosti (Š9: *»Imam srečo, da imam dobro družinsko okolje in finančno podporo.«*). Kot je prepoznala študentka, je zato lahko domače okolje pomemben vir sproščenosti in večje študijske učinkovitosti (Š48: *»Sama sem takšna, da me življenje v Ljubljani spravlja v slabo voljo, posledično je tudi moja motivacija za delo slabša. Doma, v prijetnem okolju in domačih krajih, sem bolj sproščena in je tudi moje delo produktivnejše.«*).

Posneta predavanja, ki so se ponekod uvedla med študijem na daljavo, so prepoznana kot pozitivni vidiki, ki bi bil nekaterim študentom v podporo tudi sicer (Š20: *»V času epidemije se je začelo snemati predavanja, kar se mi zdi super. Sem namreč dvopredmetna*

študentka in se mi predavanja včasih prekrivajo; veliko bolje je, če sama poslušam posnetek predavanja, kot če le prepisem zapiske od kakega sošolca ali sošolke.»; Š61: »Študij na daljavo ima kljub manj sprotnega dela veliko prednosti, kot je dostop do predavanj za nazaj, saj lahko tako večkrat poslušam stvari, ki jih pri navadnih predavanjih nisem mogel.«).

Med identificiranimi pozitivnimi vidiki sledi prispevek k zdravju, ki se povezuje s pozitivnim vidikom časa in z umirjenim tempom, ki omogoča bolj zdrav življenjski slog, in to tako z vidika prehrane kot rednega gibanja, počitka in lažjega soočanja s težavami in stiskami. (Š71: *»Osebnostno se je moje duševno zdravje izboljšalo med epidemijo. Bolje sem si lahko razporedila čas in se posvetila športu.«*; Š14: *»Osebnostno sem v hudi duševni stiski in koncentracije praktično nimam, vendar se s tem soočam lažje zaradi študija na daljavo.«*)

Boljšo finančno situacijo kot pozitivni vidik študija na daljavo je omogočil prihranek stroškov za najemnino in pot do fakultete (Š21: *»Glede finančnega vidika je bilo bolje, saj nisem potrebovala stanovanja in karte.«*).

Pozitivni vidik študija na daljavo je tudi ta, da omogoča več fleksibilnosti in lažjo udeležbo oz. prisotnost pri študijskih urah zaradi dela ali oddaljenosti bivanja.

Dve študentki med pozitivnimi dejavniki vidikov študija na daljavo med epidemijo prepoznavata, da je to glede na okoliščine omogočilo nove socialne povezanosti (Š11: *»Prav zaradi pouka na daljavo smo se v razredu povezali na prav poseben način, kot se ne bi nikoli mogli fizično v predavalnici.«*; Š29: *»Moja fakulteta, profesorji in študentje so bili velika rešilna bilka v času epidemije. Toliko razumevanja in pogovorov o problemih nisem dobila skorajda nikjer drugje.«*).

NEGATIVNI VIDIKI ŠTUDIJA NA DALJAVO MED EPIDEMIJO IZ PERSPEKTIVE ŠTUDENTA

Nekaj študentov študij na daljavo med epidemijo opiše splošno negativno, predvsem v primerjavi s študijem na fakulteti pred epidemijo, npr. da je študij na daljavo slabši, slabše kakovosti ali brez navedbe dejavnikov, ki to negativnost opredeljujejo (Š41: *»Študij od doma je katastrofa.«*). Podobno kot že navedeno v poglavju o

pozitivnih vidikih študija na daljavo med epidemijo iz tovrstnih zapisov ne ugotovimo, kaj ustvarja navedeno in kaj za posameznika pomeni.

Študentje so nekoliko več pisali o negativnih dejavnikihih vidika študija na daljavo v primerjavi s pisanjem o pozitivnih vidikih študija na daljavo in na podlagi teh zapisov smo v analizi identificirali deset negativnih vidikov študija na daljavo. To so odsotnost socialnih stikov in socialnega povezovanja, neustreznost domačega okolja, večja študijska obremenitev, manko predstave o študiju, obseg časa pred računalnikom, neprilagoditev vsebine in ocenjevanja, ovire za praktično učenje, ovire za zdravje, pomanjkanje rutine in upad aktivnosti pri izvedbenih urah. Iz **PREGLEDNICE 1** je razvidno, da se je po pogostosti največkrat pojavil negativni vidik odsotnosti socialnih stikov in socialnega povezovanja, ki mu sledita še neustreznost domačega okolja in večja študijska obremenitev pri študiju na daljavo med epidemijo. Tudi identificirani negativni vidiki študija na daljavo med epidemijo so v **PREGLEDNICI 1** navedeni od večkrat do manjkrat navajanih.

Študentje so v odgovorih največkrat poročali o tem, da so jim manjkali socialni stiki s sošolci in tudi s profesorji (Š79: *»Preprosto pomanjkanje stika s profesorji mi daje občutek, da je predmet, ki ga poučujejo, veliko težji, kot je v resnici.«*).

Odsotnost socialnih stikov in socialnega povezovanja so opisali tudi kot primanjkljaj (Š77: *»Svojih sošolcev sploh ne poznam, pa nas je zgolj 15 ...«*) in pomanjkanje le-teh. In tudi kot preprosto zavedanje, da so to opazili in pogrešali (Š45: *»Se v celem letu nismo uspeli spoznati, kar se mi zdi malce žalostno. Spomnim se kakšnega meseca nazaj, ko smo imeli laboratorijske vaje in je asistentka vprašala za enega kolega, če pride, če še hodi na faks, in nihče v skupini ni vedel, o kom govori (skupina 15 ljudi, ki je bila enaka celo leto?)«*). Glede na to, da smo odsotnost socialnih stikov in socialnega povezovanja identificirali kot negativni vidik, ki se je najpogosteje pojavljal, predpostavljamo, da je bil to najbolj prepoznan ali opažen negativni vidik študija na daljavo med epidemijo iz perspektive študentov.

Sledi mu neustreznost domačega okolja, ki smo ga kot negativni vidik identificirali na podlagi opisov, v katerih študentje pišejo o neustreznem prostoru za študij bodisi zaradi potreb drugih članov

družine (Š19: »Veliko profesorjev pozabi, da kamere ne moremo vedno imeti prižgane. Sama imam doma dementno babico, ki je v mojo sobo hodila vsakih 5 minut; če sem se zaklenila v sobo, me je skrbelo, če me morda nujno potrebuje.«) bodisi zaradi preveč motečih dejavnikov. Nekateri študentje se doma soočajo z nasiljem (Š3: »Želim poučariti to, da nekateri ne živimo v spodbudnem okolju. Večji del lockdowna sem preživela s starši, ki to okolje ustvarjajo. Dejstvo je, da sama nisem edina v tem. Z nasiljem v družini se sooča kar velik delež ljudi.«). Medtem ko so drugi pogrešali menjavo lokacije in jih je motilo, da je bil prostor za življenje in študij isti (Š55: »Grozno me je motilo, da sem bila konstantno doma.«), kar je, kot je zapisal študent, lahko tudi demotivirajoče (Š77: »Bolj je problem v tem, da smo študenti po cele dneve sedeli v sobah in sem v času prebujanja takoj ugledal svojo delovno površino za dan, kar človeka precej zamori, včasih tako, da se tudi pouka ne udeleži.«).

Prav tako pogosto se iz perspektive študentov med dejavniki negativnih vidikov pojavlja večja študijska obremenitev pri študiju na daljavo med epidemijo (Š36: »Ne bom rekla, da nismo bili obremenjeni že pred epidemijo, ko pa se je vse začelo izvajati preko zooma, smo dobili količino dela, ki je velik del študentov ni bil sposoben dohajati. Bili smo doma cel čas, ampak še kar vseeno praktično brez prostega časa.«). Ker je študij na daljavo potekal od doma in študentje fizično niso hodili na fakulteto, jih je več poročalo, da nimajo prave predstave o študiju na fakulteti, še posebej je bila ta pridobitev onemogočena študentom 1. letnika, ostali pa so, kot izhaja iz njihovih opisov, študij na daljavo primerjali z izkušnjo študija v prostorih fakultet.

Identificiran negativni vidik manko predstave o študiju najbolj ilustrativno prikaže kratek in jedrnat zapis študenta (Š38: »Faks letos ni bil faks.«). Kot negativni vidik študija na daljavo med epidemijo smo identificirali tudi obseg časa pred računalnikom, in sicer s poročanjem študentov, da so bili preveč časa pred računalniki (Š75: »Zdelo se mi je, da ves čas delam z računalnikom.«). Med negativnimi vidiki študija na daljavo sledijo še neprilagoditev vsebine in ocenjevanja, zaradi česar se je iz perspektive študentov študij zdel težji, ovire za praktično učenje (Š68: »90 % vseh praktičnih izkušenj, ki jih pridobimo izključno z delom v laboratoriju, preprosto nimamo.«), ovire za zdravje (Š27: »Lansko leto sem mislil, da mi bo fakulteta izhod (ali

pa da me bo vsaj zamotila) iz negativnih misli, vendar se je z online študijem situacija samo bistveno poslabšala.»), pomanjkanje rutine in upad aktivnosti pri izvedbenih urah, ki se skozi dejavnike vidikov v odgovorih pojavljajo manj pogosto.

TEŽAVE IN SKRBI, S KATERIMI SO SE ŠTUDENTJE SOOČALI OB ŠTUDIJU NA DALJAVO

V okviru vsebinske kategorije težave in skrbi, s katerimi so se študentje soočali ob študiju na daljavo, so med težavami najpogosteje navajali upad oz. pomanjkanje motivacije za študij, emocionalne izzive in stres. Med posameznimi navedbami v analiziranih odgovorih so navajali še telesne težave, kot so poslabšanje vida in glavoboli zaradi obsega časa pred računalnikom, duševne stiske, ki jih prej niso imeli (Š5: *»Prvič sem doživela nespečnost za daljše obdobje in panični napad.»*), okrepitev obstoječih težav, stisko zaradi intenzivnejših odnosov doma, težave pri samostojnem učenju in izgubo strukture dneva. Navedene težave in skrbi, ki smo jih prepoznali v analiziranih odgovorih, dodatno osvetlijo študentov vidik študija na daljavo. Več študentov opisuje, da so anksiozni (Š108: *»Opažam občutno povečanje anksioznosti.»*), navajajo pa tudi osamljenost (Š95: *»Bolj \«nor\« in osamljen se počutim.»*). Več jih opisuje tudi doživljanje stresa (Š91: *»Pred izjemnimi razmerami nikoli nisem čutila čustvene stiske in tako izrazito doživljala stresa.»*).

Največjo pozornost zaradi pogostosti pojavljanja pritegne upad oz. pomanjkanje motivacije za študij, ki jo nekateri sami povezujejo z drugimi dejavniki vidikov študija (Š22: *»Odsotnost socialnih stikov s sošolci je tisto, kar je najbolj vplivalo na zmanjšanje motivacije med študijem.»*). Drugi ne navajajo povezav in so morda tudi sami presenečeni nad tem pojavom (Š59: *»Nimam motivacije za študij, čeprav mi je moj program zelo všeč, se težko spravim k učenju.»*).

Med skrbmi najpogosteje navajajo negotovost glede prihodnosti v povezavi z bodočo profesionalno kariero, ki izrazito izstopa v pojavnosti. Tako kot motivacijo tudi to skrb nekateri sami povezujejo z drugimi dejavniki vidika študija (Š28: *»S študijem na daljavo smo izgubili predvsem na povezovanju s sošolci/sošolkami, profesorji/profesoricami, zaradi česar sem v skrbeh za svojo zaposlitev po koncu*

študija.«) ali težavami, s katerimi so se soočali med študijem na daljavo (Š93: »Največji problem študija med epidemijo je pomanjkanje motivacije in ambicij. Težko je nameniti pravo pozornost študiju, ko je pred nami zelo negotova prihodnost.«; Š87: »Zmanjšala se je motivacija za učenje, ker ni nobene perspektive več. Tudi ob uspešnem zaključku študija ni primernih delovnih mest.«).

Ostale skrbi, kot so skrb zaradi morebitnega študijskega neuspeha (Š59: »Skrbi me, da ne bom naredila letnika.«), finančne stiske (Š63: »Je bilo to študijsko leto bolj finančni minus, nenehna skrb zaradi denarja, zbujanje ponoči zaradi finančne stiske.«), socialne nekompetentnosti (Š59: »Zdi se mi, da bom imela težave v socialnih situacijah, saj sem se odvadila.«) in glede izvedbe študija v prihodnje (Š7: »Skrbi me, kako bo naslednje študijsko leto, ko bom morala zopet uporabljati javni prevoz, hoditi v službo (najbrž dve zaradi izpada dohodka), jesti slabšo hrano in podobno.«), so v analiziranih odgovorih posamične.

PREDLOGI ŠTUDENTOV GLEDE REŠEVANJA TEŽAV IN SKRBI, S KATERIMI SO SE SOOČALI, IN GLEDE NA VIDIK ŠTUDIJA NA DALJAVO

Študentje v odgovorih navajajo predloge glede reševanja težav in skrbi, s katerimi so se soočali pri študiju na daljavo med epidemijo, in sicer so največkrat predlagali možnost dodatnega leta, ponovnega vpisa, podaljšanja statusa ali lažji prehod v naslednji letnik, kar bi po njihovem videnju prispevalo k ne-izgubi oz. nadomeščanju leta. Individualno predlagajo še več podpore s strani fakultete (Š72: »Menim, da bi v tem študijskem letu morali vsem omogočiti razumevanje situacije ter vseh dejavnikov, saj smo bili prepleteni v nekem kaosu negativnih informacij.«), sofinanciranje terapevtske pomoči in možnost covid-statusa.

Glede na pozitivne ali negativne vidike študija na daljavo med epidemijo pa tisti, ki so navajali dejavnike pozitivnih vidikov študija, za naprej predlagajo ohranitev nekaterih študijskih aktivnosti na daljavo oz. delno ohranitev študija na daljavo (Š13: »Menim, da so se med učenjem na daljavo kljub vsemu pokazale določene prednosti, zato menim, da bi določene aktivnosti lahko ohranili na daljavo, saj s tem prihranimo ogromno časa in energije.«; Š70: »Želel bi, da se

vrnemo na fakulteto, a da ostane možnost udeležbe na predavanjih, vajah in seminarjih prek spleta, saj mi to omogoča izredno fleksibilnost in možnost lažjega udejevanja pri študijskih obveznostih neodvisno od kraja bivanja.«). Tisti, ki pa so v odgovorih navajali dejavnike negativnih vidikov študija na daljavo med epidemijo, za naprej predlagajo, da bi študij potekal na fakulteti (Š23: »Želim si, da bi v naslednjem študijskem letu vse potekalo v živo.«; Š104: »Samo nazaj na faks si želim, imeti predavanja v predavalnici so moje sanje.«; Š62: »Upam da bo kmalu vse spet v živo in bom lahko spoznala svoje sošolce.«).

Pri teh dveh predlogih o izvedbi študija v prihodnje se je – glede na vidik študija na daljavo med epidemijo – oblikovala tudi usmerjenost v prihodnost.

SKLEPI

Študentje so študij na daljavo doživeli različno, in sicer glede na svoj individualni položaj med epidemijo in tudi že prej. V raziskavi smo identificirali pozitivne in negativne dejavnike študija na daljavo med epidemijo, kot so jih prepoznavali študentje in kako so jih – glede na svojo situacijo – dojemali. Znano je, da je od tega, kako doživimo prvo izkušnjo, odvisen naš pogled nanjo, lahko za vedno. Epidemija je ob prehodu v na tehnologiji temelječe izobraževanje prinesla številne spremembe in izzive tako v študij, aktivnosti, povezane s študijem, kot tudi življenje študentov nasploh. Prekinila je utečeno rutino in se dotaknila vsega v vsakodnevnem življenju študentov. Z vprašanjem slednjega so se ukvarjali avtorji v predhodni obsežni raziskavi, ki je zajela 30383 študentov iz 62 držav sveta (Aristovnik idr., 2020). Raziskovali so, kako izgleda življenje študentov med pandemijo iz različnih perspektiv, njihovo študijsko, socialno življenje, kako se s situacijo spopadajo finančno in emocionalno. Ugotovili so, da je pandemija bolj negativno vplivala na emocionalno življenje in osebne okoliščine žensk, rednih dodiplomskih študentov in tistih s finančnimi težavami. Pandemija je odprla vprašanja in skrbi, povezane ne le z aktualno sedanostjo študentov, temveč tudi z njihovo prihodnostjo. Med pandemijo so se pri študentih povečale skrbi glede njihove bodoče profesionalne

kariere in študija, občutili pa so predvsem dolgčas, anksioznost in frustriranost. Avtorji ugotavljajo, da je skoraj 43 % študentov, ki so sodelovali v raziskavi, večino časa ali ves čas zaskrbljenih zaradi svoje profesionalne kariere oz. s študijem povezane prihodnosti (Aristovnik idr., 2020). Podobno so ugotovile tudi druge raziskave (Cleofas, 2021; Kerč idr., 2021; Lep in Zupančič, 2020) in tudi v svoji smo ugotovili, da so udeleženi študentje negotovi glede prihodnosti v povezavi z bodočo profesionalno kariero, da to predstavlja njihovo pomembno skrb. Lahko se le pridružimo premislekom Aristovnika in sodelavcev (2020), da so morda spremembe, ki jih je epidemija vnesla v vsakodnevno življenje študentov, še bolj alarmantne za bližnjo in daljno prihodnost študentov kot pa za sedanji trenutek. A vendarle nas prav ta usmerja v premisleke o prihodnosti. Al-Maskari idr. (2022) ugotavljajo, da so se med pandemijo pri študentih povečale socialne skrbi in skrbi glede študijskega uspeha. Tudi na te opozori naša raziskava. Prav skrbi pa, poudarjajo avtorji (prav tam), pomembno vplivajo na vedenjske odzive posameznika. V zvezi s tem ugotavljajo, da podpora študentu s strani univerze in fakultete lahko pomembno pomaga zmanjševati skrbi. V svoji raziskavi ugotovimo, da študentje z iskanjem rešitev glede na težave in skrbi, s katerimi so se soočali med epidemijo, sami pozivajo univerzo in fakultete v podporni odziv.

Tudi druge naše ugotovitve so skladne z ugotovitvami predhodnih raziskav. Tako npr. za ugotovljeno težavo upada oz. pomanjkanja motivacije, ki jo udeleženi študentje navajajo najpogosteje, Gustiani (2020) in Stevanović idr. (2021) ugotavljajo, da se z motivacijo za študij in študijskim uspehom povezujejo prav pripisane prednosti oz. pozitivni vidiki in/ali ovire oz. negativni vidiki pri študiju na daljavo med pandemijo. Medtem ko na eni strani ob študiju na daljavo študentje poročajo o upadu motivacije za študij (Al-Mawee idr., 2021; Durak in Çankaya, 2020; Lassoued idr., 2020), so na drugi strani tisti, ki pri sebi prepoznavajo, da so bolj motivirani za študij (Gustiani, 2020) in pri študiju bolj samostojno orientirani ter samozavestni (Bdair, 2021; Lemay idr., 2021). Kvalitativna raziskava (Gustiani, 2020) na vzorcu 22 študentov prikazuje razlike med notranjo in zunanjo motiviranostjo ter nemotiviranostjo za študij na daljavo med pandemijo covid-19. Notranje motivirani

študentje so izpostavili, da je izobraževanje zanje pomembno in zunanje ovire niso opravičilo, da bi se mu izognili, prav tako so izpostavili željo po novih izkušnjah, ki jih omogoča prav nova situacija. Zunanje motivirani študentje so poročali o vplivih zunanje regulacije na prisotnost pri študiju in o podpori učenju. Nemotivirani študentje pa so izpostavili težave z zunanjimi viri kot tiste, ki zmanjšujejo njihove sposobnosti ali zmožnosti za študij. Ob potrditvi upada motivacije za študij s preходом na študij na daljavo raziskave Aguilera-Hermida (2020), Pandit in Agrawal (2021) in Smoyer idr. (2020) kot pomemben motivacijski faktor za študente izpostavljajo interakcije tako z drugimi študenti kot s profesorji, kar lahko sklepamo tudi na podlagi ugotovitev iz naše raziskave. Avtorica Aguilera-Hermida (2020) upad motivacije povezuje tudi z nenadno spremembo, ki ni omogočala priprave študentov na študij na daljavo, medtem ko nekateri sami nimajo veččin samoregulacije, ki pogojujejo uspešno študiranje na daljavo. Prav tako pomen motivacije, samodiscipline in samoiniciativnosti za študij od doma poudarijo Aristovnik idr. (2020), saj študiranje v socialni izolaciji na daljavo lahko pred študenta postavi številne izzive. Ob prehodu s tradicionalnega študija v predavalnici na fizično oddaljen študij na daljavo je študent lahko doživel šok, ki ga Firmansyah idr. (2021) poimenujejo študijski šok, ki pri študentu lahko povzroči zmedenost, anksioznost in frustriranost.

Kot kažejo rezultati naše raziskave, so študentje o dejavnikih vidikov študija na daljavo med epidemijo pisali glede na značilnosti svoje situacije, iz česar sklepamo, da ne moremo na splošno opredeliti pozitivnih in negativnih vidikov študija na daljavo med epidemijo, ampak le-te določa posameznikov kontekst. Ugotovili smo tudi (kot je razvidno iz Preglednice 1), da se nekateri dejavniki vidikov in nekateri identificirani vidiki študija na daljavo med epidemijo pojavljajo v svojih nasprotjih, kot pozitivni in negativni vidik. Tudi nekatere predhodne raziskave (npr. Aguilera-Hermida, 2020; Firmansyah idr., 2021; Prabawangi idr., 2021) so ugotovile podobno, in sicer je lahko ista stvar enemu študentu predstavljala prednost, drugemu pa oviro, kar kaže subjektivnost v pripisovanju prednosti ali ovire in je glede na različnost individualnih položajev študenta razumljivo. Tako npr. časovno fleksibilnost nekdo prepozna kot

prednost, ki mu je v prid, nekdo drug pa kot pomanjkljivost. Firmansyah idr. (2021) v zvezi s tem poudarijo, da je časovna fleksibilnost lahko prednost le za študenta z visoko motivacijo, medtem ko bo za študenta z upadom motivacije pridobljen čas lahko izgubljen, ker ne bo vedel, kaj naj z njim. Podobno nasprotje velja za prednost ali neustreznost domačega okolja. Za nekoga velja, da ima doma manj motečih dejavnikov, kot jih npr. zazna v predavalnici, pri drugem pa je prav v domačem okolju več motečih dejavnikov za študij (Durak in Çankaya, 2020; Lemay idr., 2021). Tako glede na ugotovitve predhodnih raziskav kot glede na ugotovitve naše raziskave je naša sklepna ugotovitev, da pozitivni in/ali negativni vidiki študija na daljavo iz perspektive študenta zavisijo od okolja in okoliščin, v katerih študent živi, ki ga usmerja v njegovem fokusu, kaj prepoznava in kaj mu je bolj in manj pomembno. Situacije, v katerih študentje živijo, so individualne in zelo raznolike in kot take jih v podporo študentu velja upoštevati.

Študij na daljavo je – tako kot epidemija sama – zagotovo prinesel veliko negotovosti. Za študij je bila izvedba na daljavo med epidemijo preizkus zmožnosti za prepoznavanje in odgovarjanje na aktualne potrebe študentov in hkrati priložnost za učenje kompromisov pri vseh deležnikih. V času pandemije je bilo visokošolsko izobraževanje postavljeno pred veliko preizkušnjo, kako se bo s svojim delovanjem umestilo v spremenjene življenjske okoliščine študentov (Aristovnik idr., 2020). Naša raziskava ima nekatere omejitve, npr. na odprto vprašanje so odgovorili le nekateri od vseh udeleženi v raziskavi, tudi vprašanje ni pozivalo neposredno k premisleku o pozitivnih in negativnih vidikih študija na daljavo med epidemijo, zavedamo pa se tudi, da so pri opisovanju njihove percepcije na to lahko vplivali številni faktorji, kot sta čas za izpolnjevanje ankete in stres ob zaključku študijskega leta. Kljub temu menimo, da rezultati raziskave odpirajo premisleke o tem, na katerih področjih lahko fakultete in univerza v prihodnje podprejo študente. Rezultati raziskave dajejo uvid v področja, ki bi jim morali posvečati več pozornosti oz. na katerih študentje očitno potrebujejo več podpore, pa so se nam morda doslej zdela obstranska ali pa jih sploh nismo opazili, ker jih tudi študentje niso tako jasno izrazili kot sedaj. Rezultati so lahko uporabni pri

razumevanju percepcije študentov o študiju na daljavo na podlagi izkušnje med epidemijo covid-19. Prav ta spodbuja k premislekom o prestrukturiranju naših vsakdanjih dnevnih aktivnostih, vključujoč delo in šolanje. Čakajo nas premisleki o načinu izobraževanja sodobnih in prihodnjih generacij študentov, ki bi morali biti podporno naravnani do raznolikih življenjskih situacij in individualnega položaja posameznika.

LITERATURA

- Abu Talib, M., Bettayeb, A. M. in Omer, R. I. (2021). Analytical study on the impact of technology in higher education during the age of COVID-19: Systematic literature review. *Education and Information Technologies*, 26(6), 6719–6746.
- Aguilera-Hermida, A. P. (2020). College students' use and acceptance of emergency online learning due to COVID-19. *International Journal of Educational Research Open*, 1(100011). <https://doi.org/10.1016/j.ijedro.2020.100011>
- Al-Maskari, A., Al-Riyami, T. in Kunjumuhammed, S. K. (2022). Students academic and social concerns during COVID-19 pandemic. *Education and Information Technologies*, 27, 1–21. <https://doi.org/10.1007/s10639-021-10592-2>
- Al-Mawee, W., Kwayu, K. M. in Gharaibeh, T. (2021). Student's perspective on distance learning during COVID-19 pandemic: A case study of Western Michigan University, United States. *International Journal of Educational Research Open*, 2(100080). <https://doi.org/10.1016/j.ijedro.2021.100080>
- Aristovnik, A., Keržič, D., Ravšelj, D., Tomaževič, N. in Umek, L. (2020). Impacts of the COVID- 19 Pandemic on Life of Higher Education Students: A *Global Perspective*. *Sustainability*, 12(8438), 1–34. <https://doi.org/10.3390/su12208438>
- Bdair, I. A. (2021). Nursing students' and fakulty members' perspectives about online learning during COVID-19 pandemic: A qualitative study. *Teaching and Learning in Nursing*, 16(1), 220–226.
- Cleofas, J. V. (2021). Life interruptions, Learnings and Hopes among Filipino College Students during COVID-19 Pandemic. *Journal of loss & trauma*, 26(6), 552-560.

- Doolan, K., Barada, V., Burić, I., Krolo, K. in Tonković, Ž. (2021). Student life during the COVID-19 pandemic lockdown: Europe-wide insights. *European Students' Union*.
- Durak, G. in Çankaya, S. (2020). Undergraduate students' views about emergency distance education during the Covid-19 pandemic. *European Journal of Open Education and E-learning Studies*, 5(1), 122–147.
- Firmansyah, R., Putri, D. M., Wicaksono, M. G. S., Putri, S. F. in Widiyanto, A. A. (2021). Educational Transformation: An Evaluation of Online Learning Due to COVID-19. *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, 16(7), 61–76.
- Gustiani, S. (2020). Students' motivation in online learning during Covid-19 pandemic era: A case study. *Holistics Journal*, 12(2), 23–40.
- Kerč, P., Krohne, N., Lebar Šraj, T. in Štirn, M. (2021). *Ocena potreb po psihosocialni podpori v drugem valu epidemije Covida-19*. Nacionalni inštitut za javno zdravje Slovenije.
- Lassoued, Z., Alhendawi, M. in Bashitialshaaer, R. (2020). An exploratory Study of the Obstacles for Achieving Quality in Distance Learning during the COVID-19 Pandemic. *Education Sciences*, 10(9), 232-244.
- Lemay, D. J., Bazalais, P. in Doleck, T. (2021). Transition to online learning during the COVID-19 pandemic. *Computers in Human Behavior Reports*, 4(100130). <https://doi.org/10.1016/j.chbr.2021.100130>
- Lep, Ž. in Zupančič, M. (2020). Zdaj pa še korona: skrbi mladih na prehodu v odraslost v času tveganj, povezanih z epidemijo COVID-19. V Ž. Lep in K. Hacin Beyazoglu (ur.), *Psihologija pandemije: Posamezniki in družba v času koronske krize* (str. 67–78). Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Pandit, D. in Agrawal, S. (2021). Exploring Challenges of Online Education in COVID Times. *FIIB Buisness Review*, 1(8). <https://doi.org/10.1177/2319714520986254>
- Prabawangi, R. P., Fatanti, M. N. in Ananda, K. S. (2021). After a Year of Online Learning Amid the COVID-19 Pandemic: A Survey of Indonesian Undergraduate Students' Opinions and Behaviors. *Asian Journal of University Education* 17(4), 418–431.

- Smoyer, A. B., O'Brienm K. in Rodriguez-Keyes, E. (2020). Lessons learned from COVID-19: Being known in online social work classrooms. *International Social Work* 63(5), 651–654.
- Stevanović, A., Božić, R. in Radović, S. (2021). Higher education students' experiences and opinion about distance learning during the Covid-19 pandemic. *Journal of Computer Assisted Learning*, 37(6), 1682–1693.

IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK, PREJET APRILA 2022

NAVODILA SODELAVKAM IN SODELAVCEM REVIJE SOCIALNA PEDAGOGIKA

171

Revija Socialna pedagogika objavlja izvorne znanstvene (teoretsko-pri-merjalne oz. raziskovalne in empirične) in strokovne članke, prevode v tujih jezikih že objavljenih člankov, prikaze, poročila ter recenzije s področja socialnopedagoškega raziskovanja, razvoja in prakse.

Prosimo vas, da pri pripravi znanstvenih in strokovnih prispevkov za revijo upoštevate naslednja navodila:

OBLIKA PRISPEVKOV

1. Prva stran članka naj obsega: slovenski naslov dela, angleški naslov dela, ime in priimek avtorja (ali več avtorjev), natančen akademski in strokovni naziv avtorjev in popoln naslov ustanove, kjer so avtorji zaposleni (oziroma kamor jim je mogoče pisati), ter elektronski naslov.
2. Naslov naj kratko in jedrnato označi bistvene elemente vsebine prispevka. Vsebuje naj po možnosti največ 80 znakov.
3. Druga stran naj vsebuje jedrnat povzetek članka v slovenščini in angleščini, ki naj največ v 150 besedah vsebinsko povzema, in ne le našteva bistvene vsebine dela. Povzetek raziskovalnega

- poročila naj povzema namen dela, osnovne značilnosti raziskave, glavne izsledke in pomembne sklepe.
4. Izvlečkoma naj sledijo ključne besede (v slovenskem in tujem jeziku).
  5. Od tretje strani dalje naj teče besedilo prispevka. Prispevki naj bodo dolgi največ 20 strani (oz. največ 35 000 znakov s presledki). Avtorji naj morebitne daljše prispevke pripravijo v dveh ali več nadaljevanjih oziroma se o dolžini prispevka posvetujejo z urednikom revije.
  6. Razdelitev snovi v prispevku naj bo logična in razvidna. Naslovi in podnaslovi poglavij naj ne bodo oštevilčeni (1.0, 1.1, 1.1.1). Razdeljeni so lahko na največ dve ravni (naslov in podnaslov/-i). Priporočamo, da razmeroma pogosto uporabljate mednaslove, ki pa naj bodo samo na eni ravni (posamezen podnaslov naj torej nima še nadaljnjih podnaslovov). Podnaslovi naj bodo napisani z malimi črkami (vendar z velikimi začetnicami) in krepko (bold). Raziskovalni prispevki naj praviloma obsegajo poglavja: Uvod, Namen dela, Metode, Izsledki in Sklepi.
  7. Preglednice naj bodo natisnjene v besedilu na mestih, kamor sodijo. Vsaka preglednica naj bo razumljiva in pregledna, ne da bi jo morali še dodatno pojasnjevati in opisovati. V naslovu preglednice naj bo pojasnjeno, kaj prikazuje, lahko so tudi dodana pojasnila za razumevanje, tako da bo razumljena brez branja preostalega besedila. V legendi je treba pojasniti, od kod so podatki in enote mere, ter pojasniti morebitne okrajšave. Vsa polja preglednice morajo biti izpolnjena. Jasno je treba označiti, če je podatek enak nič, če je podatek zanemarljivo majhen ali če ga ni. Če so podatki v odstotkih (%), mora biti jasno naznačena njihova osnova (kaj pomeni 100 %).
  8. Narisane sheme, diagrami in fotografije naj bodo primerne kakovosti za tisk. Risbe naj bodo čim bolj kontrastne. Grafikoni naj imajo absciso in ordinato, ob vrhu oznako, kateri podatek je prikazan, in v oklepaju enoto mere.
  9. Avtorjem priporočamo, da posebno označevanje besedila s poševno (italic) ali krepko (bold) pisavo ter z VELIKIMI ČRKAMI uporabljajo čim redkeje ali pa sploh ne. Poševna

pisava naj se uporablja npr. za označevanje dobesednih izjav raziskovanih oseb, za označevanje morebitnih slengovskih ali posebnih tehničnih izrazov itd.

CITIRANJE IN REFERENCE

1. V reviji Socialna pedagogika upoštevamo pri citiranju, označevanju referenc in pripravi seznama literature stil APA (za podrobnosti glej zadnjo izdajo priročnika Publication manual of the American Psychological Association). Literatura naj bo razvrščena po abecednem redu priimkov avtorjev oziroma urednikov (oz. naslovov publikacij, kjer avtorji ali uredniki niso navedeni). Prosimo vas, da citirate iz originalnih virov. Če ti niso dostopni, lahko izjemoma uporabite posredno citiranje. Če v knjigi Dekleve iz leta 2009 navajate nekaj, kar je napisala avtorica Razpotnik leta 2003, storite to tako: Razpotnik (2003, v Dekleva, 2009). Upoštevajte navodila za citiranje po standardu APA, objavljena na straneh www.revija.zzsp.org/apa.htm.
2. Vključevanje reference v besedilo naj bo označeno na enega od dveh načinov. Če gre za dobesedno navajanje (citiranje), naj bo navedek označen z narekovaji (npr. "To je dobesedni navedek," ali "Tudi to je dobesedni navedek."), v oklepaju pa napisan priimek avtorja, letnica izdaje citiranega dela in stran citata, npr. (Miller, 1992, str. 99).
3. Avtorjem priporočamo, da ne uporabljajo opomb pod črto.

ODDAJANJE IN OBJAVA PRISPEVKOV

1. Avtorji naj oddajo svoje prispevke v elektronski obliki (.doc) na elektronski naslov uredništva. Če članek vsebuje tudi računalniško obdelane slike, grafikone ali risbe, naj bodo te v posebnih datotekah, in ne vključene v datoteke z besedilom.
2. Avtorji s tem, ko oddajo prispevek uredništvu v objavo, zagotavljajo, da prispevek še ni bil objavljen na drugem mestu in izrazijo svoje strinjanje s tem, da se njihov prispevek objavi v reviji Socialna pedagogika.

3. Vse članke dajemo praviloma v dve slepi (anonimni) recenziji domačim ali tujim recenzentom. Recenzente neodvisno izbere uredniški odbor. O objavi prispevka odloča uredniški odbor revije po sprejetju recenzij. Prispevkov, ki imajo naravo prikaza, ocene knjige ali poročila s kongresa, ne dajemo v recenzije.
4. O objavi ali neobjavi prispevkov bodo avtorji obveščeni. Lahko se zgodi, da bo uredništvo na osnovi mnenj recenzentov avtorjem predlagalo, da svoje prispevke pred objavo dodatno skrajšajo, spremenijo oz. dopolnijo. Uredništvo si pridržuje pravico spremeniti, izpustiti ali dopolniti manjše dele besedila, da postane tako prispevek bolj razumljiv, ne da bi prej obvestilo avtorje.
5. Avtorske pravice za prispevke, ki jih avtorji pošljejo uredništvu in se objavijo v reviji, pripadajo reviji Socialna pedagogika, razen če ni izrecno dogovorjeno drugače.
6. Vsakemu avtorju objavljenega prispevka pripada brezplačen izvod revije.

Prispevke pošljite na naslov **revija@zzsp.org**
(v zadevi/subject obvezno navedite: Objava prispevka).

spletna stran revije: **www.revija.zzsp.org**

<i>Mija M. Klemenčič Rozman in Žan Lep</i> Uvodnik: Spremembe študentskega življenja v obdobju epidemije covid-19	1
<i>Špela Razpotnik in Darja Zorc Maver</i> Poglobljanje materialne neenakosti med študentkami in študenti v času epidemije in razmisleki o družbeni vlogi socialne pedagogike	15
<i>Jana Rapuš Pavel, Nina Amon Podobnikar, Olga Poljšak Škraban in Mija M. Klemenčič Rozman</i> Spremembe socialnih opor študentk in študentov v obdobju epidemije in njihova povezanost z duševnimi tiskami	47
<i>Jana Rapuš Pavel</i> Preživljanje prostega časa študentk in študentov v času epidemije covid-19	75
<i>Tomaž Vec in Anja Gruden</i> Duševne stiske študentk in študentov med pandemijo	97
<i>Nataša Zrim Martinjak</i> Zadovoljstvo študentov in študentk Univerze v Ljubljani s študijem na daljavo med epidemijo covid-19	127
<i>Nataša Zrim Martinjak</i> Pozitivni in negativni vidiki študija na daljavo med epidemijo covid-19 – glas študentov in študentk	149